

prameny & studie 70

NÁRODNÍ
ZEMĚDĚLSKÉ
MUZEUM

**NÁRODNÍ
ZEMĚDĚLSKÉ
MUZEUM**

**prameny
& studie** **70**

NÁRODNÍ ZEMĚDĚLSKÉ MUZEUM, s. p. o.
2022

ISSN 0862-8483

*Časopis vychází za podpory Ministerstva zemědělství,
institucionální podpora MZE-RO0818.*

Časopis vychází dvakrát ročně

Zařazeno do Seznamu recenzovaných neimpaktovaných periodik vydávaných v ČR

Evidenční číslo: MK ČR E 18799

© Národní zemědělské muzeum, s. p. o., 2022
ISSN 0862-8483

Obsah

ÚVODEM

Zdeněk Novák

Aleje ovocných stromů – významná součást české kulturní krajiny

Allées of Fruit Trees – an Important Element of Czech Cultural Landscape.....

9

SEKCE PŘÍRODOVĚDNÁ

Kamila Svobodová

Odrůdy ovoce pěstované v ovocné školce na ostrově

v rybníku Porz u Mikulova v roce 1815

Varieties of Fruit Grown in a Fruit Nursery on the Island

in the Porz Pond near Mikulov in 1815.....

23

MATERIÁLOVÉ STUDIE

Hana Urbancová, Eva Karská, Pavla Vrabcová, Vendula Prjachová

Časopis Horticultural Science a jeho přínos pro globální

výzkum nejen z oblasti ovoce a zeleniny

Horticultural Science Journal and its Contribution

to Global Research not only in the Field of Fruit and Vegetables.....

65

František Paprštejn, Vojtěch Holubec

Výzkum a konzervace krajových odrůd ovocných dřevin

jako kulturního bohatství Šumavy a jako indikátorů původního osídlení

Research and Conservation of Regional Varieties of Fruit Trees as a Cultural Heritage

of the Bohemian Forest and as Indicators of Its Original Settlement.....

77

SEKCE SPOLEČENSKOVĚDNÍ

Pavel Novák

Ovocnictví na chotkovském panství Nové Dvory

u Kutné Hory ve třetí čtvrtině 19. století

Fruit farming at the Chotek Estate of Nové Dvory

near Kutná Hora in the Third Quarter of the Nineteenth Century .....

89

Jiří Petráš

Potomci „peckařů“. Sonda do historie počátků zemědělského družstevnictví na Lhenicku po druhé světové válce

Descendants of Fruit Growers. A Probe into the History of Origins of Agricultural Cooperatives in Lhenice Region After the Second World War .....

111

Jana Jakubská

Potřebuješ pomoci? Sílu najdeš v ovoci. Chceš se cítit skvěle, prima? Pomůže ti zelenina! Ohlédnutí za ovocnářsko-zelinářskými archivními soubory Národního zemědělského muzea

Do you need help? Fruit power comes to aid. You want to feel great? Have veggies on your plate! A look into the Fruit and Vegetable Growing Archive Collections of the National Museum of Agriculture .....

131

MATERIÁLY A ZPRÁVY

Kamila Svobodová

Markel, Martin: Svobodný vinohrad. Historické kořeny terroir moravských vinic a vín.....

153

Pokyny pro autory .....

155

Redakční rada.....

165

Autoři textů.....

167

ÚVODEM

Aleje ovocných stromů – významná součást české kulturní krajiny

Allées of Fruit Trees – an Important Element of Czech Cultural Landscape

Zdeněk Novák

Abstrakt: Pěstování ovocných stromů v kulturních odrůdách je svázáno s dějinami lidstva od neolitu. Ovocné stromy byly pěstovány v zahradách, mezi poli a vinohrady. Až v 19. století se staly významným krajinnotvorným prvkem naší kulturní krajiny a dodávají jí rys, který je v řadě zemí, a to včetně evropských, zcela neznámý. Aleje ovocných stromů se vyskytují i v památkově chráněných krajinách, včetně těch, které jsou zapsány na Seznam světového dědictví UNESCO.

Summary: The cultivation of fruit trees in cultural varieties has been linked to human history since the Neolithic. Fruit trees were grown in gardens as well as between fields and vineyards. It was not until the 19th century that they became an important element of our cultural landscape and gave it a feature that is in many countries, including some European ones, completely unknown. Fruit tree allées can also be found in protected landscapes, including those that are inscribed on the UNESCO World Heritage List.

Klíčová slova: ovocný strom; alej; kulturní krajina; světové dědictví.

Keywords: fruit tree; tree allée; cultural landscape; world heritage.

Příspěvek vznikl za podpory Ministerstva zemědělství, institucionální podpora MZE-RO0818.

Málokterá součást přispívá k nezaměnitelnému vzhledu naší kulturní venkovské krajiny tak jako aleje ovocných stromů podél cest a silnic. Setkáváme se s nimi od úrodných nížin, kde jsou vysázeny ořešáky vlašské a hrušně, až po hory, kde cesty doprovází výsadby jeřábu obecného, často v odrůdě Moravský sladkoplodý, který je díky svému významu také označován jako jeřáb Moravský sladkoplodý, *Sorbus aucuparia*, var. *Moravica* Zangerl. Ve středních polohách se podél cest vyskytují nejčastěji jabloňové, třešňové a švestkové aleje. Višně jsou používány zřídka a aleje z jeřábu oskeruše se vyskytují jen na jihovýchodní Moravě. Na konci 20. století se občas vysazovaly aleje z tzv. černého jeřábu (Temnoplodec černoplodý, *Aronia melanocarpa*, /Michx./ Elliott). Meruňky, broskvoně, kdoule, mišpule a mandloně se v alejích nepěstují. Každý zná krásu rozkvetlých třešní, jabloňů nebo hrušní, koruny obsypané jablky, které už nyní téměř nikdo nečeše, a plody pak leží v příkopech a na krajnici. Podzimní vybarvení třešní a višní v tónech od žluté přes všechny odstíny červené až po temný karmín působí nezapomenutelným dojmem. Krása rozkvetlých ovocných sadů uchvátila i Josefa Kajetána Tyla, když skládal píseň slepého houslisty Mareše v divadelní hře *Fidlovačka aneb Žádný hněv a žádná rvačka, jež byla posléze* (1918)

1 Kniha Praktický hospodář uvádí na s. 351 čtyřřadou třešňovou alej. Zdroj: archiv autora.

přijata za hymnu.¹ Pro připomenutí tohoto specifického krajinného prvku jsem v roce 2011 nechal na nádvoří pražské budovy Národního zemědělského muzea vysadit alej okrasných jabloní (odrůda Profesor Sprenger, která na jaře dlouho kvete a na podzim přinese dekorativní malé plody, jež zdobí korunu po celou zimu a jsou vyhledávány ptáky). A tak si návštěvníci muzea mohou na jaře zpívat: „*V sadě skví se jara květ,*“ a v muzeu, jež svými expozicemi a výstavami plní své poslání – prezentovat práci zemědělců, lesníků, vodohospodářů, zahradníků a všech, kteří vytvořili naši kulturní krajinu – pokračovat: „*Zemský ráj to na pohled!*“

Naše hymna je svým obsahem, tj. oslavou krásy naší vlasti, jedinečná. Pouze v bulharské hymně najdeme něco podobného, a nalezneme tam dokonce verš: „*Jsi zemský ráj.*“² Ostatní hymny se zaměřují na jiná témata: panovník, vítězství, svoboda atd.

Ovocné stromy a jejich výsadby provázejí člověka od neolitu. Pěstování ovoce se dále šířilo s rozšiřováním zemědělských aktivit nejstarších doložených usedle hospodařících civilizací. Již „staří Římané“ pěstovali běžné ovocné dřeviny: jabloně, hrušně, třešně, slívy a teplomilné smokvoně, pinie, cicimky a granátová jablka. Vergilius³ ve Zpěvech rolnických, II. zpěvu, Sadařství, uvádí pozoruhodné mísení ovocných

1 Naposledy kodifikována zákonem č. 154/1998 Sb., kterým se mění zákon č. 3/1993 Sb., o státních symbolech České republiky.

2 Dostupné online: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Bulharsk%C3%A1_hymna> [22. 3. 2022].

3 Dostupné online: <<https://archive.org/details/pvirgiliamarnasp00virg/page/58/mode/2up?view=theater>> [22. 3. 2022].

2 V nižších polohách lemují silnice aleje třešní a ořešáků (Haná). Zdroj: foto Zdeněk Novák.

druhů: „*vštěpená též jabka ledakde hruška nosí, a slívami rdí se dříny kamenné*“.

Po pádu západní Římské říše se ovocné dřeviny jistě dále pěstovaly, ale zprávy o nich máme jen z klášterů a z říšských statků. Na plánu kláštera St. Gallen, který byl pravděpodobně vytvořen v letech 819 až 826 v klášteře Reichenau, se dochoval seznam dřevin pěstovaných v Zahradě smrti (na hřbitově), která měla podobu ovocného sadu. Najdeme tam černou moruši, ořešák, lísku, broskvoň, mandloň, smokvoň, kdouloň, vavřík, kaštanovník, jabloň, pinii, třešeň, hrušeň, slivoň, jeřáb a mišpuli.⁴

V pokynech *Capitulare de villis*⁵ jsou navíc uvedeny pomerančovník, višeň a 4 odrůdy jablek: *Gozmaringa*, *Geroldinga*, *Crevedella* a *Sperauca*.

Archeologické nálezy potvrdily pěstování ovocných dřevin v době Velkomoravské říše (jabloň, hrušeň, broskvoň, slíva, švestka, réva, višeň a patrně i třešeň) a sběr plodů z divoce rostoucích stromů a keřů (třešeň ptačí, jeřáb, dřín, líska, maliník, ostružiník, bez černý, růže šípková).⁶

4 CAMBONAC, Michel, *Plantes et jardins du moyen age*, Paris 1998.

5 *Capitulare de villis vel curtis imperii* (Caroli Magni), krátce nazývané *Capitulare de villis*, je zeměpanské nařízení, které Karel Veliký vydal jako podrobné pokyny ke správě korunních statků. Text z konce 8. století je významným pramenem hospodářských, zejména zemědělských a zahradnických dějin.

6 OPRAVIL, Emanuel, *Rostliny z velkomoravského hradiště v Mikulčicích*, Studie archeologického ústavu Československé akademie věd, Praha 1972.

3 Jabloňová alej na vysočině. Zdroj: foto Zdeněk Novák.

Spisy antických (Marcus Priscus Cato, Marcus Terentius Varro, Lucius Junius Moderatus Columella, Rutilius Taurus Aemilianus Palladius) a středověkých (Ibn Síná, Albert Veliký) autorů využil Pietro de Crescenzi (asi 1230/35 – asi 1320) při psaní díla *Liber ruralium commodorum*, tj. *Knihy o požitcích polních* (1305–1309), přeloženého do češtiny poprvé Václavem Černým v roce 1500. Tento překlad vyšel péčí Československého zemědělského muzea jako *Crescentius bohemus* až v letech 1966 a 1968.⁷ Předtím, již v roce 1373, byla kniha přeložena do francouzštiny, v roce 1471 byla vydána první knižní latinská verze, potom vyšla celkem 57krát latinsky, italsky, francouzsky a německy. Dochovala se iniciála zobrazující Crescenzioho, jak svou knihu předává císaři Karlu IV., což se ovšem nemohlo stát, neboť Crescenzi zemřel v roce 1320 a Václav Lucemburský se stal císařem Karlem IV. až v roce 1355. O to více je iniciála zajímavá. Opisovač knihy si zřejmě císaře Karla IV. vážil natolik, že jej považoval za osobu vhodnou k propagaci obsahu knihy. Když si ji pořídí císař, proč ne vy další?

Crescenzioho kniha je základem obdobných publikací, které vycházely v 16., 17. a 18. století. V německém prostředí jsou nazývány *Hausväterliteratur*, v anglickém *Husbandry Literature*.⁸ První původní česká kniha, zaměřená na toto téma, vyšla

---

7 ŠMELHAUS, Vratislav – NERADOVÁ, Květa, *Crescentius Bohemus*, 2 svazky, Praha 1966, 1968, z této publikace pocházejí citáty.

8 Jsou to knihy určené hlavně pro vlastníky panství, které se zabývají návody k hospodaření na polích, lukách, vinicích, chmelnicích, v lesích a zahradách, chovem hospodářských zvířat, včel, bource morušového, dále lovem a pěstováním plodin, zeleniny, ovoce, léčivých rostlin a zakládáním okrasných zahrad. Řada digitalizovaných publikací tohoto druhu je dostupná na <http://www.historischegarten.de/Gartenbaubuecherei/digilinks.html#husbandry>.

4 Švestková alej na Kutnohorsku. Zdroj: foto Zdeněk Novák.

až v roce 1924, a to Praktický hospodář, uspořádal a upravil K. Pavlů, hospodářský inspektor.

Knih o požitcích polních je 12, poslední z nich má podobu kalendáře, kdy Crescenzi doporučuje, co je třeba v každém měsíci na poli, v zahradě, ve vinohradu apod. dělat.

Kniha pátá „*Vo stromích a vo přirození a užitku tajchž stromuov*“ se věnuje pěstování stromů, hlavně ovocných. Po obecném úvodu o nárocích na půdu, řezu, škůdcích a sklizni následují kapitoly zaměřené na jednotlivé druhy:

<i>Vo jabloni</i>	<i>O slívách</i>	<i>Vo hlohu</i>
<i>Vo hrušce</i>	<i>O břeskvi (broskvoni)</i>	<i>Vo dubu</i>
<i>O vořechu</i>	<i>Vo merunce</i>	<i>Vo kaštanu</i>
<i>O vořeších lískových</i>	<i>Vo nyšpuli (mišpuli)</i>	<i>Vo ruoži</i>
<i>Vo mandle</i>	<i>Vo kdúlech</i>	<i>Vo olivě</i>
<i>Vo fíku</i>	<i>Vo moruši</i>	<i>Vo bobku</i>
<i>O višních, třešních</i>	<i>O dřínu</i>	<i>Vo pepři</i>

Ohledně poslední položky ve výše uvedeném výčtu lze zmínit, že zatímco ostatní plodící stromy Pietro de Crescenzi znal, pepřovník nikdy neviděl. Proto jej popisoval jako malý strom, který sice „*také v místech mírných roste, ale v nich nenese ovoce. A protože u nás jeho setí a štěpování a všeliká vtípnost není žádného užitku.*“

Neuvádí ovocné odrůdy, jen u jablek např. „*některá jablka měsíce června a července uzrání přijímají*“, „*a některá červená a některá šafránová a některá zelená*“ či „*a některá tvrdá a tuhá a některá měkká a křehká*“, podobně u hrušek a dalších. Vždy popisuje jejich využití v léčení.

5 Jabloňová alej na Kutnohorsku. Zdroj: foto Zdeněk Novák.

Pak následuje kapitola „*vo stromích nenesúcích ovotce*“. Je věnována lesním dřevinám, začíná popisem jedle a končí popisem vrby nachové (brillus).

V kapitole 7. „*O věcech, kterými přinášejí užitek stromy*“ („*Vo těch věcech, kteréž při štěpích rozkoš rozmnožují*“) doporučuje, aby hospodář sázel stromy v polích v pěkných řadách, a to velké stromy a řídce, aby nesnižovaly úrodnost polí, a velké stromy na severní a západní stranu pole, malé stromy na jeho východní a jižní stranu, protože tak dojde obilí na poli nejmenší škody („*ne tak neřádně jako téměř všickni činí, ale aby je zpusobil v slušné řady, totiž aby velikého pokolení stromy řídce sadil ... aby nečinily překážky úrodným polem. ... Dále pak větší stromy od strany puolnoční a západní postaviti má, menší pak od východu a od poledne, nebo tím způsobem vobilí, kteréž se veselí na otevřeném poli, menší ouraz počije.*“). Navazuje tady na kapitolu 5. „*O věcech, které mohou být na poli k užitku*“ („*Vo těch věcech, kteréž na polích mohou býti způsobeny k rozkoši*“), kde popisuje krásu velkých polí s rovnými okraji obehnanými ploty trnitých keřů se stromy vysázenými stejně daleko od sebe, ale vždy tak, aby byla dána přednost úrodnosti pole, neboť úrodnost pole je nejvyšším užitekem, zatímco v okrasných zahradách je to krása („*ploty trní zeleného smíšenými s stromy zelenými příslušnými a od sebe jednostajně vzdálenými ... však vždy zachovajíc užitek pole, nebo užitek má předjíti rozkoš v polích, ač v trávnících na odpor má býti zachováno*“).

Objev Nového světa obohatil nabídku ovoce importem ananasu, ale soubor pěstovaných ovocných stromů přímo nerozmnožil. Teprve druhotně se do Evropy vrátily některé odrůdy ovocných dřevin vyvezených do Severní Ameriky, nejslavnější je zřejmě odrůda jabloně Golden Delicious, objevená jako náhodný kříženec v Západní Virginii. Tato odrůda se pěstuje v intenzivních sadech v severním i jižním mírném pásu, do alejí podél cest se nevysazuje.

6 Neudržovaná jabloňová alej na Kolínsku. Zdroj: foto Zdeněk Novák.

V roce 1598 vyšla Knížka o štěpování a spravování štěpnic od nikoho menšího než Jošta III. z Rožmberka (1488–1539). Byla vydána v Praze díky Petru Vokovi z Rožmberka (narodil se pouhé 2 týdny před Joštovou smrtí v roce 1539 a zemřel jako poslední Rožmberk v roce 1611), k němuž se obrací předmluva, kterou napsal kněz Adam z Vinoře, arcipryšt kostela pražského a děkan karlštejnský. Uvádí tam: „*Pan otec Vaší Milosti nejmilejší, jak jest vnuknutím Božským, v tomto českém království, jiným ku příkladu, k práci, a ne k zahálení, nachýlen býti ráčil, zahrady vlastní rukou Jeho Milosti na Třeboni i jinde spravené, a obzvláště tato knížka ukazuje, o kteréž jak jste ráčili převzvěděti, že s podpisem Jeho Milosti za mnou od mnoha leth zůstává, připsi té ráčili jste ode mne laskavě požádati. Vaši milí tehdy, jakožto nejpřednějšimu po Jeho Milosti panu otci dědici, dotčenou knížku, v pořádek a jisté rozdily nyní uvedenou, obětují: za to snažně žádaje, aby dobrotivý Pán Bůh, ráčil Vaší Milosti v prodloužení života, mnoha milosti dařiti, a slavný rod Rožumberský, čím dále vždy více při časných i věčných věcech zvelebiti.*“⁹

Slavný spis *Georgica curiosa* Wolfa Helmhardta z Hohbergu (1612–1688), který vycházel v letech 1682, 1695 a 1715, se také věnuje pěstování ovoce, od výběru vhodného místa pro ovocný sad přes oplocení sadu (nejlépe zdí, pokud jsou na to prostředky), roubování a očkování, pěstování jednotlivých druhů (u jabloní uvádí, že existuje na 180 odrůd, které se navíc vyskytují pod různými jmény,¹⁰ u hrušek uvádí 220 odrůd¹¹) až po kalendář prací v ovocném sadu.

9 Dosud nevydaný přepis laskavě poskytl Pavel Ecler se souhlasem Pavla Šimka.

10 HOHBERG, Wolf Helmhard von, *Georgica Curiosa*. Bd. 1, Nürnberg 1682, s. 428.

11 Tamtéž, s. 429.

7 Švestková alej postupně odumírá a je nahrazena výmladkovým křovím (Brněnsko). Zdroj: foto Zdeněk Novák.

Po válkách o rakouské dědictví se v klidnější době rozvíjelo i ovocnictví a ovocné stromy byly vysazovány podél cest. Nejvyšším nařízením z roku 1752 byla stanovena povinnost vysázet doprovodnou zeleň u nových silnic.

Za zlatý věk pomologie považuje Siegfried Bernkopf¹² léta 1770–1890, uvádí, že v letech 1770–1830 kvetlo ovocnářství ve Francii, jeho centrem byl kartuziánský klášter v Paříži. V roce 1805 nařídil císař František I. založit ovocný sad poblíž Schönbrunner Allee ve Vídni o rozloze 4 jiter. Pěstovalo se tam kolem 500 převážně francouzských odrůd ovoce.

Podle dokladů z roku 1832 lemovalo cesty v českých zemích 544 014 stromů. Na údržbě cest a stromořadí se musela podílet vrchnost, ale i poddaní.¹³ Císařské aleje podél státních silnic byly tvořeny zpravidla lipami, tzv. selské aleje byly tvořeny ovocnými stromy. Zaznamenány byly i aleje čtyřřadé.

V roce 1884 byl vydán zákon o osazování stromořadí podél silnic. Tímto zákonem bylo nařízeno sázet jako vegetační doprovod komunikací zejména ovocné druhy. Pořádaly se „Stromové slavnosti“, při nichž byla výsadba stromů doprovázena uměleckým pořadem. Důležitá při nich byla účast dětí.¹⁴ Aleje ovocných stromů (tzv. selské aleje) se staly charakteristickou součástí české kulturní krajiny.

12 Geschichte des österreichischen Obstbaues, 1994, dostupné online: <https://www.zobodat.at/pdf/Gruene-Reihe-Lebensministerium_7_0041-0055.pdf> [22. 3. 2022].

13 HRUŠKOVÁ, Marie. – VĚTVIČKA, Václav, Aleje: krása ohroženého světa, Praha 2012.

14 JARNÍK, Jan Urban, Podstata, cíl a organizace okrašlování, hlavně po stránce národohospodářské a esteticko-výchovné, Praha 1911, dostupné online: <<https://k7-test.mzk.cz/uzei/view/uuid:e83be-ba4-e685-45a7-9c0d-59fa02371182?page=uuid:b0b57947-8567-11ea-9fcf-001999480be2>> [22. 3. 2022].

8 Švestková alej míří na věže kostela Nanebevzetí Panny Marie ve Valticích (Lednicko-valtický areál).
Zdroj: foto Zdeněk Novák.

Kniha *Praktický hospodář*, kterou uspořádal a upravil K. Pavlů, se věnuje ovocnictví a zužitkování ovoce na stranách 336–452. Na s. 350–351 popisuje vysazování ovocných stromů na silnicích a polních cestách. Text je doplněn ilustracemi. Pavlů uvádí mimo jiné: „Rovněž tato sázení spadají do oblasti hospodářského ovocnářství. V nové době mnohé obce přikročily k odstranění mezí a nahradily je řadami ovocných stromů. Hlavně tam, kde spotřeba moštového ovoce má význačnou úlohu, lze toto počínání obecních správ velmi vítati. Opatřuje se dobré, chutné ovoce místním obyvatelům. Doporučuje se, aby na silnicích a polních cestách byly nasázeny hlavně ovocné druhy hospodářské a moštové, které méně vábí zloděje než ovoce tabulové. Nejvhodnější tvar stromu jest zde proto strom vysokokmenný. Při sázení budiž zachována nejmenší vzdálenost 10 m. Na úzkých polních cestách buďtež řady stromů, pokud možno, nasázeny na přilehlé pozemky, aby nebyla znesnadněna jízda povozům větvemi do cesty visícími. Na silnicích, kde stojí stromy těsně na okraji jízdní dráhy, odstraňujeme tuto překážku vysazováním vysokých kmenů (o výšce kmene 2,20 až 2,40 m).“¹⁵

Školkařská praxe ustálila pěstované tvary stromů, a to zákrsek – 60–90 cm, čtvrtkmen – 100–120 cm, polokmen – 120–160 cm, vysokokmen – 160–220 cm.

Vysokokmeny byly i na venkově¹⁶ oblíbené zhruba do poloviny 20. století. Sázeły se nejen kolem cest a silnic, jak bylo uvedeno výše, ale i v polích, na vinohradech, pastvinách a v domácích sadech či na humnech. S rozvojem zahrádkaření, ztrátou potřeby produkce sena v ovocném sadu a celkovou proměnou života na venkově, v poslední

15 Tamtéž, s. 350–351.

16 V městských vilových zahradách byly už na konci 19. století v oblibě nižší tvary ovocných stromů.

9 Selské aleje snad připomínají „selského“ císaře Josefa II. v okolí dvora Josefov (Kladruby nad Labem).
Zdroj: foto Zdeněk Novák.

době i v souvislosti se zasíláním výpěstků, převážily též na venkovských zahradách zákrsky a čtvrtkmeny. Také proměna střešní krytiny v 1. polovině 20. století omezila potřebu výsadby velkých a relativně rychle rostoucích stromů (lip, javorů, jasanů, jírovce a ořešáků vlašských), které v dobách používání doškové a šindelové krytiny chránily stavby před přenosem jisker, a navíc přinášely další užitek (lipový květ, med, ořechy, kaštiny, kvalitní dřevo). Tak se ve 2. polovině 20. století proměnil obraz vesnice v krajině. Do té doby působila vesnice zdálky jako skupina stromů, z níž čněla věž kostela. Po vykácení velkých stromů v intravilánu a po náhradě ovocných vysokokmenů zákrsky v sadech a zahrádkách se obnažily střechy a často i fasády venkovských domů.

Naučný slovník zemědělský uvádí v části 10, s–š, pod heslem stromořadí na s. 197:¹⁷ „Ovocné stromy nevysazujeme na frekventovaných silnicích I. třídy. Na ostatních silnicích ovocné stromy nevysazujeme do úzké krajnice, ale spíše za příkop do přilehlých pozemků, kde mají dostatečnou výživu, dobře rostou a je k nim lepší přístup.“ Toto doporučení nepočítalo s tím, že přilehlé pozemky, pokud na nich ležela pole, byly často přehnojovány. Pokud se alej ovocných stromů nacházela pod svahem, docházelo ke splachování hnojiv, zejména dusíkatých. Takové zářezy a příkopy se pak vyznačují porosty kopřiv, které signalizují zvýšený obsah dusíku v půdě. Ovocné stromy v takových podmínkách trpí nevyzráním pletiv a odumírají, nejčastěji v důsledku zimních mrazů.

17 Naučný slovník zemědělský, Praha 1984.

Aleje ovocných stromů jsou součástí kulturních krajín, jež jsou zapsány na Seznam světového dědictví UNESCO. Zatímco v Lednicko-valtickém areálu (zapsán 1996) a v montánním regionu Krušnohoří-Erzgebirge (zapsán 2019) se aleje ovocných stromů nacházejí jako produkt obecných, výše popsaných aktivit, v krajině pro chov a výcvik ceremoniálních kočárových koní v Kladrubech nad Labem (zapsána 2019) jsou výsledkem kompozičního záměru. Tato krajina procházela během 19. století úpravami, které měly vyjádřit její účel. Osy kosterních alejí se ve tvaru husí stopy (pate d'oise) sbíhají v tzv. Bráně křížení, ve vstupu do stájového dvora Kladruby, v němž se v každodenním provozu hřebčína setkávají a kříží cesty klisen a hřebců. Dvě aleje (Řečanská a Selmická) jsou vysázeny z lip (připomínají tzv. císařské aleje), třetí alej, mířící ke dvoru Josefov, je vysázena z jabloní. Jabloňové aleje lemují i další cesty v této části krajiny pro chov a výcvik ceremoniálních kočárových koní a dohromady vytvářejí pastevní dílce trojúhelníkovitého tvaru. Pastevní dílce podél Selmické aleje ke dvoru Františkov jsou víceméně pravoúhlé. Dvůr Josefov je nejmenší ze tří dvorů v kladrubské krajině, vypadá jako selský statek, a jeho velikosti je přizpůsobena i velikost alejových stromů a pastevních dílců. Císař Josef II. se zasloužil o návrat chovu starokladrubských koní do Kladrub nad Labem. Byl nazýván selský císař. Byly na jeho památku vysázeny kolem dvora Josefov selské aleje, nebo byly tyto výsadby inspirovány obecným trendem vysazování ovocných alejí kolem cest v království? Zatím nevíme. Těší nás, že nejvyšší světové autority, ICOMOS a Výbor světového dědictví UNESCO, uznaly krajinu, jejíž součástí tato stylizace české venkovské krajiny se selskými alejemi je, za krajinu se světově výjimečnou hodnotou.¹⁸

Aleje ovocných stromů však z naší kulturní krajiny mizí kvůli nedostatku péče a kvůli proměně stanovištních podmínek. Od počátku 21. století jsou tu a tam obnovovány. Snad bude tento trend obnovy pokračovat a aleje ovocných stromů zůstanou nepřehlédnutelnou součástí naší kulturní krajiny, nejen těch jejích chráněných částí, jež jsou zapsány na Seznam světového dědictví UNESCO.

Prameny a literatura

Literatura

CAMBONAC, Michel, *Plantes et jardins du moyen age*, Paris: Hartmann 1998.

ESTERKA, Jakub (ed.), *Zachování alejí jako typického prvku české krajiny*. Sborník referátů z odborného semináře konaného dne 29. dubna 2010 v Praze, Praha: Arnika – Centrum pro podporu občanů 2010.

HENDRYCH, Jan – BORSKÝ, Jan – JECH, David – LÉTAL, Aleš – MALÁ, Eva –

HOHBERG, Wolf Helmhard von, *Georgica Curiosa*. Bd. 1, Nürnberg 1682.

HRUŠKOVÁ, Marie – VĚTVIČKA, Václav, *Aleje: krása ohroženého světa*, Praha: Mladá fronta 2012. *Naučný slovník zemědělský*, Praha: Ústav vědeckotechnických informací pro zemědělství – Státní zemědělské nakladatelství 1984.

---

18 UNESCO, World Heritage List, dostupné online: <<https://whc.unesco.org/en/list/1589>> [22. 3. 2022].

- OPRAVIL, Emanuel, Rostliny z velkomoravského hradiště v Mikulčicích, Studie archeologického ústavu Československé akademie věd, Praha: Academia 1972.
- PAVLŮ, Karel, Praktický hospodář, Praha 1924.
- ŠMELHAUS, Vratislav – NERADOVÁ, Květa, Crescentius Bohemus, 2 svazky, Praha 1966, 1968.
- VELIČKOVÁ, Markéta – VELIČKA, Petr, Aleje české a moravské krajiny: historie a současný význam, Praha: Dokořán 2013.
- Z ROŽMBERKA, Jošt III., Knížka o štěpování a spravování štěpnic, nevydaný rukopis.

Internetové zdroje

- Geschichte des österreichischen Obstbaues, 1994, dostupné online: <https://www.zobodat.at/pdf/Gruene-Reihe-Lebensministerium_7_0041-0055.pdf> [22. 3. 2022].
- JARNÍK, Jan Urban, Podstata, cíl a organizace okrašlování, hlavně po stránce národohospodářské a esteticko-výchovné, Praha 1911, dostupné online: <<https://k7-test.mzk.cz/uzei/view/uuid:e-83beba4-e685-45a7-9c0d-59fa02371182?page=uuid:b0b57947-8567-11ea-9fcf-001999480be2>> [22. 3. 2022].
- OBDRŽÁLEK, Jiří – VOREL, Ivan – ŽLEBČÍK, Jiří, Metodika mapování, evidence, dokumentace, péče a ochrany významných alejí a jejich dřevin, dostupné online: <https://invenio.nusl.cz/record/201442/files/nusl-201442_1.pdf> [22. 3. 2022].
- UNESCO, World Heritage List, dostupné online: <<https://whc.unesco.org/en/list/>> [22. 3. 2022].

SEKCE PŘÍRODOVĚDNÁ

Odrůdy ovoce pěstované v ovocné školce na ostrově v rybníku Porz u Mikulova v roce 1815

Varieties of Fruit Grown in a Fruit Nursery on the Island in the Porz Pond near Mikulov in 1815

Kamila Svobodová

Abstrakt: Článek si klade za úkol najít v dobové nebo o málo novější literatuře odrůdy zmiňované v seznamu odrůd, pěstovaných v ovocné školce na ostrově v rybníku Porz u Mikulova v roce 1815, a poté se snažit dohledat český název každé odrůdy. V popisu dohledaných odrůd je zmíněn původ odrůdy, vzhled plodu a doba dozrávání plodů, v případě, že některý údaj není zmíněn, nebyl v literatuře dohledán. Tvar a velikost stromu a další podrobnosti, které jsou v pomologických popisech odrůd ovoce zpravidla zmiňovány, nejsou uvedeny. Je to dáno především snahou o co nejstručnější popis z důvodu množství popisovaných odrůd. Při výběru kritérií popisu autorka článku vycházela z předpokladu, že většina čtenářů článku bude spadat do kategorie laiků, pokud jde o odbornou pomologii, a proto jim při představě určité odrůdy pomohou spíše vzhled či chuť plodů než tvar stromu či listu.

Summary: The aim of this article was to find in contemporary or slightly more recent literature references to fruit tree varieties grown in a fruit nursery on the island in the Porz pond near Mikulov in 1815, and then try and find the Czech name for each of those fruit varieties. Descriptions of varieties mention the origin of the variety, the appearance of the fruit and its ripening season. In case some of these are not mentioned in the literature, they were not looked up. The shape and size of trees and further details usually noted in pomological descriptions of fruit varieties are not included in the descriptions. This was determined mainly by efforts to provide as brief a description as possible due to the large number of varieties described. In selecting what ought to be described, the author assumed that most readers would not be experts in pomology, which is why the appearance or taste of the fruit would be of more interest than the shape of the tree or its leaf.

Klíčová slova: pomologie; dějiny pěstování ovoce; Porz u Mikulova; ovocná školka; 19. století.

Keywords: pomology; history of fruit growing; Porz near Mikulov; fruit nursery; nineteenth century.

Příspěvek vznikl za podpory Ministerstva zemědělství, institucionální podpora MZE-RO0818.

Již od druhé poloviny 17. století podporovala šlechta na svých panstvích pěstování ovoce a stav ovocnictví se v našich zemích začal rychle zlepšovat. Jeho rozvoji mimo jiné vrchnost napomáhala i dovozem nových ušlechtilých odrůd různých ovocných druhů, které získávala díky známostem a příbuzenství v Itálii, Francii, Španělsku a dalších zemích.

Velkými příznivci ovocnictví byla také knížata z Ditrichštejna, majitelé panství Mikulov. Kromě něj a dalších majetků vlastnili i panství Libochovice, kde v le-

tech 1685–1712 působil vynikající zahradník Jan Tulipán. Kromě okrasné zahrady u zámku v Libochovicích se staral i o zdejší ovocné sady, které velmi zvelebil.¹ Již před rokem 1690 objednával ovocné stromky přímo z Francie, později z Hamburku, Lipska nebo Drážďan. V roce 1693 sem dorazila bedna zákrsků ovocných stromů, které kolem roku 1652 začali pěstovat francouzští mniši. Tyto novinky se pak šířily i na další ditrichštejnská panství.²

Na mikulovském panství bylo ovocnictví na vysoké úrovni již v 17. století. Na panství, čítajícím v té době 14 obcí, bylo celkem 26 vrchnostenských zahrad, z nichž 14 je v archivních pramenech zmiňováno jako ovocné. Již tehdy se tam kromě základních druhů ovoce, jako jsou jabloně, hrušně nebo švestky, pěstovaly například pomerančovníky, kdouloně a moruše. Jednou z těchto ovocných zahrad byla i zahrada umístěná u loveckého zámečku na ostrově rybníku Porz (dnes Nový), ležícího asi 4 km jihovýchodně od Mikulova nedaleko obce Sedlec. Kdy zahrada vznikla, nevíme. Lovecký zámeček byl vystaven patrně ve 20. letech 17. století pro Františka kardinála z Ditrichštejna, který tehdy Mikulov vlastnil. První zmínka o zahradě se nachází v popisu panství z roku 1629, kde je uvedena okrasná zahrada s květinami a různými stromy (jsou zmiňovány i ovocné stromy a zelenina), v níž se nachází také altán, zvaný Lusthaus.³

1 Kolorovaná mapa mikulovského panství z let 1671 – 1672.

Zdroj: Státní okresní archiv v Mikulově, Sbirka digitálních kopií, neuspořádaná.

1 HOSKOVEC, Ladislav, Naše zahrady a parky: Zámecký park Libochovice, dostupné online: <<https://botany.cz/cs/libochovice/>> [22. 6. 2021].

2 NĚMEC, Bohumil, Dějiny ovocnictví, Praha 1955, s. 119.

3 Moravský zemský archiv v Brně (dále jen MZA v Brně), fond F 18, Hlavní registratura Ditrichštejnů v Mikulově, k. č. 1250, inv. č. 7703.

Nejstarší podobu ostrova v rybníku Porz známe z bohatě kolorované mapy neznámého autora, která byla vytvořena v letech 1671–1672 pro vládnoucího knížete Ferdinanda Josefa z Ditrichštejna. Je na ní zobrazeno celé panství Mikulov, tedy i rybník Porz.⁴ Podrobnější představu o situaci na námi sledovaném ostrově podává nedatovaný plán ostrova se zahradami, který vznikl někdy v první polovině 19. století a jehož autorem je Ferdinand Stöckler.⁵

2 Nedatovaný plán ostrova v rybníku Porz Ferdinanda Stöcklera.
Zdroj: MZA v Brně, F18 Hlavní registratura Ditrichštejnů v Mikulově, inv. č. 12153, mapa 146.

4 SVOBODOVÁ, Kamila, Plán mikulovského panství z roku 1672, Sborník z konference „Trendy a tradice 2009“, pořádané ve dnech 10.–11. září 2009 Zahradnickou fakultou MZLU v Lednici, Lednice 2009, s. 38–42 (zde s. 39).

5 MZA, fond F18, Hlavní registratura Ditrichštejnů v Mikulově, inv. č. 12153, mapa 146.

Ovocná školka na ostrově Porz vznikla ve druhé polovině 17. století, kdy se u nás začínají objevovat první ovocné školky, nebo v 18. století.⁶ Z roku 1815 se v Moravském zemském archivu dochoval důležitý dokument pro dějiny ovocnářství u nás. Je jím seznam odrůd ovocných stromů pěstovaných zde v tomto roce.⁷ Že to nebyla školka nijak malá, dokazuje především celkový počet pěstovaných stromů, kterých bylo 4 548. Přestože jsou za naše nejoblíbenější ovoce považována jablka a jabloně mají již od nepaměti nejvíce odrůd, tady byly nejpočetnějším stromem hrušně (Biern). Pěstovalo se jich tu 2 306 stromků oproti 1 169 jabloním (Aepfeln). Dále tu bylo vysázeno 223 švestek (Pflaumen), 489 broskvoní (Pfirschinge), 144 meruněk (Aprikosen) a 217 višní (Weichseln). Pokud jde o odrůdy, bylo to 61 odrůd jabloní, 59 hrušní, 12 švestek, 26 broskvoní, 6 meruněk a 6 odrůd višní, celkem 170 odrůd.

Tato práce si klade za úkol najít odrůdy zmiňované v seznamu v dobové nebo o málo novější literatuře a poté se snažit dohledat český název každé odrůdy. Pro tento účel bylo použito dvojdílné dílo Henriho Louise Duhamela,⁸ které vyšlo v Paříži v roce 1768, a Sistematisches Verzeichniss děkana Matěje Rösslera z Poděbrad z roku 1798.⁹ Pro doplnění informací o odrůdách bylo použito monumentální osmisvazkové dílo Eduarda Lucase a Johanna Georga Conrada Oberdiecka *Illustriertes Handbuch der Obstkunde*.¹⁰ České názvy byly vyhledávány v Klíči štěpařském Františka Pixy¹¹ a především v Českém ovoci, jehož relevantní díly napsali Jan Říha¹², František Thomayer¹³ a Karel Kamenický¹⁴. Pro dohledání podrobností o již určených odrůdách pak byla použita novější díla Františka Ferkla¹⁵ a Václava Kocha¹⁶.

Za pomoc při hledání českých názvů odrůd děkuji prof. Dr. Ing. Borisi Krškovi z Výzkumného a šlechtitelského ústavu ovocnářského v Holovousích a Ing. Václavu Teterovi.

V popisu dohledaných odrůd je zmíněn původ odrůdy, vzhled plodu a doba dozrání plodů, v případě, že některý údaj není uveden, nebyl v literatuře dohledán. Jako příklad lze zmínit práci Matěje Rösslera, který při popisu odrůd jablek neuvádí vzhled plodu. Tvar a velikost stromu a další podrobnosti, které jsou v pomologických popisech odrůd ovoce zpravidla zmiňovány, nejsou uvedeny. Je to dáno především

6 TEMPÍR, Zdeněk, Přehled vývoje ovocnářství, Vývoj ovocnářství na území Československa, Sborník ze semináře ČSAZ k vývoji ovocnářství na území Československa, Lednice 20. a 21. 9. 1983, Lednice 1983, s. 11.

7 MZA v Brně, fond F 18, Hlavní registratura Ditrichštejnů v Mikulově, k. č. 1199, inv. č. 7504, sign. 42 Ia.

8 DUHAMEL, Henri Louis, *Traité des arbres fruitiers; contemnat leur figure, leur description, leur culture*, Paris 1768.

9 RÖSSLER, Matthias, *Sistematisches Verzeichniss aller in den Baumschulen der podiebrader Dechanten kultivirten Obstsorten*, Prag 1798.

10 LUCAS, Eduard – OBERDIECK, Johann Georg Conrad, *Illustriertes Handbuch der Obstkunde*, Stuttgart 1875.

11 PIXA, František, *Klíč štěpařský*, Praha 1848.

12 ŘÍHA, Jan, *České ovoce I.*, Hrušky, Praha 1937; TÝŽ, *České ovoce II.*, Třešně, višně, slívy a švestky, Praha 1937; TÝŽ, *České ovoce III.*, Jablka, část 1, Praha 1937; TÝŽ, *České ovoce IV.*, Meruňky, broskve, srstky, rybíz, maliny a ostružiny, Praha 1937.

13 THOMAYER, František, *České ovoce I.*, Jablka, Praha 1894.

14 KAMENICKÝ, Karel, *České ovoce VI.*, Jablka, část 2, Praha 1924.

15 FERKL, František, *Třešně, višně a sladkovišně*, Praha 1958.

16 KOCH, Václav, a kol., *Hrušky*, Praha 1967.

snahou o co nejstručnější popis z důvodu množství popisovaných odrůd. Při výběru kritérií popisu autorka článku vycházela z předpokladu, že většina čtenářů bude spadat do kategorie laiků, pokud jde o odbornou pomologii, a proto jim při představě určité odrůdy pomohou spíše vzhled či chuť plodů než tvar stromu či listu. Dále je třeba říci, že vzhledem k tomu, že se jedná o informace staré třeba i několik staletí, je možné, že v dnešní době se mohla do určité míry posunout doba dozrávání některých odrůd. Letní odrůda však stejně stále zůstává letní a zimní je pořád zimní, přestože se její dozrávání ve srovnání s dobou před 200 lety o několik dnů posunulo.

Jabloně

Jabloně jsou pěstovány jako vysokokmeny nebo zákrsky, tyto jsou roubovány na dvouletých jáncatech, což jsou podnože ze skupiny *Malus pumila* var. *paradiasiaca*. Dříve byla označována i jako svatojánčata nebo parádýzky. Mají slabší vzrůst, snadno tvoří kořenové výmladky, mají menší mrazuvzdornost a kratší životnost. Kořenový systém je mělký a křehký, proto se stromy snadno vyvracejí. Naštěpované odrůdy mají slabý (zakrslý) růst, dříve plodí a mají větší a lépe vybarvené plody.¹⁷ Odrůdy se v případě jabloní u jednotlivých podnoží liší.

Hochstenig auf Kerne Apfel Wildlinge (vysokokmeny na pláňatech)		Stück
Borstorfer d'Hyver	Mischenker auf Reinette Allmand	44
Calville blanche	Weisser Kütter Apfel Kalvile	39
Calville rouge d'hyver	Rothe Kalwille oder Himber	36
Reinette raue	Rothe Reinete	30
Reinette blanche	Golt Reinete	40
Reinette d'ore	Weisser Reinete	44
Reinette de Anglettere	Englischer Reinete	32
Reinette grisse double	doppelte graue Reinete	0
Reinette grisse petite	kleine graue Reinete	14
Reinette vertte	Grine Reinete	17
Apfel zwergl auf Johansbruth auf der 2ten Seite (zákrsky na jáncatech)		
Reinette Franche	Edel Reinete	14
Piping de Anglettere	Englischen Piping	14
Pomme d'Apoie	Kleiner Anis Apfel	16
Femuillette Grisse	Grauer Fenigel Apfel	15
Pomme Bigonette rouge	Rother Tauben Apfel	14
Taffetto d'hyver	Winther tassent Apfel	12
Rossmarin Rouge	Rothe Rosmarin Apfel	11
Rossmarin blanche	Weisser Rosmarin Apfel	15

17 Dostupné online: <<https://izahradkar.cz/slovník/jancata/>> [20. 7. 2021].

Pomme d'Figne on sans fleure	Fuigen Äpfel ohne blüh	16
Pomme d'Stettin	Stentiner	15
Drap d'ore	Gold Stük Apfel	17
Reinette Non parutte	Ihne gleichen Cort pandu	17
Passe Pomme Rouge	Rothe Strich Äpfel	13
Gross Cortpande griess	Grosser grauer Kurzstiel	15
Rambour blanc	Weisser Rambour	12
Pomme violete	Violet Apfel, ist 2te Ranges	13
Gross Farross	rosser Faro Apfel	15
Pomme d'livre	Pfund Apfel	14
Pomme ross de Stettin	Gestreifter Stetitner Rosen	9
Pomme Constantine	von Konstantin	14
Calville d'ette	Sommer Kalwile	9
Passe Pomme blanche	Weisser Strich Apfel	11
Pomm de Cardinal	Kardinals Äpfel	9
Gross Cortpandu rouge	Grosser Rother Kurzstiehl	4
Pomme de Paradis	Paradis Äpfel	3
Pomme de pure	Morgen Apfel	20
Pomme d'idigne	Wein Apfel	30
Passe Rosse d'hyver	Winter Rother Strich Apfel	28
Hochstenig (vysokokmeny)		
Pomme blanche d'Automme	Weissen Herbst Apfel	25
Francata platta	Jungfrau Apfel	20
Pomme d'Moisette	Platterfrau Apfel	23
Pomme d'Peau	Somer Apfel	8
Porstorfe d'ette	Sommer Borsterfer	18
Royal d'Angleterre	Königlich Englischer Äpfel	13
Calville rouge d'Automme	Rother Herbst Kalville	20
Calville rouge Normande	Nord Reinete	22
Calville rouge Anglettere Morlet	Englische karotinisher	20
	Weisser Herrn Apfel	28
Calville rouge Automme Flamense	Rothe Herbst Paradis Kalville	30
Pomme blanc	Weisser gewirz Apfel	29
	Plascher oder Melonen Pafel	27
Pigon blanche	Weisser Tauben Apfel	18
	Loos Kriger	15
	Karakter Reinete	28

Reinette de Sicilien	Sizilische Reinete	30
Reinette de Sorgvilette	von Sorgvilef Reinete	29
Reinette de Carines	Karmelitter Reinete	23
Reinette Bette Fleur	Langer Borstorfer	24
Reinette de Bette Fleur	Schwarzer Borstorfer	28
Celkem		1 169

Vysokokmeny na pláňatech

Borstorfer d'hyver – Mischenker auf Reinette Allamand – Míšenské¹⁸

Původ je neznámý. Plod je poměrně malý, váha kolísá mezi 50–80 g, slupka je jemná, hladká, barvu má mdle žlutou, bíle mramorovanou, později více žlutou, sluneční strana bývá někdy začervenalá. Dozrává v listopadu.

Calville blanche – Weisser Kütter Apfel Kalvile – Kalvil bílý zimní¹⁹

Původ je neznámý, snad pochází z Německa. Plody jsou velké, slupka je žlutá, výjimečně s načervenalým líčkem. Sklízí se v první polovině října, dozrává v listopadu a vydrží do března.

Calville rouge d'hyver – Rothe Kallwile oder Himber – Kalvil červený zimní²⁰

Pochází z Francie. Základní barva slupky je zelenožlutá, na sluneční straně karmínově červená, často velmi tmavá. Dozrává na přelomu října a listopadu, nevydrží dlouho.

Reinette raue – Rothe Reinete – Červené tvrdé²¹

Stará odrůda neznámého původu, snad z Nizozemí. Slupka je hladká až kluzká, základní barva bývá zelenavá, později žloutne. Plody jsou na sluneční straně nahnědle karmínově pruhované, na starších stromech až celé tmavě červené. Dozrává v listopadu až prosinci, vydrží do dubna.

18 Synonymum Zimní míšenské; DUHAMEL, H. L., Traité I, c. d., s. 282; LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., Illustriertes Handbuch I, c. d., s. 303; PIXA, F., Klíč štěpařský, c. d., s. 150; SUCHÝ, František, Moravské ovoce, Brno 1907, č. 23, s. 89; ŘÍHA, J., České ovoce III.1, c. d., č. 36.

19 DUHAMEL, H. L., Traité I, c. d., s. 279; RÖSSLER, M., Sistematisches Verzeichniss, c. d., č. 4; LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., Illustriertes Handbuch I, c. d., s. 33; STOLL, R., Oesterreichisch-Ungarische Pomologie, Klosterneuburg bei Wien 1888, III, 4; dostupné online: <<http://www.sadarstvi.cz/kalvil-bily-zimni/>> [29. 6. 2021].

20 RÖSSLER, M., Sistematisches Verzeichniss, c. d., č. 7; LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., Illustriertes Handbuch I, c. d., s. 45; STOLL, R., Oesterreichisch-Ungarische Pomologie, c. d., VIII, 2.

21 DUHAMEL, H. L., Traité I, c. d., s. 297; RÖSSLER, M., Sistematisches Verzeichniss, c. d., č. 79; LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., Illustriertes Handbuch I, c. d., s. 309; SUCHÝ, F., Moravské ovoce, c. d., č. 38, s. 149; ŘÍHA, J., České ovoce III.1, c. d., č. 56.

Reinette blanche – Weisser Reinette – Bílá renetka²²

Pochází z Francie. Slupka je citronově žlutá, nepravidelně se na ní objevují rezavé skvrnky. Dozrává v listopadu, vydrží do února až března.

Reinette d'ore – Golt Reinete

Reinette de Anglettere – Englischer Reinete

Tyto názvy jsou synonyma jedné odrůdy. Odrůda se patrně dostala do školky dvakrát, nezávisle na sobě, pod dvěma různými názvy. Český název je: **Anglická bílá reneta**.²³

Existuje více českých synonym – Francouzská bílá reneta, Reneta vosková pravá a další.

Pochází z Anglie. Slupka je hladká, základní barva je žlutozelená, na sluneční straně bývá světle červené líčko. Většina plodu bývá pokryta velmi světlou a průhlednou šedou barvou. Dozrává v prosinci, vydrží do srpna.

Reinette grisse double – doppelte graue Reinete – Kožená reneta zimní²⁴

Snad pochází z Francie, kde byla oblíbená již kolem roku 1650. Silná slupka se neleskne, většinou je zdrsňelá rzí, má zelenou barvu, na slunečné straně je zbarvená nepatrně do zlatožluta. Češe se co nejpozději, konzumně dozrává na konci prosince, vydrží do léta.

Reinette grisse petite – kleine graue Reinete – Dlouhostopka rezavá²⁵

Pochází z Porýní, kde byla známa už kolem roku 1700. Plody jsou malé, kulaté a jen mírně kuželovité. Slupka je žlutá s červeným líčkem a červenohnědým síťováním. Konzumně dozrává v prosinci, vydrží do března.

Reinette vertte – Grine Reinete – Reneta zelená²⁶

Pochází z Francie. Barva slupky je nažloutlá s červenohnědým líčkem a červenohnědými tečkami. Dozrává koncem října.

---

22 DUHAMEL, H. L., *Traité I*, c. d., s. 294; RÖSSLER, M., *Sistematische Verzeichniss*, c. d., č. 85, s. 26; LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., *Illustriertes Handbuch IV*, c. d., s. 105.

23 DUHAMEL, H. L., *Traité I*, c. d., s. 292; RÖSSLER, M., *Sistematisches Verzeichniss*, c. d., č. 128.

24 LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., *Illustriertes Handbuch IV*, c. d., s. 335; SUCHÝ, F., *Moravské ovoce*, c. d., č. 32, 125; ŘÍHA, J., *České ovoce III.1*, c. d., č. 49.

25 Synonyma – Karpentin, Škaredka dlouhostopkatá. LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., *Illustriertes Handbuch I*, c. d., s. 345; dostupné online: <<https://pomiferous.com/applebyname/carpentin-id-1187>> [29. 6. 2021].

26 Má mnoho synonym, nejznámější je Nonpareil old. RÖSSLER, M., *Sistematisches Verzeichniss*, c. d., č. 83; LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., *Illustriertes Handbuch I*, c. d., s. 133; dostupné online: <<http://medievalcookery.com/notes/fruit/fruit.html?oldno001>> [29. 6. 2021].

Zákrsky na dvouletých jánčatech

Reinette Franche – Edel Reinete – Šampaňská reneta²⁷

Původ odrůdy není jistý, snad je to Francie. Základní barva je zprvu bělavě zelenavá, později žlutá. Na některých plodech se objevuje růžové líčko. Sklízí se na konci října, dozrává v březnu.

Piping de Anglettere – Englischen Piping – Anglický jadernáč zlatý²⁸

Je to stará anglická odrůda. Základní barva slupky je žlutá. Doba zrání nebyla dohledána.

Pomme d'Apoie – Kleiner Anis Apfel

Nebyly zjištěny žádné další údaje. Odrůda by snad mohla být příbuzná nebo totožná s následující odrůdou Fenyklové šedé.

Femuillette Grisse – Grauer Fenigel Apfel – Fenyklové šedé²⁹

Původně francouzská odrůda, patří k chuťově nejlepším. Plody jsou malé, slupka drsná. Základní barva je zelená, na sluneční straně vybělená. Dozrává v prosinci, vydrží do února.

Pomme Bigonette rouge – Rother Tauben Apfel – Holubí červené zimní³⁰

Pochází ze severního Německa. Základní barva je žlutozelená, později bělavě žlutá, téměř tři čtvrtiny plodu jsou pokryty velmi jemnými růžovočervenými nebo tmavšími pruhy.

Dozrává v listopadu, vydrží do předjaří.

Taffetto d'hyver – Winther taffent Apfel – Hedvábné bílé zimní³¹

Je to stará odrůda neznámého původu. Slupka je velmi jemná, hladká, barva je světlá běložlutá, na sluneční straně bledě růžově zbarvená. Dozrává v prosinci, vydrží do Velikonoc.

---

27 Synonymum – Ušlechtilá reneta francouzská. DUHAMEL, H. L., *Traité I*, c. d., s. 300; RÖSSLER, M., *Sistematisches Verzeichniss*, c. d., č. 86; STOLL, R., *Oesterreichisch-Ungarische Pomologie*, c. d., VIII, 2; PIXA, F., *Klíč štěpařský*, c. d., s. 160; ŘÍHA, J., *České ovoce III.1*, c. d., č. 59.

28 Dostupné online: <<https://pomiferous.com/applebyname/old-english-pippin-id-4677>> [29. 6. 2021].

29 DUHAMEL, H. L., *Traité I*, c. d., s. 287; RÖSSLER, M., *Sistematisches Verzeichniss*, c. d., č. 140.

30 LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., *Illustriertes Handbuch I*, c. d., s. 107.

31 LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., *Illustriertes Handbuch I*, c. d., s. 549; SUCHÝ, F., *Moravské ovoce*, c. d., č. 22, s. 85; THOMAYER, F., *České ovoce I*, c. d., s. 48–50.

Rossmarin Rouge – Rothe Rosmarin Apfel – Rozmarýnové červené³²

Pochází z Tyrolska. Základní barva slupky je světle žlutá, na sluneční straně karmínově zarudlá. Po celém plodu se objevují světlé nažloutlé tečky, díky nimž plod vypadá měkce, načechraně. Konzumně dozrává nejdříve v prosinci, vydrží do března.

Rossmarin blanche – Weisser Rosmarin Apfel – Rozmarýnové bílé³³

Pod tímto názvem se pěstovaly dvě odrůdy. První pochází z Tyrolska. Barva slupky je nažloutlá, na sluneční straně krásně červená. Dozrává v listopadu, vydrží do února.

Druhá odrůda s tímto názvem pochází z Itálie, je méně oblíbená než tyrolská. Slupka je úplně bílá, na sluneční straně bledě žlutě žíhaná. Dozrává v listopadu, vydrží do února.

Pomme d’Figne on sans fleur – Fuigen Apfel ohne Blüh – dle překladu Jablko bez jader a květu

Nebyly zjištěny žádné bližší údaje.

Pomme d’Stettin – Stentiner

Nebyly zjištěny žádné bližší údaje. Odrůda je snad příbuzná s Vejlímkem červeným (Rothe Stettiner), patrně nejde přímo o tuto odrůdu.

Drap d’ore – Gold Stück Apfel – Sítkovaná reneta³⁴

Pochází z Francie nebo z Nizozemí. Základní barva je po dozrání žlutozelená až citronově žlutá. Celý plod je pokryt četnými síťovitě propletenými pruhy rzi, které se místy hromadí a vytvářejí skvrny. Sklízí se v říjnu, dozrává v prosinci, vydrží do února až března.

Reinette Non parutte – Ihne gleichen Cort pandu³⁵

Podle Rösslera je to jedna z variant Krátkostopy. Má červenou barvu a jemnou chuť. Jako synonymum se uvádí Nonpareil old, což je jedna z nejstarších skupin odrůd jablek, která má svůj původ snad ve Francii. Doba dozrávání nebyla dohledána.

---

32 RÖSSLER, M., Systematisches Verzeichniss, c. d., č. 29; LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., Illustriertes Handbuch IV, c. d., s. 67; STOLL, R., Oesterreichisch-Ungarische Pomologie, c. d., IV, 2.

33 RÖSSLER, M., Systematisches Verzeichnung, c. d., č. 27 a 28; LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., Illustriertes Handbuch IV, c. d., s. 65 (odrůda pocházející z Tyrolska); STOLL, R., Oesterreichisch-Ungarische Pomologie, c. d., IV, 1.

34 DUHAMEL, H. L., Traité I, c. d., s. 290; RÖSSLER, M., Systematisches Verzeichniss, c. d., č. 154; LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., Illustriertes Handbuch IV, c. d., s. 297.

35 RÖSSLER, M., Systematisches Verzeichniss, c. d., č. 73; dostupné online <<https://www.orangepippin.com/varieties/apples/nonpareil>> [1. 7. 2021].

Passé Pomme Rouge – Rothe Strich Apfel – Hedvábné červené letní³⁶

Pochází pravděpodobně z Francie. Slupka je karmínově červená, na sluneční straně tmavě pruhovaná. Dozrává v prosinci.

Gross Cortpande griess – Grosser grauer Kurzstiel – Krátkostopka kožená³⁷

Pochází z Německa. Základní barva slupky je žlutá, plody jsou většinou pokryty rzí, chybí zarudnutí, stejně jako vůně. Rez bývá na sluneční straně často stříbrně zbarvená. Dozrává na konci září, vydrží do října.

Rambour blanc – Weisser Rambour – Libernáč lotrinský³⁸

Pochází z Francie. Základní barva slupky je světle žlutá, na sluneční straně karmínově a světle červeně žíhaná. Dozrává v srpnu nebo na počátku září.

Pomme violette – Violet Apfel

Je více odrůd, jejichž synonyma mají v názvu slovo „violette“, není tedy jisté, o kterou odrůdu se jedná.

Gross Farross – rosser Faro Apfel – Gdanský hranáč³⁹

Je to stará odrůda původně z Pomořan. Barva slupky je světle zelenavá, později citronově žlutá, na sluneční straně, často však na celém plodu, krvavě červeně, někdy temně červeně žíhaná. Dozrává na přelomu září a října.

Pomme d'livre – Pfund Apfel – Kardinál žíhaný⁴⁰

Další synonyma jsou Šalové nebo Funtové. Je to stará odrůda neznámého původu. Základní barva slupky je bělavě žlutá, na sluneční straně tmavěji karmínově žíhaná a řídce pruhovaná. Dozrává v listopadu, vydrží do konce ledna.

Pomme ross de Stettin – Gestreifter Stetitner Rosen – Vejlímek červený⁴¹

Je to stará odrůda, Thomayer se domnívá, že původně česká. Barva slupky je zelenavě žlutá s karmínově červeným líčkem. Dozrává v listopadu, vydrží do jara.

36 DUHAMEL, H. L., Traité I, c. d., s. 277; RÖSSLER, M., Systematisches Verzeichniss, c. d., č. 30.

37 RÖSSLER, M., Systematisches Verzeichniss, c. d., č. 77; LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., Illustriertes Handbuch I, c. d., s. 505.

38 RÖSSLER, M., Systematisches Verzeichniss, c. d., č. 172; LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., Illustriertes Handbuch IV, c. d., s. 85.

39 DUHAMEL, H. L., Traité I, c. d., s. 285; RÖSSLER, M., Systematisches Verzeichniss, c. d., č. 45; Lucas, E. – OBERDIECK, J. G., Illustriertes Handbuch I, c. d., s. 81; ŘÍHA, J., České ovoce III, c. d., č. 21.

40 LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., Illustriertes Handbuch IV, c. d., s. 73; SUCHÝ, F., Moravské ovoce, c. d., č. 13, 49; ŘÍHA, J., České ovoce III, c. d., č. 24.

41 RÖSSLER, M., Systematisches Verzeichniss, c. d., č. 217; THOMAYER, F., České ovoce I, s. 220.

Pomme Constantine – von Konstantin – Konstantinovo jablko

Bližší údaje o odrůdě nebyly nalezeny.

Calville d'ette – Sommer Kalwile – Kalvil červený letní⁴²

Pochází z Francie. Základní barva slupky je žlutobílá, na sluneční straně často zcela vybledlá nebo matně žíhaná. Charakteristické jsou body v barvě rzi, obklopené světle červenými, často nažloutlými nebo zelenými tečkami. Dozrává v půlce července, vydrží 14 dní.

Passe Pomme blanche – Weisser Strich Apfel – Pruhované letní⁴³

Pochází z Francie. Základní barva slupky je žlutá, později světle žlutá, na sluneční straně s náznakem červeného líčka. Dozrává v září.

Pomm de Cardinal – Kardinals Apfel – Kardinál červený⁴⁴

Pochází z Německa. Základní barva slupky je žlutá, celý plod bývá červeně žíhaný. Dozrává v říjnu až listopadu.

Gross Cortpandu raue – Grosser Rother Kurzstiehl – Kratkostopka ruměnná⁴⁵

Pochází z Francie. Údaje o vzhledu plodu se nepodařilo dohledat. Dozrává v lednu až únoru.

Pomme de Paradis – Paradisapfel

Odrůd, jejichž synonyma mají v názvu „paradis“, je více, u nás se jedná například o Gráfstýnské či Rajské pruhované. Není tedy jisté, o jakou odrůdu jde.

Pomme de pure – Morgen Apfel – Ojíněné⁴⁶

Pochází z Anglie. Základní barva slupky je žlutozelená, později žlutá, celý plod je karmínově žíhaný. Dozrává v prosinci, vydrží do května.

Pomme d'idigne – Wein Apfel

Odrůd s názvem „vinné“ je více. Fr. Pixa sice uvádí odrůdu „Winné jablko“⁴⁷, ale může se jednat také např. o Holandské vinné či Trevírské červené vinné. Existuje také mnoho lidových názvů odrůd, v nichž se slovo „vinné“ vyskytuje.

---

42 DUHAMEL, H. L., *Traité I*, c. d., s. 275; RÖSSLER, M., *Sistematisches Verzeichniss*, c. d., č. 5; LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., *Illustriertes Handbuch IV*, c. d., s. 385.

43 RÖSSLER, M., *Sistematisches Verzeichniss*, c. d., č. 40; LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., *Illustriertes Handbuch I*, c. d., s. 441.

44 RÖSSLER, M., *Sistematisches Verzeichniss*, c. d., č. 177.

45 RÖSSLER, M., *Sistematisches Verzeichniss*, c. d., č. 71.

46 LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., *Illustriertes Handbuch I*, c. d., s. 97; STOLL, R., *Oesterreichisch-Ungarische Pomologie*, c. d., XIII, 2.

47 PIXA, F., *Klíč štěpařský*, c. d., s. 158.

Passe Rosse d'hyver – Winter Rother Strich Apfel – Florianské růžové⁴⁸

Pochází z Bretaně. Základní barva slupky je světle červená, na sluneční straně s tmavě červeným líčkem, které bývá tmavě červeně až hnědě žíhané. Dozrává v srpnu, vydrží do listopadu.

Vysokokmeny:

Pomme blanche d'Automne – Weissen Herbst Apfel

Český název odrůdy není jistý, mohlo by se jednat o Kalvil bílý podzimní nebo snad Hedvábné bílé podzimní. Uvedený francouzský a německý název odrůdy nebyl ve starší literatuře nalezen.

Francata platta – Jungfrau Apfel

Není jasné, o jakou odrůdu jde. Německý název napovídá, že by mohlo jít o odrůdu Panenské, ovšem tento název neodpovídá francouzskému „Francata platta“, zde jde o úplně jinou odrůdu.

Pomme d'Moisette – Platterfrau Apfel

Nebyly zjištěny žádné další údaje.

Pomme d'Peau – Somer Apfel

Není jasné, o jakou odrůdu jde. Francouzský název označuje Koženou renetu zimní, německý naopak Libernáč lotrinský.

Porstorfer d'ette – Sommer Borstorfer – Míšeň letní⁴⁹

Pochází z Německa. Údaje o vzhledu plodu se nepodařilo dohledat. Dozrává v říjnu a listopadu.

Royal d'Anglettere – Königlich Englischer Apfel

Není jasné, o jakou odrůdu jde. Podle francouzského názvu lze soudit na Herefordshirskou parménu, podle německého naopak na Anglické královské.

Calville rouge d'Automne – Rother Herbst Kalville – Kalvil červený podzimní⁵⁰

Pochází z Francie. Základní barva slupky je karmínově červená, na sluneční straně až do černa. Dozrává v říjnu a listopadu.

---

48 DUHAMEL, H. L., *Traité I*, c. d., s. 298; RÖSSLER, M., *Sistematisches Verzeichniss*, c. d., č. 39.

49 RÖSSLER, M., *Sistematisches Verzeichniss*, c. d., č. 159.

50 RÖSSLER, M., *Sistematisches Verzeichniss*, c. d., č. 6; LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., *Illustriertes Handbuch I*, c. d., s. 41; STOLL, R., *Oesterreichisch-Ungarische Pomologie*, c. d., VIII, 1; SUCHÝ, F., *Moravské ovoce*, c. d., č. 10, s. 37.

Calville rouge Normande – Nord Reinete

Není jasné, o jakou odrůdu jde. Podle francouzského názvu se jedná o kalvil, podle německého o renetu.

Calville rouge Anglettere Morlet – Englische karotischer

Nebyly zjištěny žádné další údaje.

Fr. [jméno chybí] – Weisser Herrn Apfel

Není jasné, o jakou odrůdu jde. Mohlo by se jednat snad o Herrnhutské či Herrenhausenské.

Calville rouge Automne Flamense – Rothe Herbst Paradis Kalville

Není jasné, o jakou odrůdu jde. Mohlo by se jednat o Kalvil červený podzimní, ten však v seznamu figuruje pod názvem Calville rouge d'Automne – Rother Herbst Kalville, viz výše.

Pomme blanche – Weisser gewirz Apfel – Anglický žebernáč bílý⁵¹

Pochází z Nizozemí. Konzumně dozrává v únoru a březnu. Další údaje o odrůdě se nepodařilo dohledat.

Fr. [jméno chybí] – Plascher oder Melonen Apfel – Melounové jablko⁵²

Existuje starší odrůda pocházející z Francie, v novější době se v sortimentu odrůd objevilo také Melounové jablko vyšlechtěné v USA. Lze však předpokládat, že se zde jedná o starší francouzskou odrůdu. Jméno odrůda dostala podle svého tvaru. Základní barva slupky je citronově žlutá, někdy je plod karmínově žíhaný. Konzumně dozrává v lednu, vydrží do března.

Pigon blanche – Weisser Tauben Apfel – Holubí bílé letní⁵³

Pochází z Francie. Základní barva slupky je světle žlutá až bílá, na sluneční straně bývá plod karmínově žíhaný. Konzumně dozrává v prosinci, vydrží do března.

Fr. [jméno chybí] – Loos Kriger – Šampaňská reneta⁵⁴

Pochází ze Sudet. Základní barva slupky je bledě žlutá, na sluneční straně s červeno-růžovým líčkem. Dozrává v listopadu, nejlepší kvality dosahuje v březnu.

---

51 RÖSSLER, M., Systematisches Verzeichniss, c. d., č. 24.

52 RÖSSLER, M., Systematisches Verzeichniss, c. d., č. 25; SUCHÝ, F., Moravské ovoce, c. d., č. 11, s. 42.

53 RÖSSLER, M., Systematisches Verzeichniss, c. d., č. 31.

54 LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., Illustriertes Handbuch I, c. d., s. 125; PIXA, F., Klíč štěpařský, c. d., s. 159.

Fr. [jméno chybí] – Karakter Reinete – Sít'kovaná reneta⁵⁵

Pochází z Francie. Základní barva slupky je citronově žlutá s červeným líčkem, celý plod je pokryt rzí ve formě sítě, která se místy hromadí a vytváří skvrny. Konzumně dozrává v prosinci, vydrží do března.

Reinette de Sicilien – Sizilische Reinete⁵⁶

Bližší údaje o odrůdě se nepodařilo dohledat, jediným relevantním údajem je, že vydrží do Velikonoc.

Reinette de Sorgvilette – von Sorgvilef Reinete – Sorgvliet'ská reneta⁵⁷

Pochází z Nizozemí. Základní barva slupky je žlutě zelená, na sluneční straně se objevují karmínové flíčky. Konzumně dozrává v lednu až únoru.

Reinette de Carines – Karmeliter reinete – Karmelitská reneta⁵⁸

Pochází z Německa. Základní barva slupky je světle žlutá, na sluneční straně karmínově žíhaná. Zraje v prosinci, vydrží do jara.

Reinette Bette Fleur – Langer Borstorfer – Krasokvět francouzský⁵⁹

Pochází z Německa. Základní barva slupky je světle žlutá, na sluneční straně s červeným žíhaným líčkem. Dozrává v prosinci, vydrží do Velikonoc.

Reinette de Bette Fleur – Schwarzer Borstorfer⁶⁰

Není jasné, o jakou odrůdu jde. Může se jednat o Kominíček hnědý, což je však synonymum pro Vejlímek červený i pro odrůdu Jeptiška. Dle starší literatury odrůda pochází z Německa. Základní barva slupky je zlatožlutá, na sluneční straně bývá zarudlé karmínově žíhané líčko. Dozrává v listopadu a prosinci, vydrží do května.

---

55 RÖSSLER, M., Systematisches Verzeichniss, c. d., č. 154; LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., Illustriertes Handbuch IV, c. d., s. 297.

56 RÖSSLER, M., Systematisches Verzeichniss, c. d., č. 91.

57 RÖSSLER, M., Systematisches Verzeichniss, c. d., č. 95; LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., Illustriertes Handbuch I, c. d., s. 261.

58 LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., Illustriertes Handbuch IV, c. d., s. 161; PIXA, F., Klíč štěpařský, c. d., s. 154.

59 LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., Illustriertes Handbuch IV, c. d., s. 483.

60 DUHAMEL, H. L., Traité I, c. d., s. 311; RÖSSLER, M., Systematisches Verzeichniss, c. d., č. 110; LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., Illustriertes Handbuch I, c. d., s. 367; STOLL, R., Oestereichisch-Ungarische Pomologie, c. d., XXI, 2.

Hrušně

Hrušně jsou pěstovány jako vysokokmeny nebo zákrsky stejně jako jabloně. Na rozdíl od jabloní, na kterých jsou na vysokokmenech naroubovány jiné odrůdy než na zákrscích, na hrušních jsou odrůdy na vysokokmenech i na zákrscích do značné míry stejné. Prvních 41 odrůd (až po odrůdu Poire Dauphine) je stejných, dalších 18 odrůd je naroubováno pouze na zákrscích.

Poire		
Hochstenig Biern auf Kern Wildling		Stück
Petitte Muscat	kleine Muskateller	15
Le Aurate	die Morgen rothe	26
Poire de Madaleine	Madalein birne	35
Muscat Robert	Roberts Muskateler	17
Cuisse Madame	Fraure Birne	17
Bellissime d'hyver	Winter Belleseine	23
Gross Blanquette	grosse Blankette	22
Petitt Blanquette	kleine Blankett	16
Espagneone de beau ou Fleur de quigne	Birn ohne haut	19
Poire Espangne au de beau Presaint	Schöne Präsaient Birn	5
Rusetette native	Fruche Ruslette on Poir du Cipri	11
Epine rose on Poire de Rosse	Rosen Birn	41
ognometu mehidue d'ete	Sommer Erzherozogs Birn	13
Bergamotte d'ette	Sommer Bergamotte	28
Orange Rouge	Rothe orangen Birne	33
Orange Musque	Muskat Biern	23
Silvenge	Salwiat	10
Chair a Dame	Fraure Frisch Birn	8
Muskat vete	grüne Muskat teller	16
Robine de ette	Sommer Kenig	20
Robine on Royal d'ette	Konigliche Sommer Biern	30
Rouselette de Rheims	Ruslette von Rheims	26
Fondante de Presl	Fondante von Berst	24
Boneretien d'ette	Sommer gute Kristen Birn	21
Boneretien d'ette ou gratiole		28
Epine d'ette	Sommer Epine	18
Poire d'eouf	Eyer Brine	22
Orange Fillipe	Tulipen Birne	16

Poire de Anglettere	von England	23
Poire gisse rouge	grau rothe	14
verte longue Noitte bouche	lange grine	29
verte longue panache	grüne lange gestreifte	30
Poire blanche	Wiesse butter Birne	25
Berry de lamotte	Wildling von Motte	31
Messine Jean	Johannis	20
Bergamotte Suisse	Schweizer Pergamot	16
Bergamotte d'Automne	Herbst Bergamot	18
Sucre verte	grüne zucker Birne	35
Poire de Moissette	Jungfrau Brine	25
Poire de Leinsae	Weyrauch Brin	10
Poire Dauphine	Taupnis Birn	28
Zwergel Birn auf Rüthen Wildling		
Petitte Muscat	kleine Muskateller	24
Le Aurate	die Morgen rothe	33
Poire de Madaleine	Madalein Birn	28
Musat Robert	Roberts Muskateler	24
Cuisse Madame	Fraure Birn	24
Bellissime d'hyver	Winter Bellesine	18
Gross Blanquette	Grosse Blankette	21
Petit Blanquette	Kleine Blankett	29
Espagne on de beau ou Fleur de quigne	Birn ohne haut	29
Poir Espagne au de beau Presaint	Schöne Prä saint Birn	33
Rusetette native	Frühe Ruslette ou Poir du Cipri	24
Ognonnetu archiduc d'ette	Sommer Erzherzogs Birne	28
Epine rose ou Poire de Rosse	Rosen Birn	30
Bergamotte d'ette	Somer Bergamotte	22
Orange Rouge	Rothe oranger Birn	30
Orange Musqae	Muskat Birn	27
Silvenge	Salwiat	30
Chair a Dame	Fraurn Fleisch Birn	80
Muscat Verte	grüne Muskateller	50
Robine d'ette	Summer König	20
Robine ou Royal d'ette	Königliche Somer Birn	28
Rouselette de Rheims	Ruslette von Rhems	30
Fondante de Prest	Fondante von Breste	24

Bonaretien d'ette	Sommer gute Kristen Birn	28
Boneretien d'ette gratiole		20
Espine d'ette	Sommer epine	19
Poire d'eouf	Eyer Brine	20
Orange Fillipe	Tulipen Birne	24
Poire de Anglettere	von England	26
Poire grisse rouge	grau rothe Birn	22
verte longe Noille bousche	lange grüne	
verte longe panache	grüne gestreifte	20
Poire blanche	Weisse butter Birn	24
Berry de lamotte	Wildling von Motte	20
Messire Jean	Johannis	18
Bergamotte Suisse	Schweizer Pergamot	27
Bergamotte d'Automne	Herbst Bergamot	18
Sucre verte	grüne zucker Birne	20
Poire de Moisselle	Jungern Birn	23
Poir de lensac	Weyrauch Birn	23
Poire Dauphine	Taufnis Birn	20
Bellissime D'Automne	Herbst belisine	23
Schalusie	Eigene	27
Rusalette		21
Marquise	Markgräfin Birn	25
Bonchretien de Espagne	Gute Kreisten von Spanien	23
Louisse bonne	gute Loise	26
Bergamotte Crassane	Fetigte Bergamot	20
Epine d'hyver	Winter Fronen Birn	19
Doyenne grisse	Graue dechants birn	18
Merville d'hyver	Winter Wunder	21
Pastorale ou Mousette	Pastoral Birn	20
Martin Sei	süsse troken Martins Birn	17
Virguleusse		15
Ambrette		17
Mansuette		16
Berry d'Echassery	Jagd Birn	17
Bergamotte de Souleurs	Bergamot von Sallings	21
Saint germain	Sankt Hermans Birn	15
Celkem		2 306

Petitte Muscat – kleine Muskateller – Malá muškateľka⁶¹

Pochází z Německa. Základní barva slupky je žlutozelená, později světle žlutá se zemitým červeným líčkem s jemnými tečkami a trochou rzi. Dozrává už v červnu.

Le Aurate – die Morgen rothe⁶²

Pochází z Francie. Základní barva slupky je světle zelená, později světle citronová, na sluneční straně s lehkým červeným líčkem, občas s jemnými tečkami. Dozrává na začátku července.

Poire de Madaleine – Madalein Birn – Magdalénka⁶³

Pochází z Francie. Základní barva slupky je zelená, později na sluneční straně nažloutlá. Výjimečně se objevuje lehce červené líčko. Dozrává koncem července.

Muscat Robert – Roberts Muskateler – Robertova muškateľka⁶⁴

Pochází z Francie. Základní barva slupky je žlutozelená, bez líčka. Dozrává v červenci a srpnu.

Cuisse Madame – Fraure Birn – Dívčička⁶⁵

Pochází z Francie. Základní barva slupky je světle zelená, později až citronově žlutá, většinou červeně žíhaná. Dozrává v červenci.

Bellissime d'hyver – Winter Bellesine – Krásná zimavka⁶⁶

Pochází z Francie. Základní barva slupky je citronově žlutá s velmi jemnými nažnědlými tečkami. Dozrává v prosinci, vydrží do března až dubna.

---

61 RÖSSLER, M., Systematisches Verzeichniss, c. d., č. 163; LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., Illustriertes Handbuch II, c. d., s. 25; PIXA, F., Klíč štěpařský, c. d., s. 176.

62 DUHAMEL, H. L., Traité II, c. d., s. 122; RÖSSLER, M., Systematisches Verzeichniss, c. d., č. 165; LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., Illustriertes Handbuch II, c. d., s. 185.

63 DUHAMEL, H. L., Traité II, c. d., s. 124; RÖSSLER, M., Systematisches Verzeichniss, c. d., č. 144; PIXA, F., Klíč štěpařský, c. d., s. 175; ŘÍHA, J., České ovoce I, c. d., č. 2; KOCH, Václav, a kol., Hrušky, Praha 1967, s. 177.

64 DUHAMEL, H. L., Traité II, c. d., s. 120; RÖSSLER, M., Systematisches Verzeichniss, c. d., č. 139; LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., Illustriertes Handbuch II, c. d., s. 377; PIXA, F., Klíč štěpařský, c. d., s. 177.

65 DUHAMEL, H. L., Traité II, c. d., s. 127; RÖSSLER, M., Systematisches Verzeichniss, c. d., č. 128; LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., Illustriertes Handbuch II, c. d., s. 195; PIXA, F., Klíč štěpařský, c. d., s. 173.

66 DUHAMEL, H. L., Traité II, c. d., s. 234; RÖSSLER, M., Systematisches Verzeichniss, c. d., č. 166; LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., Illustriertes Handbuch V, c. d., s. 151; PIXA, F., Klíč štěpařský, c. d., s. 180.

Gross Blanquette – Grosse Blankette⁶⁷

Pochází z Francie. Základní barva slupky je světle žlutá, později citronově žlutá. Na sluneční straně se objevuje červené líčko. Dozrává na konci července, nevydrží dlouho.

Petitt Blanquette – Kleine Blankett – Francouzská⁶⁸

Pochází z Francie. Základní barva slupky je zprvu nevzhledně zelená, později žlutá. Na sluneční straně se objevuje hnědavě červené líčko. Dozrává na přelomu července a srpna.

Espagne on de beau ou Fleur de Quigne – Birn ohne Haut⁶⁹

Je to stará odrůda neznámého původu. Základní barva slupky je žlutozelená, později žlutá, často červeně žíhaná. Dozrává v srpnu, často však až na počátku září.

Poir Espagne au de beau Presaint – Schöne Präsaaint Birn

Nebyly zjištěny žádné další údaje.

Ruselette haitive – Frühe Ruslette ou Poir du Cipri⁷⁰

Pochází z Francie. Základní barva slupky je žlutozelená, později světle žlutá, obvykle karmínově žíhaná. Dozrává v půlce srpna.

Ognonnetu archiduc d'ette – Sommer Erzherzogs Birne⁷¹

Pochází z Francie. Základní barva slupky je žlutá, na sluneční straně jasně červená. Dozrává v červenci.

Epine rose, ou Poire de Rosse – Rosen Birn⁷²

Pochází z Francie. Základní barva slupky je žlutozelená, později více žlutá. Zejména na zastíněné straně se objevuje šedavě žlutá rez a nápadně světle hnědé nebo bílošedé tečky. Dozrává v první polovině září.

---

67 DUHAMEL, H. L., *Traité II*, c. d., s. 129; RÖSSLER, M., *Sistematisches Verzeichniss*, c. d., č. 168; LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., *Illustriertes Handbuch V*, c. d., s. 195.

68 DUHAMEL, H. L., *Traité II*, c. d., s. 132; RÖSSLER, M., *Sistematisches Verzeichniss*, c. d., č. 166; LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., *Illustriertes Handbuch II*, c. d., s. 187; PIXA, F., *Klíč štěpařský*, c. d., s. 180.

69 LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., *Illustriertes Handbuch V*, c. d., s. 205.

70 DUHAMEL, H. L., *Traité II*, c. d., s. 148; LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., *Illustriertes Handbuch II*, c. d., s. 205.

71 DUHAMEL, H. L., *Traité II*, c. d., s. 135; RÖSSLER, M., *Sistematisches Verzeichniss*, c. d., č. 157.

72 DUHAMEL, H. L., *Traité II*, c. d., s. 176; RÖSSLER, M., *Sistematisches Verzeichniss*, c. d., č. 173; LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., *Illustriertes Handbuch II*, c. d., s. 61.

Bergamotte d'ette – Somer Bergamotte⁷³

Pochází z Německa. Základní barva slupky je světle zelená, později matně zeleno-žlutá až světle žlutá. Na sluneční straně se objevuje hnědavě červené líčko. Dozrává na přelomu srpna a září.

Orange Rouge – Rothe oranger Birn⁷⁴

Pochází z Německa. Základní barva slupky je žlutozelená, později citronově žlutá, často je více než na polovině plodu potažena krvavou červení. Dozrává v srpnu.

Orange Musquae – Muskat Birne⁷⁵

Pochází z Francie. Základní barva slupky je žlutavě světle zelená, později světle citronově žlutá, trochu červeně žíhaná. Dozrává na konci srpna.

Silvenge – Salwiat⁷⁶

Pochází z Francie. Základní barva slupky je voskově žlutá, na sluneční straně trochu načervenalá, někdy s velkými červenými skvrnami. Dozrává v srpnu.

Chair a Dame – Fraure Fleisch Birn⁷⁷

Jedná se o starou francouzskou odrůdu. Základní barva slupky je zelenavě žlutá, později žlutá, na sluneční straně s karmínovým líčkem. Dozrává ve druhé polovině srpna až na počátku září.

Muscat Verte – grüne Muskateller⁷⁸

Pochází z Francie. Základní barva slupky je zelená, později žlutě zelená. Při velkém oslunění se objevuje náznak hnědavého zarudnutí. Dozrává ve druhé polovině srpna.

Robine d'ette – Sommer König⁷⁹

Pochází z Francie. Základní barva slupky je světle zelená, později světle žlutá, často s červenými tečkami. Dozrává na konci srpna.

---

73 DUHAMEL, H. L., *Traité II*, c. d., s. 161; RÖSSLER, M., *Sistematisches Verzeichniss*, c. d., č. 187; LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., *Illustriertes Handbuch II*, c. d., s. 389.

74 DUHAMEL, H. L., *Traité II*, c. d., s. 141; RÖSSLER, M., *Sistematisches Verzeichniss*, c. d., č. 145; LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., *Illustriertes Handbuch II*, c. d., s. 249.

75 DUHAMEL, H. L., *Traité II*, c. d., s. 140; RÖSSLER, M., *Sistematisches Verzeichniss*, c. d., č. 160; LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., *Illustriertes Handbuch II*, c. d., s. 49.

76 DUHAMEL, H. L., *Traité II*, c. d., s. 137; RÖSSLER, M., *Sistematisches Verzeichniss*, c. d., č. 137.

77 DUHAMEL, H. L., *Traité II*, c. d., s. 156; RÖSSLER, M., *Sistematisches Verzeichniss*, c. d., č. 170; LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., *Illustriertes Handbuch II*, c. d., s. 37.

78 DUHAMEL, H. L., *Traité II*, c. d., s. 160; RÖSSLER, M., *Sistematisches Verzeichniss*, c. d., č. 96; LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., *Illustriertes Handbuch II*, s. 217.

79 DUHAMEL, H. L., *Traité II*, c. d., s. 174; LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., *Illustriertes Handbuch II*, c. d., s. 43.

Robine ou Royal d'ette – Königliche Sommer Birn

Nebyly zjištěny žádné další údaje.

Rouselette de Rheims – Ruslette von Rheims⁸⁰

Pochází z Francie. Základní barva slupky je světle zelená, později světle žlutá, téměř polovina plodu je pokrytá nahnědlou červení s mnoha šedými tečkami. Dozrává ve druhé polovině září.

Fondante de Prest – Fendante von Breste – Brestská máslovka⁸¹

Pochází z Francie. Základní barva slupky je zelenožlutá, téměř polovina plodu je pokryta krvavou až granátovou červení. Dozrává na přelomu srpna a září.

Bonachretien d'ette – Sommer gute Kristen Birn – Čáslavka pravá⁸²

Podle Lucase a Oberdiecka pochází z Německa, podle Kocha z Francie. Základní barva slupky je zlatožlutá, pokrytá světlou červení a žíháním. Dozrává ve druhé polovině srpna, ve vyšších polohách v září.

Bonachretien d'ette gratiole – německý název chybí

Nebyly zjištěny žádné další údaje.

Epine d'ette – Sommer epine⁸³

Pochází z Francie. Základní barva slupky je světle zelená, později světle žlutá, někdy trochu načervenalá, pokrytá hnědošedými tečkami a trochu rží. Dozrává na začátku září.

Poire d'oeuf – Eyer Birne⁸⁴

Pochází ze Švýcarska. Základní barva slupky je žlutozelená, později světle žlutá, bez jakékoliv červeně. Na celém plodu se objevují rzivé tečky, na sluneční straně často zčernalé. Dozrává v září.

---

80 DUHAMEL, H. L., *Traité II*, c. d., s. 147; RÖSSLER, M., *Sistematisches Verzeichniss*, c. d., č. 181; LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., *Illustriertes Handbuch II*, c. d., s. 77.

81 DUHAMEL, H. L., *Traité II*, c. d., s. 159; RÖSSLER, M., *Sistematisches Verzeichniss*, c. d., č. 172; LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., *Illustriertes Handbuch V*, c. d., s. 51; PIXA, F., *Klíč štěpařský*, c. d., s. 177.

82 DUHAMEL, H. L., *Traité II*, c. d., s. 217; RÖSSLER, M., *Sistematisches Verzeichniss*, c. d., č. 153; LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., *Illustriertes Handbuch II*, c. d., s. 67; KOCH, V., *Hrušky*, c. d., s. 353.

83 DUHAMEL, H. L., *Traité II*, c. d., s. 182; RÖSSLER, M., *Sistematisches Verzeichniss*, c. d., č. 110.

84 RÖSSLER, M., *Sistematisches Verzeichniss*, c. d., č. 124; LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., *Illustriertes Handbuch II*, c. d., s. 391.

Orange Fillipe – Tulipen Birne⁸⁵

Pochází z Francie. Základní barva slupky je zelenavě světle žlutá, později krásně citronově žlutá, téměř polovina plodu bývá pokryta rzí a žíháním. Dozrává v září.

Poire de Anglettere – von England – Anglická máslovka(?)⁸⁶

Rössler ji považuje za francouzskou odrůdu, Lucas s Oberdieckem ji ztotožňují s Williamsovou máslovkou, Pixa ji nazval Anglickou máslovkou. Z těchto důvodů nelze určit, o kterou odrůdu se přesně jedná.

Poire grisse rouge – grau rothe Birn

Nebyly zjištěny žádné další údaje.

Verte longue Noille boushe – lange grüne

Nebyly zjištěny žádné další údaje.

Verte longue panache – Grüne gestreifte⁸⁷

Pochází z Francie. Celý plod je žlutě a zeleně žíhaný, na sluneční straně je někdy žíhání smyto červení. Dozrává v polovině října, vydrží do prosince.

Poire blanche – Weisse butter Birn⁸⁸

Základní barva slupky je nazelenalá, později citronově žlutá, na sluneční straně jasně červená. Původ odrůdy nebyl dohledán. Dozrává na konci září a vydrží do půlky listopadu.

Berry de lamotte – Wildling von Motte – Roždalka neb Chutnice⁸⁹

Pochází z Francie. Základní barva slupky je zelená, později zelenavě zlatožlutá, s mnoha šedými tečkami, často také s šedou rzí. Dozrává v říjnu a listopadu.

---

85 DUHAMEL, H. L., *Traité II*, c. d., č. 202; RÖSSLER, M., *Sistematisches Verzeichniss*, c. d., č. 159; LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., *Illustriertes Handbuch II*, c. d., s. 397.

86 DUHAMEL, H. L., *Traité II*, s. 197; RÖSSLER, M., *Sistematisches Verzeichniss*, c. d., č. 80; LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., *Illustriertes Handbuch II*, c. d., s. 405; PIXA, F., *Klíč štěpařský*, č. 172.

87 DUHAMEL, H. L., *Traité Duhamel II*, s. 195; RÖSSLER, M., *Sistematisches Verzeichniss*, c. d., č. 73.

88 DUHAMEL, H. L., *Traité Duhamel II*, s. 205; RÖSSLER, M., *Sistematisches Verzeichniss*, c. d., č. 66; LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., *Illustriertes Handbuch II*, c. d., s. 571.

89 RÖSSLER, M., *Sistematisches Verzeichniss*, c. d., č. 75; LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., *Illustriertes Handbuch II*, c. d., s. 572; PIXA, F., *Klíč štěpařský*, c. d., s. 189; STOLL, R., *Oesterreichisch-Ungarische Pommologie*, c. d., XVII, 3.

Messire Jean – Johannis – Janovka⁹⁰

Pochází z Francie. Základní barva slupky je světle citronově žlutá s hnědými tečkami, často se rží. Dozrává na konci června.

Bergamotte Suisse – Schweizer Pergamot – Švýcarská bergamotka⁹¹

Pochází z Francie. Základní barva slupky je zelenožlutě žíhaná. Na sluneční straně nabývá slabého červeného odstínu, který je na žlutých liniích mnohem znatelnější než na zelených. Dozrává v říjnu.

Bergamotte d'Automne – Herbst Bergamot⁹²

Původ odrůdy nebyl dohledán. Základní barva slupky je zelená, později žloutne. Na sluneční straně je zbarvena mírně červenohnědě s šedými tečkami. Dozrává v říjnu.

Sucre verte – grüne zucker Birne⁹³

Pochází z Nizozemí. Základní barva slupky je matně světle zelená s trochou rží. Dozrává v listopadu, vydrží do ledna.

Poire de Moisselle – Jungfern Birn⁹⁴

Pochází z Francie. Základní barva slupky je světle zelená se silnou rží. Dozrává v polovině října, vydrží do konce listopadu.

Poir de leinsac – Weyrauch Birn⁹⁵

Poire Dauphine – Taufnis Birn

Tyto názvy jsou synonyma jedné odrůdy. Odrůda se patrně dostala do školky dvakrát, nezávisle na sobě, pod dvěma různými názvy.

Pochází z Francie. Základní barva slupky je světle zelená, bez rží, s šedivými tečkami. Dozrává v říjnu a vydrží do ledna.

---

90 DUHAMEL, H. L., *Traité II*, c. d., s. 173; RÖSSLER, M., *Sistematisches Verzeichniss*, c. d., č. 150; LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., *Illustriertes Handbuch II*, c. d., s. 439; PIXA, F., *Klíč štěpařský*, c. d., s. 174.

91 DUHAMEL, H. L., *Traité II*, c. d., s. 162; RÖSSLER, M., *Sistematisches Verzeichniss*, c. d., č. 203; PIXA, F., *Klíč štěpařský*, s. 183.

92 DUHAMEL, H. L., *Traité II*, c. d., s. 165; RÖSSLER, M., *Sistematisches Verzeichniss*, c. d., č. 189.

93 DUHAMEL, H. L., *Traité II*, c. d., s. 189; RÖSSLER, M., *Sistematisches Verzeichniss*, c. d., č. 16; LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., *Illustriertes Handbuch II*, c. d., s. 137.

94 DUHAMEL, H. L., *Traité II*, c. d., s. 242; RÖSSLER, M., *Sistematisches Verzeichniss*, c. d., č. 81; LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., *Illustriertes Handbuch II*, c. d., s. 202.

95 DUHAMEL, H. L., *Traité II*, c. d., s. 241; RÖSSLER, M., *Sistematisches Verzeichniss*, c. d., č. 6; LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., *Illustriertes Handbuch II*, c. d., s. 104.

Bellissime d'Automne – Herbst belisine⁹⁶

Pochází z Francie. Základní barva slupky je slámově žlutá, na sluneční straně karmínově až rumělkově červená. Dozrává v září a říjnu.

Schalusie – Eigene

Nebyly zjištěny žádné další údaje.

Rusalette

Nebyly zjištěny žádné další údaje.

Marquise – Markgräfin Birn⁹⁷

Pochází z Francie. Základní barva slupky je světle zelená, později žlutavá s trochou rzi. Dozrává v listopadu, vydrží do prosince.

Bonchretien de Espagne – Gute Kristen von Spanien⁹⁸

Je to stará odrůda neznámého původu. Základní barva slupky je žlutá, více než polovina plodu je však karmínově červená s hnědými tečkami.

Louisse bonne – gute Loise – Avranšská⁹⁹

Pochází z Francie. Základní barva slupky je zelená, později jasně žlutá. Dozrává na přelomu října a listopadu.

Bergamotte Crassane – Fetigte Bergamot – Krassanská¹⁰⁰

Pochází z Francie. Základní barva slupky je zelená, později nažloutlá, na sluneční straně zlatá až do oranžova, posetá bledě rzivými tečkami. Sklízí se na přelomu října a listopadu, konzumně dozrává v prosinci, vydrží do jara.

---

96 DUHAMEL, H. L., *Traité II*, c. d., s. 128; RÖSSLER, M., *Sistematisches Verzeichniss*, c. d., č. 83; LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., *Illustriertes Handbuch II*, c. d., s. 451.

97 DUHAMEL, H. L., *Traité II*, c. d., s. 221; RÖSSLER, M., *Sistematisches Verzeichniss*, c. d., č. 7; LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., *Illustriertes Handbuch II*, c. d., s. 123.

98 DUHAMEL, H. L., *Traité II*, c. d., s. 216; RÖSSLER, M., *Sistematisches Verzeichniss*, c. d., č. 50; LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., *Illustriertes Handbuch V*, c. d., s. 511.

99 DUHAMEL, H. L., *Traité II*, c. d., s. 227; RÖSSLER, M., *Sistematisches Verzeichniss*, c. d., č. 18; LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., *Illustriertes Handbuch V*, c. d., s. 353; PIXA, F., *Klíč štěpařský*, c. d., s. 195; SUCHÝ, F., *Moravské ovoce*, c. d., č. 53, s. 209; ŘÍHA, J., *České ovoce I*, c. d., č. 24; KOCH, V., *Hrušky*, c. d., s. 237.

100 DUHAMEL, H. L., *Traité II*, c. d., s. 166; RÖSSLER, M., *Sistematisches Verzeichniss*, c. d., č. 193; LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., *Illustriertes Handbuch II*, c. d., s. 145; PIXA, F., *Klíč štěpařský*, c. d., s. 186; ŘÍHA, J., *České ovoce I*, c. d., č. 62.

Epine d'hyver – Winter Fronen Birn¹⁰¹

Pochází z Francie. Základní barva slupky je hezky zelená, později trochu žlutavá, bez rzi, občas s trochou šedých teček. Dozrává v listopadu, vydrží do února.

Doyenne grisse – Graue dechants Birn¹⁰²

Pochází z Francie. Základní barva slupky je matně žlutá, na sluneční straně načervenalé zlatožlutá, téměř úplně pokrytá rzí. Dozrává v listopadu.

Merville d'hyver – Winter Wunder¹⁰³

Pochází z Francie. Údaje o vzhledu plodu se nepodařilo dohledat. Dozrává v listopadu, vydrží do února.

Pastorale ou Mousette – Pastoral Birn – Pastornice¹⁰⁴

Pochází z Francie. Základní barva je žlutavě zelená, na sluneční straně se někdy objevují rzivé hrubší tečky. Dozrává na přelomu října a listopadu.

Martin Sei – süsse troken Martins Birn¹⁰⁵

Pochází z Francie. Základní barva slupky je světle žlutá, na sluneční straně karmínově zarudlá. Většina plodu je pokryta žlutohnědou rzí. Dozrává na konci listopadu, vydrží do února.

Virguleusse – německý název chybí – Virgule¹⁰⁶

Pochází z Francie. Základní barva slupky je světle zelená, později citronově žlutá. Na sluneční straně je hnědě načervenalá, pokrytá šedými tečkami. Dozrává v listopadu, vydrží do března.

---

101 DUHAMEL, H. L., *Traité II*, c. d., s. 184; RÖSSLER, M., *Sistematisches Verzeichniss*, c. d., č. 19; LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., *Illustriertes Handbuch II*, c. d., s. 519.

102 DUHAMEL, H. L., *Traité II*, c. d., s. 208; RÖSSLER, M., *Sistematisches Verzeichniss*, c. d., č. 68; LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., *Illustriertes Handbuch II*, c. d., s. 135.

103 RÖSSLER, M., *Sistematisches Verzeichniss*, c. d., č. 20.

104 DUHAMEL, H. L., *Traité II*, s. 231; STOLL, R., *Oesterreichisch-Ungarische Pomologie*, c. d., XL, 3; SUCHÝ, F., *Moravské ovoce*, č. 71, s. 281; ŘÍHA, J., *České ovoce I*, c. d., č. 48.

105 DUHAMEL, H. L., *Traité II*, c. d., s. 145; RÖSSLER, M., *Sistematisches Verzeichniss*, c. d., č. 60; LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., *Illustriertes Handbuch V*, s. 521.

106 DUHAMEL, H. L., *Traité II*, c. d., s. 224; RÖSSLER, M., *Sistematisches Verzeichniss*, c. d., č. 5; LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., *Illustriertes Handbuch II*, c. d., s. 353; PIXA, F., *Klíč štěpařský*, c. d., s. 197; STOLL, R., *Oesterreichisch-Ungarische Pomologie*, c. d., XL, 3; SUCHÝ, F., *Moravské ovoce*, č. 69, s. 273.

Ambrette – německý název chybí – Pravá zimní ambretka¹⁰⁷

Pochází z Itálie. Základní barva slupky je v lehkých půdách bělavá, v těžkých nebo mokrych půdách pak šedá. Dozrává v listopadu, vydrží do ledna.

Mansuette – německý název chybí¹⁰⁸

Pochází z Německa. Základní barva slupky je světle citronově žlutá s mnoha na-hnědlými tečkami, na sluneční straně hnědě začervenalá. Dozrává v listopadu.

Bezzy d'Echassery – Jagd Birn¹⁰⁹

Pochází z Francie. Základní barva slupky je zelenožlutá, na sluneční straně silně karmínově červená. Dozrává v listopadu, vydrží do ledna.

Bergamotte de Souleurs – Bergamot von Sallings¹¹⁰

Pochází z Francie. Základní barva slupky je světle zelená, později žlutozelená s mnoha hnědavými tečkami. Konzumně dozrává až v únoru.

Saint germain – Sankt Hermans Birn – Hermanka čili chachelka¹¹¹

Pochází z Francie. Základní barva slupky je trávově zelená, později zelenožlutá, s tečkami a trochou rzi. Dozrává v listopadu, vydrží do února až března.

---

107 DUHAMEL, H. L., *Traité II*, c. d., s. 186; RÖSSLER, M., *Sistematisches Verzeichniss*, c. d., č. 11; PIXA, F., *Klíč štěpařský*, c. d., s. 190.

108 DUHAMEL, H. L., *Traité II*, c. d., s. 220; LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., *Illustriertes Handbuch V*, c. d., s. 351.

109 DUHAMEL, H. L., *Traité II*, c. d., s. 187; RÖSSLER, M., *Sistematisches Verzeichniss*, c. d., č. 9; LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., *Illustriertes Handbuch II*, c. d., s. 335.

110 DUHAMEL, H. L., *Traité II*, c. d., s. 138; RÖSSLER, M., *Sistematisches Verzeichniss*, c. d., č. 202; LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., *Illustriertes Handbuch VII*, c. d., s. 477.

111 DUHAMEL, H. L., *Traité II*, c. d., s. 225; RÖSSLER, M., *Sistematisches Verzeichniss*, c. d., č. 3; LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., *Illustriertes Handbuch II*, c. d., s. 355; PIXA, F., *Klíč štěpařský*, c. d., s. 193.

Slivoně

Přestože se uvádí, že v roce 1816, tedy rok po vyhotovení soupisu odrůd v ovocné školce na Porzu, se na panství Mikulov pěstovalo 18 105 stromů slivoní, což bylo 46,5 % všech tehdy pěstovaných ovocných stromů na Mikulovsku, v této ovocné školce se pěstovalo pouze 12 odrůd tohoto druhu ovoce.¹¹²

Prüne		Stück
Jeanne naitive	Feiche Pflaum	84
Gross Damas de Tours	gros von Tur	10
Prüne d'Monsficar	von Hern Pflaume	8
Petitte mirabell	Kleine Mirabele	10
Damas violette	Violet Pflaumen	34
Diapau violette	diape Violet	9
Damas rouge Rothe	Damas zener	10
Damas d'Claticke	Weise platte runde	12
Damas de Mougeron	Von Mogeru Pflaumen	6
Damas de Italia	ytalirnische dto (Pflaumen)	8
Imperial violette	Kaiserlich Violet	15
Imperial Jeanne	Kaiserlich gelbe	17
Celkem		223

Jeanne naitive – Feiche Pflaum – Katalonský špendlík¹¹³

Původ odrůdy je neznámý. Plod je malý, slupka je tvrdá, voskově světle nebo zlatě žlutá, na sluneční straně nezřídka i lehounce načervenalá. Dužnina není moc šťavnatá, ale je jemná, tuhá, příjemně nasládlá. Dozrává ve druhé polovině července.

Gross Damas de Tours – gros von Tur¹¹⁴

Původ odrůdy nebyl dohledán. Plod je středně velký, na stromě nebesky modrý, později černomodrý, dužnina je zlatožlutá, šťavnatá, sladká, příjemná. Dozrává na konci července.

112 SVOBODOVÁ, Kamila, Pěstování ovoce na mikulovském panství podle ankety v roce 1816, Jižní Morava, 2017, roč. 53, sv. 56, s. 51.

113 DUHAMEL, H. L., Traité II, c. d., s. 66; LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., Illustriertes Handbuch III, c. d., s. 403; ŘÍHA, J., České ovoce I, c. d., č. 30.

114 DUHAMEL, H. L., Traité II, c. d., s. 69; RÖSSLER, M., Systematisches Verzeichniss, c. d., č. 13.

Prüne d' Monsficar – von Hern Pflaume¹¹⁵

Pochází z Francie. Plod je velký, krásně fialový, dužnina je šťavnatá, sladká a příjemná. Dozrává na konci července.

Petite mirabell – Kleine Mirabelle¹¹⁶

Jedná se o klon mirabelky, těžko říci které. Podle Lucase a Oberdiecka se jedná o velmi starou odrůdu pocházející snad z Německa. Plod je malý, světle žlutý, často tmavěji žlutý, na sluneční straně s červenými tečkami či fleky, dužnina je žlutá, jemná, šťavnatá a sladká. Dozrává na konci srpna.

Damas vilette – Violet Pflamen¹¹⁷

Jedná se o klon Domáci švestky. Původ odrůdy nebyl nalezen. Plod je poměrně velký, téměř kulatý a fialově zbarvený, dužnina je žlutá, šťavnatá, trochu kyselá, ale velmi příjemná. Dozrává koncem srpna.

Diapau violette – diape Violet¹¹⁸

Pochází z Francie. Plod je středně velký, krásně fialový, velmi jemné šťávy a příjemné chuti, dozrává v srpnu.

Damas ronde Rothe – Damas zener¹¹⁹

Původ odrůdy nebyl dohledán. Plod je kulovitý, nahoře plochý, barva slupky je červenomodrá, trochu zahnědlá, se žlutozlatými tečkami. Dužnina je šťavnatá, trochu vinné chuti. Dozrává na konci srpna.

Damas d'Claticke – Weise platte runde

Nebyly zjištěny žádné další údaje.

Damas de Mougerson – Von Mogeru Pflaumen – Maugeronka¹²⁰

Původ odrůdy nebyl dohledán. Plod je velký, téměř kulatý, rozdělený na dvě nerovné poloviny mělkou drážkou, světle fialový, pokrytý velmi malými bledými nebo zlatými tečkami a poprášený modrou barvou. Dužnina je pevná, žlutozelená, nasládlá. Dozrává začátkem září.

---

115 RÖSSLER, M., Systematisches Verzeichniss, c. d., č. 22; LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., Illustriertes Handbuch III, c. d., s. 429.

116 LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., Illustriertes Handbuch III, c. d., s. 375.

117 DUHAMEL, H. L., Traité II, c. d., s. 70; RÖSSLER, M., Systematisches Verzeichniss, c. d., č. 23; LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., Illustriertes Handbuch III, c. d., s. 243.

118 DUHAMEL, H. L., Traité II, c. d., s. 70; RÖSSLER, M., Systematisches Verzeichniss, c. d., č. 34; LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., Illustriertes Handbuch III, c. d., s. 269.

119 LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., Illustriertes Handbuch III, c. d., s. 299.

120 DUHAMEL, H. L., Traité II, c. d., s. 76; RÖSSLER, M., Systematisches Verzeichniss, c. d., č. 1; PIXA, F., Klíč štěpařský, c. d., s. 204.

Damas de Italia – ytalirische Pflaumen – Vlaška či Italská¹²¹

Původ odrůdy nebyl dohledán, dle názvu lze soudit, že pochází z Itálie. Plod je středně velký, téměř kulatý a černý, dužnina je pevná, vznešené chuti. Dozrává koncem srpna.

Imperial violette – Kaiserlich Violet¹²²

Jedná se o velmi starou odrůdu, původ nebyl dohledán. Plod je velký, krásně modrý nebo fialový se světlejšími skvrnami, dužnina je pevná, bíloželená, sladce navinulé chuti. Dozrává v polovině srpna.

Imperial Jeanne – Kaiserlich gelbe

Nebyly zjištěny žádné další údaje.

---

121 DUHAMEL, H. L., Traité II, c. d., s. 75; RÖSSLER, M., Systematisches Verzeichniss, c. d., č. 15; LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., Illustriertes Handbuch VII, c. d., s. 147; PIXA, F., Klíč štěpařský, c. d., s. 201; SUCHÝ, F., Moravské ovoce, c. d., č. 106, s. 379.

122 DUHAMEL, H. L., Traité II, c. d., s. 101; RÖSSLER, M., Systematisches Verzeichniss, c. d., č. 10; LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., Illustriertes Handbuch III, c. d., s. 253.

Broskvoně

Broskvoně byly na Porzu pěstovány na mandlových podnožích. Bohužel se většinou jedná o odrůdy, které se v pozdější době u nás buď nepěstovaly vůbec, nebo jen krátce. Proto mnoho z nich ani české názvy nemá.

Peche		
auf Mondl Kern Wildlin		Stück
Avant Peche blanche	Fröhe weisser pfirsich	30
Avant Peche rouge de Trojes	dto (Fröhe) rothe	14
Double de Trojes auch Petite mignone	doppelte Pfirsich	30
Alberge jaune	gelbe Alberger	20
Madaleine blanche	Weisses Madaleine	32
Pourpree naitive	Frische Purpur	23
gross Mignone	grosse Mignonne	15
chevreusse Naitive	friche Pe Pfirsig	13
Madeleine rouge	rothe Madalein P.	23
Pavie blanche	weisser Pawine	11
Peche de malta	von Malta	29
Chaneittiere	schöne Kamzlerine	18
Peche cerisse	Kirsch pfirsig	20
Bellegarde ou gallande	Schöne Wacht	21
Petitt violette naitive	Kleine friche Violet	19
Gross violette naitive	Grosse deto (friche Violet)	18
Bourdine naitive	Bordinische	15
Rosane naitive	Rosanne pfirsig	19
Admirable	Angrehene	20
Belle de Vitri	schöne von Vitri	5
Peche Teindou		15
Brugeon violette Musque	Muskat brugne P.	13
Fetton de venus	Venes brest	18
Chevreuse tartive	späte S.	30
Nivette		
la Rogate	die Königliche	18
Celkem		489

Avant Peche blanche – Fröhne weisser Pfirsich¹²³

Původ odrůdy nebyl dohledán. Plod je kulatý, bílý, na sluneční straně se zřídka objevuje červené žíhání nebo skvrny. Dozrává koncem června a začátkem července.

Avant Peche rouge de Trojes – Fröhe rothe¹²⁴

Je to velmi stará odrůda, původ nebyl dohledán. Plod je malý, světle červený, na sluneční straně až tmavě červený. Dužnina je jemná, šťáva sladká. Dozrává počátkem srpna.

Double de Trojes auch Petite mignone – doppelte Pfirsich¹²⁵

Jedná se o starou francouzskou odrůdu. Plod je malý až střední, téměř kulatý, žluto-bílý, na sluneční straně tmavě červený, dužnina je bílá, zřídka u pecky zčervenalá, jemné sladké chuti. Dozrává na konci srpna.

Alberge jaune – gelbe Alberger – Šafránová¹²⁶

Pochází z Francie. Plod je malý, téměř kulatý, zlatožlutý, na sluneční straně tmavě červeně žíhaný, dužnina je jemná, zlatožlutá, kolem pecky karmínově červená, sladká. Dozrává na konci srpna.

Madaleine blanche – Weisses Madaleine – Magdalenka bílá¹²⁷

Je to velmi stará odrůda, její původ nebyl dohledán. Plod je menší, zelenavě až žloutlý, na sluneční straně načervenalý nebo jen červeně tečkovaný, dužnina je žlutavě bělavá, velmi jemná a šťavnatá, s příjemně nasládlou navinulou chutí. Dozrává ve druhé polovině srpna.

Pourpree haitive – Frische Purpur – Purpurová raná¹²⁸

Je to velmi stará odrůda, původ nebyl dohledán. Plod je velký, zelenavě žlutý, na sluneční straně červeně mramorovaný, dužnina je mdlé bělavá, kolem pecky fialová, velmi šťavnatá, se slabě navinulou chutí. Dozrává ve druhé polovině srpna.

---

123 DUHAMEL, H. L., *Traité II*, c. d., s. 5; RÖSSLER, M., *Sistematisches Verzeichniss*, c. d., č. 17.

124 RÖSSLER, M., *Sistematisches Verzeichniss*, c. d., č. 15; LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., *Illustriertes Handbuch VI*, c. d., s. 407.

125 DUHAMEL, H. L., *Traité II*, c. d., s. 8; LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., *Illustriertes Handbuch VI*, c. d., s. 425.

126 DUHAMEL, H. L., *Traité II*, c. d., s. 10; RÖSSLER, M., *Sistematisches Verzeichniss*, c. d., č. 18; LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., *Illustriertes Handbuch VI*, c. d., s. 507.

127 DUHAMEL, H. L., *Traité II*, c. d., s. 11; RÖSSLER, M., *Sistematisches Verzeichniss*, c. d., č. 32; LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., *Illustriertes Handbuch VI*, c. d., s. 411; PIXA, F., *Klíč štěpařský*, c. d., s. 213; ŘÍHA, J., *České ovoce IV*, č. 23.

128 DUHAMEL, H. L., *Traité II*, c. d., s. 19; RÖSSLER, M., *Sistematisches Verzeichniss*, c. d., č. 8; LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., *Illustriertes Handbuch VI*, c. d., s. 437; ŘÍHA, J., *České ovoce IV*, c. d., č. 27.

Gross Mignone – grosse Mignonne – Miluše neb Kněžka¹²⁹

Pochází z Francie. Plod je zelenavě žlutý, na sluneční straně purpurový, dužnina je bělavá, kolem pecky červená, štavnatá, velmi jemná. Dozrává v polovině září.

Chevreuse haitive – friche Pe Pfrsig – Ranní Peruánka¹³⁰

Pochází z Francie. Plod je nápadně velký, protáhlý a na sluneční straně jasně červený, dužnina je jemná, kolem pecky červená se sladkou, velmi příjemnou chutí. Dozrává v polovině srpna.

Madeleine rouge – rothe Madalein P. – Magdalénka červená¹³¹

Pochází z Francie. Plod je žlutavý, na sluneční straně tmavě červeně skvrnitý, dužnina je bělavá, kolem pecky načervenalá, chuti navinule sladké. Dozrává na přelomu srpna a září.

Pavie blanche – weisser Pawine¹³²

Původ odrůdy nebyl dohledán. Plod je bílý, na sluneční straně jasně červeně mramorovaný, dužnina je bílá, štavnatá. Dozrává v září.

Pech de malta – von Malta¹³³

Je to velmi stará odrůda, původ nebyl dohledán. Plod je na sluneční straně šarlatově červený, dužnina je lehká, chuti sladké. Dozrává na začátku září.

Chaneittiere – schöne Kamzlerine – Kanclérka¹³⁴

Původ odrůdy nebyl dohledán. Plod je velmi velký, bledě žlutý, na sluneční straně červený, dužnina je tuhá, chuti navinulé. Dozrává v září.

---

129 DUHAMEL, H. L., *Traité II*, c. d., s. 18; RÖSSLER, M., *Sistematisches Verzeichniss*, c. d., č. 1; LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., *Illustriertes Handbuch VI*, c. d., s. 443; PIXA, F., *Klíč štěpařský*, c. d., s. 214; STOLL, R., *Oesterreichisch-Ungarische Pomologie*, c. d., LI, 4; SUCHÝ, F., *Moravské ovoce*, c. d., č. 123, s. 419; ŘÍHA, J., *České ovoce IV*, c. d., č. 39h.

130 DUHAMEL, H. L., *Traité II*, c. d., s. 21; RÖSSLER, M., *Sistematisches Verzeichniss*, c. d., č. 20; LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., *Illustriertes Handbuch VI*, c. d., s. 455; PIXA, F., *Klíč štěpařský*, c. d., s. 213.

131 DUHAMEL, H. L., *Traité II*, c. d., s. 14; RÖSSLER, M., *Sistematisches Verzeichniss*, c. d., č. 2; LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., *Illustriertes Handbuch VI*, c. d., s. 433; PIXA, F., *Klíč štěpařský*, c. d., s. 214; STOLL, R., *Oesterreichisch-ungarische Pomologie*, c. d., LI, 2; SUCHÝ, F., *Moravské ovoce*, c. d., č. 122, s. 417; ŘÍHA, J., *České ovoce IV*, c. d., č. 28.

132 DUHAMEL, H. L., *Traité II*, c. d., s. 13.

133 DUHAMEL, H. L., *Traité II*, c. d., s. 15; LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., *Illustriertes Handbuch VI*, c. d., s. 479.

134 PIXA, F., *Klíč štěpařský*, c. d., s. 214; STOLL, R., *Oesterreichisch-Ungarische Pomologie*, c. d., LI, 1.

Peche cerisse – Kirsch pfirsig¹³⁵

Původ odrůdy nebyl dohledán. Plod je malý, bílý, na sluneční straně třeshňově červený, dužnina je jemná, šťáva průměrná. Dozrává začátkem září.

Belle garde ou gallande – Schöne Wacht – Galandova¹³⁶

Původ odrůdy nebyl dohledán. Plod je zelenavě žlutý, z větší části potažený červení a mramorováním, dužnina je bělavá, kolem pecky červenavá, velmi šťavnatá, chuti sladké a kořenité. Dozrává v polovině září.

Petit violette naitive – Kleine friche Violet¹³⁷

Původ odrůdy nebyl dohledán. Plod je malý, kulatý, bíložlutý, na sluneční straně fialově červený, dužnina je jemná, chuti sladké a chutné. Dozrává začátkem září.

Gross violette naitive – Grosse friche Violet – Fialová nektarka¹³⁸

Původ odrůdy nebyl dohledán. Plod je zlatozelený, na sluneční straně tmavě červený, dužnina je zelenobílá, muškátové chuti. Dozrává na přelomu srpna a září.

Bourdine naitive – Bordinische¹³⁹

Pochází z Francie. Plod je velký, téměř kulatý, tmavě červený, dužnina je jemná, výborné chuti. Dozrává začátkem září.

Rosane naitive – Rosanne Pfirsig¹⁴⁰

Původ odrůdy nebyl dohledán. Plod je žlutý, na sluneční straně slabě načervenalý, dužnina je jemná, chutná. Dozrává v srpnu.

Admirable – Angrehene¹⁴¹

Je to velmi stará odrůda, snad původně francouzská. Plod je kulatý, žlutý, na sluneční straně krásně červený, dužnina je pevná, jemná, vynikající chuti. Dozrává v polovině září.

---

135 DUHAMEL, H. L., *Traité II*, c. d., s. 25; RÖSSLER, M., *Sistematisches Verzeichniss*, c. d., č. 46.

136 DUHAMEL, H. L., *Traité II*, c. d., s. 31; RÖSSLER, M., *Sistematisches Verzeichniss*, c. d., č. 24; LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., *Illustriertes Handbuch VI*, s. 461; ŘÍHA, J., *České ovoce IV*, c. d., č. 391.

137 DUHAMEL, H. L., *Traité II*, c. d., s. 26; RÖSSLER, M., *Sistematisches Verzeichniss*, c. d., č. 47.

138 DUHAMEL, H. L., *Traité II*, c. d., s. 27; RÖSSLER, M., *Sistematisches Verzeichniss*, c. d., č. 48; PIXA, F., *Klíč štěpařský*, c. d., s. 214

139 DUHAMEL, H. L., *Traité II*, c. d., s. 20; RÖSSLER, M., *Sistematisches Verzeichniss*, c. d., č. 5; LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., *Illustriertes Handbuch VI*, c. d., s. 491.

140 DUHAMEL, H. L., *Traité II*, c. d., s. 11; RÖSSLER, M., *Sistematisches Verzeichniss*, c. d., č. 37.

141 DUHAMEL, H. L., *Traité II*, c. d., s. 31; RÖSSLER, M., *Sistematisches Verzeichniss*, c. d., č. 25; LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., *Illustriertes Handbuch VI*, c. d., s. 513.

Belle de Vitri – schöne von Vitri – Krásná z Vitry¹⁴²

Původ odrůdy nebyl dohledán. Plod je velký, kulatý, zelený, na sluneční straně světle červeně omytý, dužnina je pevná, jemná, šťavnatá, chuti velmi příjemné. Dozrává na konci září.

Peche Teindou – německý název chybí¹⁴³

Původ odrůdy nebyl dohledán. Plod je velký, téměř kulatý, na sluneční straně červený, dužnina je jemná, chuť nasládlá. Dozrává ke konci září.

Brugeon violette Musque – Muskat brugne P.¹⁴⁴

Původ odrůdy nebyl dohledán. Plod je středně velký, kulatý, žlutobílý, na sluneční straně zbarvený až do fialova, dužnina je jemná, sladké chuti. Dozrává na konci září.

Tetton de venus – Venes brest – Venuše¹⁴⁵

Pochází z Francie. Plod je zelenavý, později zelenavě žlutý, na sluneční straně červený, tmavě mramorovaný, dužnina je šťavnatá, jemná, chuti navinule sladké, kořenité. Dozrává ve druhé polovině září.

Chavreuse tartive – späte S.¹⁴⁶

Původ odrůdy nebyl dohledán. Plod je velmi velký, na sluneční straně krásně fialový, dužnina je jemná, chuti příjemné. Dozrává začátkem září.

Nivette – německý název chybí¹⁴⁷

Pochází z Francie. Plod je velký, podlouhlý, žlutý, na sluneční straně světle červený s tmavými skvrnami, dužnina je pevná, chuti příjemně sladké. Dozrává koncem září.

La Royale – die Königliche¹⁴⁸

Původ odrůdy nebyl dohledán. Plod je velmi velký, téměř kulatý, světlý, na sluneční straně tmavě červeně mramorovaný, dužnina je jemná, chuti velmi příjemné. Dozrává koncem září.

---

142 DUHAMEL, H. L., *Traité II*, c. d., s. 36; SUCHÝ, F., *Moravské ovoce*, c. d., č. 121, s. 415.

143 DUHAMEL, H. L., *Traité II*, c. d., s. 38; RÖSSLER, M., *Sistematisches Verzeichniss*, c. d., č. 13.

144 DUHAMEL, H. L., *Traité II*, c. d., s. 29; RÖSSLER, M., *Sistematisches Verzeichniss*, c. d., č. 51.

145 DUHAMEL, H. L., *Traité II*, c. d., s. 34; RÖSSLER, M., *Sistematisches Verzeichniss*, c. d., č. 9; LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., *Illustriertes Handbuch VI*, c. d., s. 505; PIXA, F., *Klíč štěpařský*, c. d., s. 215; STOLL, R., *Oesterreichisch-Ungarische Pomologie*, c. d., LI, 3; SUCHÝ, F., *Moravské ovoce*, c. d., č. 125, s. 423; ŘÍHA, J., *České ovoce IV*, c. d., č. 34.

146 DUHAMEL, H. L., *Traité II*, c. d., s. 24; RÖSSLER, M., *Sistematisches Verzeichniss*, c. d., č. 21.

147 DUHAMEL, H. L., *Traité II*, c. d., s. 39; RÖSSLER, M., *Sistematisches Verzeichniss*, c. d., č. 30;

LUCAS, E. – OBERDIECK, J. G., *Illustriertes Handbuch VI*, c. d., s. 501.

148 DUHAMEL, H. L., *Traité II*, c. d., s. 35; RÖSSLER, M., *Sistematisches Verzeichniss*, c. d., č. 11.

Meruňky

Meruňky se v té době (1815) pěstovaly poměrně vzácně. Na celém panství bylo volně vysazeno jen 25 stromů.¹⁴⁹ Ve školce na Porzu byly pěstovány jako zákrsky. České názvy se podařilo vyhledat pouze u dvou dorůd, přičemž u jedné z nich určil český název prof. Krška. U meruňek platí totéž co u broskvoní. Odrůdy pěstované na Porzu se u nás v pozdější době vůbec neobjevují. Snad jen Angemoiská se dříve omezeně vyskytovala na Slovensku. Proto většina těchto odrůd nemá české názvy.

Apricotte		
di Aprikosen auf zwetschken Wildlinge		Stück
Apricotte rouge naitive	Fruhe rothe Aprikosen	15
Apricotte de Angemois	Augumoiser Aprikosen	18
Apricotte blanche	Weise Aprikosen	35
Apricotte Amande Aveline	Mit Awelin Kern	10
Apricotte gross Amande douse	mit süsser Kern	30
Apricotte violette	Violet Aprikose	35
Celkem		143

Apricotte rouge haitive – Fruhe rothe Aprikosen

Žádné bližší údaje nebyly zjištěny. U nás se nepěstovala.

Apricotte de Angemois – Augumoiser Aprikosen – Angemoiská¹⁵⁰

Původ odrůdy nebyl dohledán. Plod je malý, podlouhlý, červenožlutý, na sluneční straně tmavě červený, dužnina je jemná, navinulé chuti. Dozrává v polovině července. Pěstovala se kdysi na Slovensku.

Apricotte blanche – Weise Aprikosen – Bílá meruňka

Žádné bližší údaje nebyly zjištěny. U nás se nepěstovala.

Apricotte Amande Aveline – Mit Awelin Kern

Žádné bližší údaje nebyly zjištěny. U nás se nepěstovala.

Apricotte gross Amande douse – mit süsser Kern

Žádné bližší údaje nebyly zjištěny. U nás se nepěstovala.

149 SVOBODOVÁ, K., Pěstování ovoce, c. d., s. 51.

150 RÖSSLER, M., Systematisches Verzeichniss, c. d., č. 3.

Apricotte violette – Violet Aprikose¹⁵¹

Původ odrůdy nebyl dohledán. Plod je velký, červenožlutý, na sluneční straně až fialově červený, velmi průměrné chuti. U nás je tato odrůda neznámá.

Višně

V seznamu nejsou rozlišovány višně a třešně, oboje patří do stejné skupiny pod názvem „Weichseln“. Také zde se podařilo dohledat český název pouze u dvou odrůd. Další zmiňované odrůdy se nepodařilo v literatuře nalézt.

Weichseln	Stück
Kleine fruche May Weichsel	33
Frühe schwarze von der Statte	27
Frühe grosse rothe Flisch Kirschen	15
Spanische Weichseln	73
Kleine rothe gliner Weichsel sp.	18
Schwarze späte Spanische	51
Celkem	217

Kleine fruche May Weichsel – Amarelka královská¹⁵²

Je to velmi stará odrůda, její původ nebyl dohledán. Plod je malý, zploštělý, jasně červený, dužnina je mdle žlutavá, chuti sladké, ale ostře navinulé. Dozrává ve druhé polovině června.

Frühe schwarze von der Statte

Žádné bližší údaje nebyly zjištěny.

Frühe grosse rothe Fleisch Kirschen

Žádné bližší údaje nebyly zjištěny.

Spanische Weichseln – Gobetova¹⁵³

Pochází patrně z Francie. Plod je kulatý, cihlově červený, dužnina je rosolovitá, šťavnatá, chuti ostře nakyslé. Dozrává ke konci července.

Kleine rothe gliner Weichsel sp.

Žádné bližší údaje nebyly zjištěny.

151 RÖSSLER, M., Systematisches Verzeichniss, c. d., č. 4.

152 ŘÍHA, J., České ovoce II, c. d., č. 11.

153 FERKL, F., Třešně, c. d., s. 220–222; STOLL, R., Oesterreichisch-Ungarische Pomologie, c. d., XL-VIII, 2; SUCHÝ, F., Moravské ovoce, c. d., č. 88, s. 331; ŘÍHA, J., České ovoce II, c. d., č. 22.

Schwarze späte Spanische

Žádné bližší údaje nebyly zjištěny.

Závěr

V ovocné školce na Porzu bylo pěstováno úctyhodných 4 544 odrůd. Po kontrole součtů pěstovaných ovocných druhů bylo zjištěno, že počty pěstovaných stromů se od původního sumáře nepatrně liší, rozdíl však činí pouhých 21 stromů. Nejvíce zde bylo zastoupeno hrušní, celkem 2 306 v 59 odrůdách, na druhém místě to byly jabloně, 1 169 stromů v 61 odrůdách, na třetím místě pak figurovaly broskvoně, 489 stromů v 26 odrůdách.

Summarium	Stück	Skutečně pěstováno ks
Hochstännige Aepfel auf derley Kernwindlinge	780	777
Zwergel Aepfeln auf Johannesbrüth	392	392
Hochstännige Biern auf derley Kernwildlinge	884	887
Zwergel Biern auf Rüthen Wildlinge	1 407	1 419
Pflaumen auf detto	223	223
Pfirschinge ----- Mandeln	516	489
Aprikosen ----- Zwergenwildlinge	144	144
Weichseln ----- Weichseln	219	217
In Summa	4 565	4 548

Z celkových 170 pěstovaných odrůd ovoce bylo českých názvů dohledáno 76, což je 44,7 %. Nejvíce bylo dohledáno českých názvů odrůd jabloní, ovšem za výrazného přispění prof. Kršky a Ing. Tetery, kteří pomohli i při určování českých odrůd slivoní, broskvoní a meruněk. Českých názvů jabloní bylo dohledáno 42 (resp. 41 – u dvou odrůd se jedná o synonymum jedné), což je 68,9 %. Na pomyslném druhém místě se objevují broskvoně, kdy bylo dohledáno 11 českých názvů z 26, což je 42 %, a na třetím místě jsou hrušně. Z celkových 59 pěstovaných odrůd bylo dohledáno 16 českých názvů, což je 27 %. Další 6 odrůd (10 %) však v literatuře nebylo vůbec nalezeno. U slivoní byly nalezeny 3 české názvy z 12, u meruněk a višní shodně 2 z 6.

O 33 odrůdách z celkových 170 pěstovaných odrůd nebyly v literatuře nalezeny vůbec žádné informace, nejvíce je to u jabloní, zde nebylo dohledáno 14 odrůd. Jedním z důvodů může být zkomolení názvu odrůdy písařem při vytváření seznamu, dalším nedostatečné znalosti názvů odrůd u zahradníků pracujících ve školce.

Přestože nebyly dohledány všechny české názvy odrůd pěstovaných v ovocné škole na Porzu, lze i tak hovořit o úspěchu. V literatuře bylo dohledáno 80 % názvů odrůd, více než polovina jen cizojazyčně. Je nutné však vést v patrnosti, že část odrůd se u nás nikdy nepěstovala, a proto pro ně české názvy vůbec neexistují.

Prameny a literatura

Prameny

Moravský zemský archiv v Brně:

- fond F 18, Hlavní registratura Ditrichštejnů v Mikulově

Státní okresní archiv Břeclav se sídlem v Mikulově:

- Sbirka digitálních kopií, neuspořádáno

Literatura

DUHAMEL, Henri Louis, *Traité des arbres fruitiers; contemnat leur figure, leur description, leur culture*, Paris 1768, 2 díly.

FERKL, František, *Třešně, višně a sladkovišně*, Praha: Academia 1958.

KAMENICKÝ, Karel, *České Ovoce VI., Jablka 2*, Praha: Čsl. grafická unie 1924.

KOCH, Václav, a kol., *Hrušky*, Praha: Academia 1967.

LUCAS, Eduard – OBERDIECK, Johann Georg Conrad, *Illustriertes Handbuch der Obstkunde*, Stuttgart: Eugen Ulmer 1875.

NĚMEC, Bohumil, *Dějiny ovocnictví*, Praha: Mladá fronta 1955.

PIXA, František, *Klíč štěpařský*, Praha: Kronberger a Řivnác 1848.

RÖSSLER, Mathias, *Sistematisches Verzeichniss aller in den Baumschulen der podiebrader Dechanten kultivirten Obstsorten*, Prag: Karl Barth 1798.

ŘÍHA, Jan, *České ovoce I. Hrušky*, Praha: Čsl. grafická unie 1937.

ŘÍHA, Jan, *České ovoce II. Třešně, višně, slívy a švestky*, Praha: Čsl. grafická unie 1937.

ŘÍHA, Jan, *České ovoce III. Jablka*, Praha: Čsl. grafická unie 1937.

ŘÍHA, Jan, *České ovoce IV. Meruňky, broskve, srstky, rybíz, maliny a ostružiny*, Praha: Čsl. grafická unie 1937.

STOLL, Rudolf, *Oesterreichisch-Ungarische Pomologie*, Klosterneuburg bei Wien: vlastním nákladem 1888.

SUCHÝ, František, *Moravské ovoce*, Brno: Český odbor zemědělské rady pro Markrabství moravské 1907.

SVOBODOVÁ, Kamila, *Pěstování ovoce na mikulovském panství podle ankety v roce 1816*, Jižní Morava, 2017, roč. 53, sv. 56, s. 50–53.

SVOBODOVÁ, Kamila, *Plán mikulovského panství z roku 1672*, Sborník z konference „Trendy a tradice 2009“, pořádané ve dnech 10.–11. září 2009 Zahradnickou fakultou MZLU v Lednici, s. 38–42.

TEMPÍR, Zdeněk, *Přehled vývoje ovocnářství, Vývoj ovocnářství na území Československa*, Sborník ze semináře ČSAZ k vývoji ovocnářství na území Československa, Lednice 20. a 21. 9. 1983, s. 11.

TETERA, Václav, a kol., *Ovoce Bílých Karpat, Veselí nad Moravou: ZO ČSOP Bílé Karpaty ve Veselí nad Moravou 2006*.

THOMAYER, František, *České Ovoce I., Jablka*, Praha: vlastním nákladem 1894.

Internetové zdroje

<https://botany.cz/cs/libochovice/> [22. 6. 2021].

<https://izahradkar.cz/slovník/jancata/> [20. 7. 2021].

<http://www.sadarstvi.cz/kalvil-bily-zimni/> [29. 6. 2021].

<https://pomiferous.com/applebyname/carpentin-id-1187> [29. 6. 2021].

<http://medievalcookery.com/notes/fruit/fruit.html?oldno001> [29. 6. 2021].

<https://pomiferous.com/applebyname/old-english-pippin-id-4677> [29. 6. 2021].

<https://www.orangeppin.com/varieties/apples/nonpareil> [1. 7. 2021].

MATERIÁLOVÉ STUDIE

Časopis Horticultural Science a jeho přínos pro globální výzkum nejen z oblasti ovoce a zeleniny

Horticultural Science Journal and its Contribution to Global Research not only in the Field of Fruit and Vegetables

Hana Urbancová, Eva Karská, Pavla Vrabcová, Vendula Prjachová

Abstrakt: Článek je zaměřen na vývoj a historii časopisu Horticultural Science a jeho garanta, odboru rostlinné výroby ČAZV. Cílem příspěvku je představit historii časopisu Horticultural Science a vyhodnotit počet jeho článků i citací týkajících se tematiky ovoce a zeleniny. Článek je zpracován jako materiálová studie na základě analýzy sekundárních zdrojů a syntézy poznatků. Časopis Horticultural Science pravidelně vychází od roku 1976 a je významným činitelem, který publikuje výsledky základního a aplikovaného výzkumu nejen z oblasti ovoce a zeleniny. Čerstvé ovoce a zelenina jsou dle výzkumů důležitou součástí zdravé a vyvážené stravy. Jejich spotřeba je v mnoha zemích podporována vládními zdravotnickými agenturami k ochraně před řadou nemocí, jako jsou rakovina a kardiovaskulární onemocnění.

Summary: The article focuses on the development and history of the Horticultural Science journal and its guarantor, the Department of Plant Production CAAS. The aim of the article is to present the history of the journal and evaluate the number of its articles and citations related to the subject of fruits and vegetables. The article takes the form of a material study based on an analysis of secondary sources and a synthesis of findings. The Horticultural Science has been published since 1976 and is a major actor in publication of the results of basic and applied research not only in the field of fruit and vegetables. Fresh fruits and vegetables are an important part of a healthy and balanced diet. Their consumption is supported in many countries by government health agencies to protect against a number of diseases, such as cancer and cardiovascular disease.

Klíčová slova: věda; výzkum; vědecký časopis; citace; ovoce; zelenina; rostlinná výroba; pěstování; šlechtění; spotřeba.

Keywords: science; research; scientific journal; citations; fruits; vegetables; crop production; cultivation; breeding; consumption.

Úvod

Organizace spojených národů (OSN) vyhlásila rok 2021 jako Mezinárodní rok ovoce a zeleniny. Právě pěstování a spotřeba ovoce a zeleniny mají v české krajině velký význam a hlubokou tradici, a to i v oblasti vědy a výzkumu.

Ovoce a zelenina je nedílnou součástí jídelníčků a má pozitivní vliv na zdraví člověka. Ovoce i zelenina patří do jídelníčku každého člověka a mnozí by měli konzumaci spíše navýšit, jelikož základem správné výživy je vyvážená strava. Ovoce a zelenina má obecně vysoký obsah vody, a její energetická hodnota tak zpravidla bývá nižší než u ostatních potravin. Velkým benefitem je přítomnost celé řady biologicky aktivních látek, které mají často pozitivní účinek na lidské zdraví. O konzumu-

maci ovoce a zeleniny, o jejich složení, pěstění, zpracování či konzervaci se lze dočíst i ve vědeckých časopisech, které prezentují výsledky provedených výzkumů v této problematice.¹

Česká akademie zemědělských věd (ČAZV) vydává 11 vědeckých časopisů, z nichž několik prezentuje poznatky z oblasti pěstování ovoce a zeleniny, a to především časopisy Horticultural Science (HORTSCI), Czech Journal of Genetics and Plant Breeding (CJGPB), Plant Protection Science (PPS) a Czech Journal of Food Sciences (CJFS). Pěstování ovoce a zeleniny se z 11 vědeckých časopisů vydávaných ČAZV věnuje primárně časopis HORTSCI. HORTSCI je mezinárodním recenzovaným vědeckým časopisem publikovaným v režimu Open Access. Historií časopisu HORTSCI se zabývá následující kapitola.

Cílem příspěvku je představit historii časopisu HORTSCI a vyhodnotit počet jeho článků i citací týkajících se tematiky ovoce a zeleniny. Článek je zpracován jako materiální studie na základě analýzy sekundárních zdrojů a syntézy poznatků.

Článek prezentuje stručnou historii výzkumu rostlinné výroby, stručnou historii a statistiku časopisu HORTSCI a v neposlední řadě uvádí přehled dalších časopisů publikujících články na téma ovoce a zeleniny.

Stručná historie výzkumu rostlinné výroby a historie časopisu Horticultural Science

Dle historických podkladů ČAZV² byly koncem 19. století zakládány první zkušební výzkumné stanice a začátkem dvacátého století (1909) pak vznikl Moravský zemský výzkumný ústav zemědělský v Brně. Později, roku 1919, vznikl reorganizací Zemský výzkumný ústav pro produkci rostlinnou. Ten byl rozdělen do šesti sekcí: 1. biologická a pedologická, 2. biochemická, 3. šlechtitelská, 4. agrobotanická, 5. fytopatologická, 6. vinařsko-ovocnářská.

Dále od dvacátých let dvacátého století vznikaly i specializované výzkumné ústavy a stanice, které se věnovaly jednotlivým plodinám. Od roku 1948 byly Zemské výzkumné ústavy (sekce) zestátněny a nově vznikl Státní výzkumný ústav pro pěstování polních plodin. Účinností nových zákonů následně přišla rozsáhlá reorganizace a delimitace. Došlo tak k reorganizaci zemědělského výzkumnictví, jejímž účelem bylo oddělení kontroly od výzkumu.³

Dne 1. 1. 1950 vznikl Ústřední kontrolní a zkušební ústav zemědělský (ÚKZÚZ) se sídlem v Praze a pobočkami v Žatci, Brně, Bratislavě a Košicích. Čtyři původní zemské ústavy (sekce), a to půdoznalství, hydropedologie a klimatologie, ústav genetiky a šlechtění a ústav použité fyziologie rostlin, byly u ÚKZÚZ pobočky Brno zrušeny a jejich pracovníci převedeni do nových center výzkumné činnosti.⁴

Lze konstatovat, že složitá byla historie genetiky. V Brně publikoval již v roce 1865 Gregor Mendel principy genetiky. Zajímavostí je, že po roce 1948 až do roku 1960

1 RAJCHL, Aleš, Mýty o ovoci a zelenině, 2016, dostupné online: <<https://www.vyzivaspol.cz/vyziva-a-potravinu-myty-a-realita/myty-o-ovoci-a-zelenine/>> [3. 3. 2021].

2 ČAZV – Česká akademie zemědělských věd, Osobnosti zemědělského výzkumu 20. století, Praha 2017.

3 Tamtéž.

4 Tamtéž.

byla genetika jako věda odmítána. Teprve ke konci šedesátých let došla jeho práce uznání nejen u nás, ale i v Rusku. Praktičtí šlechtitelé však genetiku využívali z kontaktů a z vědeckých publikací zahraničních kolegů, a proto i úroveň šlechtění mnoha plodin byla u nás srovnatelná. Významné bylo hlavně to, že šlechtitelé byli finančně zainteresováni na příjmech z množení svých odrůd. V historii často docházelo ke spojení výzkumu a šlechtění do jedné instituce, avšak později bylo vše zase odloučeno. Od devadesátých let probíhá šlechtění ve výzkumných organizacích, které se také věnují udržování a doplňování genofondu ve svých genových bankách.⁵

Časopis HORTSCI vychází od roku 1976. Do roku 1999 byl publikován v českém jazyce pod názvem Zahradnictví. Prvním vydavatelem časopisu (1976–1979) byl Ústav vědeckotechnických informací pro zemědělství (ÚVTIZ). Ukázka obálky časopisu je uvedena v obrázku 1.

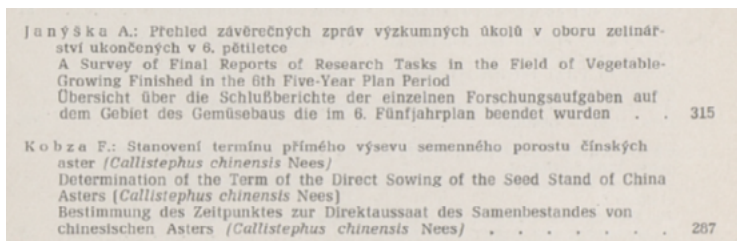

1 Ukázka obálky časopisu Zahradnictví z roku 1981. Zdroj: archiv ČAZV.

Časopis Zahradnictví již od svého vzniku zveřejňuje výsledky výzkumu vědeckých pracovišť (výzkumných ústavů a vzdělávacích institucí) působících v oboru pěstování, šlechtění a rostlinolékařství ovoce, zeleniny, léčivých a okrasných rostlin. Práce byly publikovány do roku 1999 primárně v českém jazyce, doplněny byly o abstrakt v ruském, anglickém a německém jazyce. Rejstřík autorů ročníku byl publikován v českém, anglickém a německém jazyce.

Taktéž obsah čísla byl publikován ve 4 jazycích. Od publikace textů v ruském jazyce se po roce 1991 upustilo a dále publikace (obsahu a abstraktů) pokračovala pouze v češtině a angličtině. Články slovenských autorů vycházely ve slovenštině. Ukázka obsahu časopisu je uvedena v obrázku 2.

5 Tamtéž.

2 Ukázka rejstříku autorů časopisu v čísle 11/1981 v českém, anglickém a německém jazyce. Zdroj: archiv ČAZV.

Časopis již od svého založení publikoval vědecké články, recenze na knihy z oboru a bibliografické příspěvky u příležitosti významné životní události významných odborníků z oboru zahradnictví. Časopis byl původně tištěn pouze v černobílé verzi. Texty článků byly doplněny tabulkami, kresbami, fotografiemi i grafy.

Časopis vycházel v počtu 4 čísel ročně a počty článků v jednom čísle se pohybovaly okolo deseti. Některá čísla byla vydána jako tematicky zaměřená (např. na léčivé rostliny).

V časopisu historicky nejčastěji publikovali autoři z Výzkumného a šlechtitelského ústavu ovocnářského v Holovousích a Výzkumného ústavu rostlinné výroby. Zastoupeni však byli i autoři z dalších, převážně českých a slovenských institucí.

Ke konci 90. let časopis postupně přecházel na publikaci článků v anglickém jazyce s tím, že část článků byla publikována v angličtině a část v češtině s abstrakty ve druhém jazyce.

V roce 2000 časopis přechází na anglický název Horticultural Science a stává se mezinárodním časopisem. Na obálce časopisu byly uvedeny oba názvy: původní Zahradnictví i nový Horticultural Science. Časopis nadále vycházel dvojjazyčně (v českém a anglickém jazyce). Ukázka části titulní strany časopisu je uvedena v obrázku 3.

3 Ukázka části titulní strany časopisu v roce 2000. Zdroj: archiv ČAZV.

V roce 2001 přešel časopis zcela na anglický název, ale pro zachování kontinuity byl na obálce stále uveden i název původní (viz obrázek 4).

4 Ukázka části titulní strany časopisu v roce 2001. Zdroj: archiv ČAZV.

Od roku 2002 je časopis prezentován pouze s anglickým názvem Horticultural Science. Od tohoto roku je také vydáván elektronicky. Online archiv časopisu je od tohoto roku plně veřejně (režim Open Access) přístupný na webové stránce časopisu: <<https://www.agriculturejournals.cz/web/hortsci/>>.

Časopis aktuálně (vizuál obálky viz obrázek 5) publikuje výsledky základního a aplikovaného výzkumu z oblasti zahradnictví – pěstování ovoce, zeleniny, hub, vinné révy, léčivých rostlin, okrasných rostlin, zahradní architektury a utváření krajiny.

5 Aktuální obálka časopisu HORTSCI (2022). Zdroj: ČAZV.

Časopis je řízen mezinárodní redakční radou pod vedením předsedy Ing. Jana Blažka, CSc. (Výzkumný a šlechtitelský ústav ovocnářský Holovousy, s. r. o.). Pro časopis pracují také dva koeditoři – prof. Ing. Robert Pokluda, Ph.D. (Mendelova univerzita v Brně), a Ing. Martin Dubský, Ph.D. (Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v. v. i.). Redakční rada má v současné době celkem 26 členů z řad českých i zahraničních kapacit v oboru. Členové redakční rady časopisu podporují v roli autorů i recenzentů. Od roku 2018 jsou články časopisu recenzovány v režimu double-blind (tj. autoři i recenzenti jsou navzájem anonymní).

Časopisy ČAZV týkající se tematiky ovoce a zeleniny včetně Horticultural Science ve světových databázích

Časopis HORTSCI vychází jako čtvrtletník. Časopis je indexován v nejdůležitějších světových databázích (Web of Science /WoS/, Scopus, CrossRef, Google Scholar, EBSCO, ProQuest a dalších).

V databázi Web of Science je časopis zařazen do Core Collection a od roku 2009 má přidělen Impakt faktor (IF). V současné době je časopis zařazen do Q4 databáze WoS a IF za rok 2020 dosáhl hodnoty 0,833. V databázi Scopus časopis dosáhl SJR (Scientific Journal Rankings) 0,303 a nachází se v Q3.

Lze konstatovat, že od roku 2007 (kdy je časopis indexován na Web of Science) bylo v HORTSCI publikováno celkem 379 článků, z nichž podstatná část byla zaměřena na pěstování ovoce a zeleniny. Tyto články získaly v období 2008–2021 celkem 2 578 citací.

Historicky nejvíce článků do časopisu zaslali autoři z Mendelovy univerzity v Brně (51), na druhém místě autoři z Výzkumného a šlechtitelského ústavu ovocnářského v Holovousích (24). V posledních letech (2018–2021) v časopise publikovali nejvíce autoři z Výzkumného a šlechtitelského ústavu ovocnářského v Holovousích (10) a Mendelovy univerzity v Brně (8).

Nejvíce citovaný článek v historii časopisu (ve Web of Science, dále WoS) je článek autorů Turhan, A., Ozmen, N., Serbeci, M. S., Seniz, V. (2011): Effects of grafting on different rootstocks on tomato fruit yield and quality. Hort. Sci. (Prague), 38: 142–149, který má celkem 71 citací.

Nejvíce citovaný článek v letech 2018–2021 zaměřený na pěstování ovoce je článek autorského kolektivu: Mia, M. J., Massetani, F., Murri, G., Neri, D. (2020): Sustainable alternatives to chemicals for weed control in the orchard – a Review. Hort. Sci. (Prague), 47: 1–12, který má doposud 11 citací.

Předmětná tematika je podle klíčových slov nejvíce zaměřena na pěstování a šlechtění ovoce, zeleniny a květin a s nimi spojená témata – výživa rostlin, ochrana rostlin, zavlažování, vliv pěstebních metod na kvalitu produkce (ovoce, zeleniny, květin).

Cílem redakce časopisu je udržení či zvýšení kvality časopisu po jeho obsahové i formální stránce, zkrácení doby recenzního řízení, vydávání časopisu v předstihu, a tím dosažení zvýšení IF a jeho posun minimálně do Q2 na WoS. V současné době probíhá digitalizace starších ročníků časopisu Národní knihovnou a v průběhu roku 2024 by měly být starší ročníky zpřístupněny na webu časopisu.

Další časopisy ČAZV zabývající se tematikou ovoce a zeleniny:

Czech Journal of Food Sciences

Dalším časopisem z portfolia časopisů České akademie zemědělských věd, který se věnuje ovoci a zelenině, je časopis CJFS. Tento časopis vychází od roku 1990, původně v českém jazyce pod názvem Potravinářské vědy. Od roku 2002 je publikován v angličtině pod názvem Czech Journal of Food Sciences.

CJFS je dvouměsíčník. Tematickým zaměřením časopisu je potravinářská technologie, zpracování potravin (včetně potravinářské biochemie, mikrobiologie a ekonomiky). Časopis publikuje řadu článků zabývajících se zpracováním ovoce a zeleniny, jejich skladováním, nutriční hodnotou, potravinovou bezpečností a dalšími tématy.

I tento časopis je vydáván v režimu Open Access. Online archiv časopisu je dostupný na adrese: <<https://www.agriculturejournals.cz/web/cjfs/>>.

V roce 2021 byla v časopisu publikována řada článků týkajících se ovoce a zeleniny a potravinářských produktů z nich vyrobených. Např. článek zabývající se zdravotními benefity dračího ovoce; obsahem mykotoxinů u jablek pěstovaných organicky a klasicky (za použití pesticidů); floridzinem jako ukazatelem autenticity ovocných produktů (prokazujícím přítomnost jablečných přísad) a další.

Nejvíce citovaným článkem CJFS na téma ovoce a zeleniny byl článek v čísle 2/2010 kolektivu autorů Qin, C., Li, Y., Niu, W., Ding, Y., Zhang, R., Shang, X. (2010): Analysis and characterisation of anthocyanins in mulberry fruit. *Czech Journal of Food Sciences*, 28: 117–126, s 62 citacemi (WoS).

Z článků publikovaných v letech 2018–2021 zaměřených na ovoce a zeleninu byl nejvíce citován článek autorského kolektivu Pavun, L., Uskokovic-Markovic, S., Dikanović, D., Durdević, P. (2018): Determination of flavonoids and total polyphenol contents in commercial apple juices. *Czech Journal of Food Sciences*, 36: 233–238, s 11 citacemi.

6 Obálka časopisu CJFS (2022). Zdroj: ČAZV.

Czech Journal of Genetics and Plant Breeding

Genetikou a šlechtěním rostlin (včetně ovocných stromů a zeleniny) se zabývá čtvrtletník CJGPB. Publikován je od roku 1965, do 1997 pod českým názvem Genetika a šlechtění. Od roku 2002 je časopis vydáván v angličtině a je dostupný online.

Článek na téma šlechtění ovocných rostlin a zeleniny s nejvíce citacemi byl publikován v čísle 4/2008 – Saidi, M., Warade, S. D. (2008): Tomato breeding for resistance to Tomato Spotted Wilt Virus (TSWV): an overview of conventional and molecular approaches. Czech Journal of Genetics and Plant Breeding, 44: 93–92, s 28 citacemi.

Z článků publikovaných v letech 2018–2021 na téma ovoce a zeleniny byl nejvíce citován článek publikovaný v čísle 3/2019 kolektivu Sochor, M., Jemelková, M., Doležalová, I. (2019): Phenotyping and SSR markers as a tool for identification of duplicates in lettuce germplasm. Czech Journal of Genetics and Plant Breeding, 55: 110–119, se 7 citacemi.

Více informací o CJGPB lze najít na: <<https://www.agriculturejournals.cz/web/cjgpb/>>.

7 Obálka časopisu CJGPB (2022). Zdroj: ČAZV.

Plant Protection Science

Důležitou součástí pěstování ovoce a zeleniny je ochrana rostlin. Tou se zabývá časopis PPS, vydávaný do roku 1997 pod českým názvem Ochrana rostlin. Časopis se zabývá všemi oblastmi fytopatologie a ochrany rostlin.

Historicky nejvíce citovaným článkem na téma ochrany rostlin (zeleniny) byl článek z čísla 2/2012 kolektivu Nashwa, S. M., Abo-ElyouSr, K. A. (2012): Evaluation of various plant extracts against the early blight disease of tomato plants under greenhouse and field conditions. Plant Protection Science, 48: 74–79, se 47 citacemi.

Z článků publikovaných v letech 2018–2021 byl na téma zeleniny nejvíce citován článek publikovaný v čísle 3/2018 kolektivu Sarkhosh, A., Schaffer, B., Vargas, A. I., Palmateer, A. J., Lopez, P., Soleymani, A. (2018): *In vitro* evaluation of eight plant essential oils for controlling Colletotrichum, Botryosphaeria, Fusarium and Phytophthora fruit rots of avocado, mango and papaya. *Plant Protect. Sci.*, 54: 153–162, s 8 citacemi.⁶

8 Obálka časopisu PPS (2022). Zdroj: ČAZV.

Závěrečné shrnutí globálního významu ovoce a zeleniny pro společnost ve 21. století

Produkce ovoce a zeleniny je klíčovou zemědělskou činností a hraje v mnoha zemích důležitou ekonomickou roli. Aktuálně lze pozorovat trend rostoucího povědomí o zdraví spotřebitele, související s poptávkou po ovoci a zelenině. Celá řada studií ukázala, že nutriční faktory ovoce a zeleniny významně přispívají k prevenci nemocí.⁷ Pravidelná konzumace ovoce a zeleniny je spojena se sníženým rizikem rakoviny, kardiovaskulárních onemocnění, mrtvice, Alzheimerovy choroby, katarakty a některých onemocnění souvisejících se stárnutím.⁸

6 Archiv článků PPS, dostupné online: <<https://www.agriculturejournals.cz/web/pps/>> [4. 9. 2021].

7 MARTIN, Cathie – ZHANG, Yang – TONELLI, Chiara – PETRONI, Katia, Plants, diet, and health, *Annual review of plant biology*, 64, 2013, s. 19–46.

8 LIU, Rui Hai, Health benefits of fruit and vegetables are from additive and synergistic combinations of phytochemicals, *The American journal of clinical nutrition*, 78(3), 2003, s. 517–520, dostupné online: <<http://health.euroafrica.org/books/dietnutritionwho.pdf>> [3. 3. 2021].

Obsah antioxidantů v ovoci a zelenině může pomoci vysvětlit, proč je jejich přítomnost ve stravě spojena se sníženým výskytem srdečních onemocnění a rakoviny. Spotřeba ovoce a zeleniny však zůstává výrazně pod doporučenou úrovní.⁹

Studie¹⁰ potvrzuje, že Evropská unie (EU) je hlavním vědeckým činitelem, pokud jde o publikace k tematice ovoce a zeleniny. Španělsku patří podle autorů v EU první místo.

Děti a dospělí ve většině regionů světa neplní minimální doporučené cíle spotřeby 400 g/den.¹¹ Mezi překážky změny stravy u dětí a dospívajících patří individuální bariéry (např. nevyzpytatelné stravovací chování) a environmentální bariéry (marketing rychlého občerstvení, nedostupnost nebo vysoká cena).¹² V důsledku tohoto faktu existují pádné argumenty pro vývoj a provádění účinných programů a politik, které by zvýšily spotřebu ovoce a zeleniny. To může zahrnovat řadu intervencí na makroúrovni, jako je zlepšení přístupu k ovoci a zelenině prostřednictvím cílených vládních dotací na produkci; zemědělské politiky podporující zdravé stravování; nové zásady ve školách; důsledná edukace.¹³ Nabízí se také omezený přístup k „nezdravému jídlu“ ve školách s cílem usnadnit dětem přístup k ovoci a zelenině.

Ovoce a zelenina jsou důležitými zdroji široké škály životně důležitých mikroživin a existují důkazy o tom, že konzumace ovoce a zeleniny může zabránit řadě chronických nepřenositelných onemocnění, včetně kardiovaskulárních onemocnění a některých druhů rakoviny. Je tedy důležité vytvořit příznivé prostředí pro konzumaci ovoce a zeleniny dětmi pro zformování návyku. Protože stravovací preference a stravovací návyky stanovené v dětství často přetrvávají až do dospělosti, jsou děti vhodnou skupinou, na kterou je třeba se v tomto směru a vlivu zaměřit. Kvalita čerstvého ovoce a zeleniny určuje hodnotu pro spotřebitele a je kombinací parametrů, včetně vzhledu, struktury, chuti a nutriční hodnoty.

Na základě provedené materiálové studie lze shrnout, že články v časopisu HORTSCI jsou v kontextu s ovocem a zeleninou nejvíce zaměřeny na pěstování a šlechtění ovocných rostlin a zeleniny. Časopis publikuje výsledky základního i aplikovaného výzkumu ze všech oblastí zahradnictví – ovocnářství, zelenářství, houbaření, vinařství, květinářství, léčivé rostliny, okrasné zahradnictví, zahradní a krajinná architektura, zejména v podmínkách mírného pásma. Tyto články a stejně tak i články z dalších časopisů ČAZV zabývajících se pěstováním ovocných stromů, keřů a zeleniny (CJGPB, PPS) a zpracováním jejich plodů (CJFS) mají mezinárodní ohlas a lze konstatovat, že významně posouvají obor kupředu a problematika ovoce a zeleniny ve vědeckých časopisech má citační ohlas i v zahraničních periodikách.

---

9 DALLONGEVILLE, Jean – DAUCHET, Luc – DE MOUZON, Olivier – REQUILLART, Vincent – SOLER, Louis-Georges, Increasing fruit and vegetable consumption: a cost-effectiveness analysis of public policies, *European Journal of Public Health*, 21(1), 2011, s. 69–73.

10 TATRY, Marie-Violaine – FOURNIER, Dominique – JEANNEQUIN, Benoît – DOSBA, Françoise, EU27 and USA leadership in fruit and vegetable research: a bibliometric study from 2000 to 2009, *Scientometrics*, 98(3), 2014, s. 2207–2222.

11 ZEINSTR, Gertrude – KOELEN, Maria – KOK, Frans – DE GRAAF, Cees, Cognitive development and children's perceptions of fruit and vegetables; a qualitative study, *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, 4(1), 2017, s. 1–11.

12 KNAI, Cécile – POMERLEAU, Joceline – LOCK, Karen – MCKEE, Martin, Getting children to eat more fruit and vegetables: a systematic review, *Preventive medicine*, 42(2), 2006, s. 85–95.

13 Tamtéž.

Prameny a literatura

- ČAZV – Česká akademie zemědělských věd, *Osobnosti zemědělského výzkumu 20. století*, Praha: ČAZV 2017.
- DALLONGEVILLE, Jean – DAUCHET, Luc – DE MOUZON, Olivier – REQUILLART, Vincent – SOLER, Louis-Georges, Increasing fruit and vegetable consumption: a cost-effectiveness analysis of public policies, *European Journal of Public Health*, 21(1), 2011, s. 69–73.
- KNAI, Cécile – POMERLEAU, Joceline – LOCK, Karen – MCKEE, Martin, Getting children to eat more fruit and vegetables: a systematic review, *Preventive medicine*, 42(2), 2006, s. 85–95.
- MARTIN, Cathie – ZHANG, Yang – TONELLI, Chiara – PETRONI, Katia, Plants, diet, and health, *Annual review of plant biology*, 64, 2013, s. 19–46.
- TATRY, Marie-Violaine – FOURNIER, Dominique – JEANNEQUIN, Benoît – DOSBA, Françoise, EU27 and USA leadership in fruit and vegetable research: a bibliometric study from 2000 to 2009, *Scientometrics*, 98(3), 2014, s. 2207–2222.
- ZEINSTRAS, Gertrude – KOELEN, Maria – KOK, Frans – DE GRAAF, Cees, Cognitive development and children's perceptions of fruit and vegetables; a qualitative study, *International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity*, 4(1), 2017, s. 1–11.

Internetové zdroje

- ČAZV – Česká akademie zemědělských věd, *Vydavatelská činnost*, Česká akademie zemědělských věd, 2021, dostupné online: <<https://www.cazv.cz/vydavatelstva-cinnost/>> [3. 3. 2021].
- LIU, Rui Hai, Health benefits of fruit and vegetables are from additive and synergistic combinations of phytochemicals, *The American journal of clinical nutrition*, 78(3), 2003, s. 517–520, dostupné online: <<http://health.euroafrica.org/books/dietnutritionwho.pdf>> [3. 3. 2021].
- RAJCHL, Aleš, *Mýty o ovoci a zelenině*, dostupné online: <<https://www.vyzivaspol.cz/vyziva-a-potravinny-myty-a-realita/myty-o-ovoci-a-zelenine/>> [3. 3. 2021].

Výzkum a konzervace krajových odrůd ovocných dřevin jako kulturního bohatství Šumavy jako indikátorů původního osídlení

Research and Conservation of Regional Varieties of Fruit Trees as a Cultural Heritage of the Bohemian Forest and as Indicators of Its Original Settlement

František Paprštejn, Vojtěch Holubec

Abstrakt: Krajské odrůdy jsou obvykle jedinečné pro zemi nebo region a představují kulturní bohatství a národní identitu. Jejich užití je spojeno s místními tradicemi a zvyky. Dlouhověké plodiny, jako ovocné dřeviny, jsou dobrými indikátory původního osídlení včetně národnostních skupin nebo menšin. Ovocné dřeviny byly sázeny podél cest a silnic, na mezích mezi poli a také jako sady okolo vesnic a tvořily typický ráz české venkovské krajiny. Provedená inventarizace krajových forem a starých odrůd na základě Listin povolených/registrovaných odrůd z let 1941–2000 byla podkladem pro analýzu historického rozšíření starých lokálních materiálů. Současný výskyt těchto dřevin byl mapován na území Šumavského národního parku a CHKO, kde žily souběžně po stovky let český a německý národ. Významné a charakteristické odrůdy byly lokalizovány a doporučeny pro *in situ* konzervaci. Vybrané materiály byly naroubovány ve školce pro zařazení do *ex situ* výsadeb ve VŠÚO Holovousy. Kromě jejich konzervace budou dále využity v on-farm výsadbách, školních sadech a k obnově alejí.

Summary: Regional varieties tend to be unique to a country or region. As such, they are part of the cultural heritage and national identity. Their use is usually linked to local traditions and customs. Long-lived crops, such as fruit trees, are good indicators of original settlement including ethnic minorities or groups. Fruit trees were often planted alongside roads, in hedges between fields, but also as orchards around villages. They contributed to the typical outlook of Czech rural landscape. Our study is based on an inventory of regional forms and old varieties based on the Lists of permitted/registered varieties from 1941–2000. This served as a foundation for an analysis of historical distribution of old local fruit tree forms. Current presence of these trees was mapped in the territory of the Bohemian Forest National Park and Protected Landscape, where Czechs and German-speakers for centuries lived side by side. Important and typical varieties were localised and recommended for *in situ* conservation. Selected materials were grafted in a tree nursery for the purpose of *ex situ* planting in Research and Breeding Institute of Pomology Holovousy Ltd. In addition to conservation, they will also be further used in on-farm planting, school orchards, and in renovation of tree allées.

Klíčová slova: krajské odrůdy; *in situ*; on-farm; konzervace; kulturní bohatství; národnosti.

Keywords: regional varieties; *in situ*; on-farm; conservation; cultural heritage; ethnic groups.

Úvod

Krajové formy a staré tradiční odrůdy představují kulturní dědictví národa nebo regionu, protože je v nich uložen lidský um, znalosti, šlechtitelské dovednosti vycházející z tradic, zvyků a kulturního prostředí daného regionu. Krajové formy vznikaly od počátku zemědělství výběrem z planých ekotypů a jejich pěstováním farmáři v jejich domácím regionu. Byly užívány ve šlechtění, a vznikaly tak první šlechtěné odrůdy. Pravých krajových materiálů se dochovalo málo a je o nich mnohem méně informací než o starých šlechtěných odrůdách. Všechny tyto materiály vzniklé na historickém území českých zemí představují objekty naší kulturní identity. Mnoho krajových odrůd je spojeno s jejich tradičním užitím a zpracováním a mizí, když se mění technologie nebo tradice. Mnoho takových krajových odrůd je v současnosti ztraceno nebo zapomenuto, i když byly nositeli významných vlastností a byly dobře přizpůsobeny místním klimatickým podmínkám.

Krajové odrůdy a staré kultivary ovocných dřevin lze nalézt v krajině sporadicky dodnes, v alejích, na mezích, v sadech v okolí sídlišť, ve venkovských a klášterních zahradách. Konzervace starých odrůd tradičních domácích ovocných plodin má význam kulturní, sociální, krajinnotvorný a environmentální (Paprštein a Kloutvor, 2007). Staré sady jsou významné z hlediska zachování genofondu kulturních odrůd ovocných dřevin (Tetera, 2003). Tyto dřeviny jsou znakem autenticity místa. Ovocné aleje představovaly v minulosti významné produkční plochy, dnes jsou považovány především za krajinný element (Salašová, 2000). Dodnes hrají významnou úlohu jako větrolamy a sněholamy podél silnic a mohou mít nové funkce jako stínění tělesa silnice při oteplování klimatu. Začátkem druhé poloviny 20. století pocítila krajina vliv socializace venkova. Na polích vznikaly monokultury, došlo k úbytku selských sadů, ovocných stromořadí a rozptýlené krajinné zeleně vůbec (Tetera a kol., 2006).

Nyní jsou podporovány opačné tendence, ochrana typického rázu české venkovské krajiny. A právě zde by krajové odrůdy ovocných dřevin měly sehrát hlavní, a tedy i svoji původní roli. Je žádoucí, aby rozptýlená zeleň a aleje byly opět navráceny do krajiny jako estetický, krajinnotvorný, ale do určité míry i užitečný prvek, jednak jako větrolamy, sněholamy, jednak i pro užitek plodů.

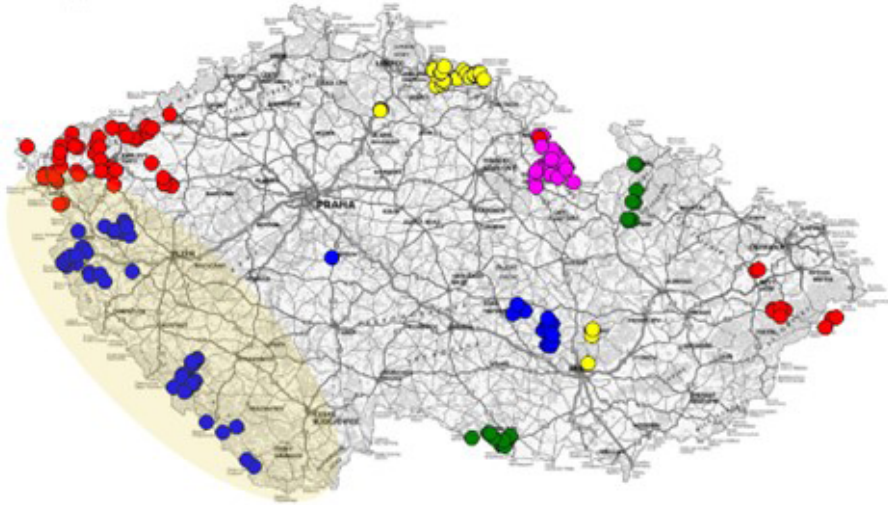
Staré odrůdy a krajové materiály patří k nejcennějším a žádaným materiálům v genových bankách (Tetera, 2006), protože mohou obsahovat široké spektrum genů využitelných pro šlechtění. Nejlepší metoda jejich konzervace je, pokud jsou součástí fungujícího zemědělského systému, ale takové případy jsou velmi vzácné a mohly být pěstovány v rámci tzv. on-farm konzervace. Maxted et al. (2007) definuje on-farm konzervaci jako „*setrvalý management genetické diversity regionálně vyvinutých krajových forem v koexistenci s planými a plevelnými druhy pokud možno v tradičních zemědělských, zahradnických nebo zemědělsko-lesnických systémech*“.

Mnoho krajových odrůd je vázaných na regiony nebo na etnické skupiny a národnostní menšiny nebo národy (Kühn, 1974), jiné jsou široce rozšířené, pěstované na velkých mnohonárodnostních územích. Lokální krajové odrůdy mohou sloužit jako indikátory současného nebo původního osídlení národnostní menšinou či národem.

Cílem průzkumu bylo zmapovat výskyt ovocných dřevin v regionu Šumavy, zjistit, jaké odrůdy se dochovaly, které patřily německému a které českému osídlení.

0 50 km

1 Monitorování krajových odrůd ovocných dřevin v České republice, zájmová oblast Šumavy a Českého lesa.

Materiál a metody

Výzkum ovocných dřevin byl prováděn na území Šumavy – Šumavského národního parku a CHKO Šumava (obr. 1). Hory tvoří přírodní hranici s německým Bavorskem a Horním Rakouskem. Dle historických pramenů byly hory osídleny od 13. století do roku 1945 převážně německy mluvícím a souběžně v menší míře i českým obyvatelstvem. Převaha českého obyvatelstva byla zejména v severozápadní části sousedící s Chodskem a v severní nižší části přiléhající k Jihočeské pánvi. Po vysídlení Němců byly opuštěné farmy osidlovány od roku 1946 českými obyvateli, nebo zůstaly prázdné. Pás podél hranic s Německem a Rakouskem byl uzavřen jako hlídaný a výcvikový prostor armády. Vzhledem k této izolaci mnoho z původní výsadby stromů a keřů zůstalo nedotčeno až do otevření prostoru s pádem železné opony v roce 1989. Mnoho domů se rozpadlo nebo bylo zničeno činností armády, avšak stromy zůstaly jako připomínka původních usedlostí.

Terénnímu průzkumu předcházelo shromažďování informací o ovocných dřevinách z dostupných literárních pramenů. Byly shromážděny údaje o historickém materiálu krajových forem a šlechtěných odrůd od počátku šlechtění na našem území (Československa a České republiky) do současnosti a převedeny do formy databáze. Jako zdroje údajů byly využity přednostně následující publikace: Listiny povolených odrůd z let 1941, 1948, 1949, 1961–2000 a dále regionální katalogy a ovocnářské publikace. Byly zjišťovány údaje o německém a českém osídlení a jejich zemědělství včetně oblíbených odrůd.

Agrobotanický a pomologický výzkum zahrnoval opakované průzkumné expedice vedené do oblastí nejméně poškozených intenzivní zemědělskou výrobou a rekreačními

aktivitami. Cílem byl průzkum opuštěných sadů, alejí, větrolamů a roztroušených stromů v krajině i v okolí sídlišť. Od pracovníků NP Šumava byly získány mapy se zákresy výskytu ovocných stromů. Tyto lokality byly prověřeny v průběhu opakovaných návštěv. Expedice byly organizovány v době plodnosti ovoce, byly určovány odrůdy a zaznamenána charakteristika odrůd, věk a jejich zdravotní stav. Stromy byly lokalizovány pomocí GPS.

Výsledky a diskuze

Inventarizace ovocných rostlin z historických pramenů na Šumavě zahrnovaly 388 agrobotanických taxonů (krajových odrůd, starých kultivarů a semenáčů) z celkového počtu 2 866 monitorovaných položek. Tento počet inventarizovaných rostlin zajistil dostatečné podklady pro analýzu regionálního rozšíření krajových odrůd za účelem jejich konzervace a hledání neznámých materiálů.

Z pomologického hlediska byl region Šumavy v porovnání s jinými oblastmi České republiky bohatý na původní krajové odrůdy. Porovnání starých fotografií se současným dronovým mapováním ukazuje výrazný pokles plochy sadů v okolí vesnic o 90 %.

Celkem bylo v terénu zaznamenáno do sběrové databáze 32 stromů v katastru 8 obcí. Z toho bylo určeno 29 odrůd ovocných dřevin bez duplikací (tab. 1–3). Nadmořská výška sledovaných lokalit byla 430–850 m n. m. Větší výskyt ovocných dřevin byl zaznamenán v nižších polohách u bývalých nebo přetrvávajících sídlišť a podél melioračních staveb, zejména Schwarzenberského kanálu. V oblasti Šumavy převažovaly jabloně (13 odrůd) a třešně (12 odrůd). Některé odrůdy byly typické pro české osídlení, jiné pro německé. Osamocené stromy a aleje okolo současných i zaniklých cest převažovaly nad sadovými výsadbami.

Bylo zjištěno, že odrůdy třešně Kaštánka, Lyonská raná, Přeuředná srdcovka, Troprichterova, hrušně Špinka a jabloně Chodské, Granátka, Červené tvrdé a Charlamovské převažovaly v oblastech osídlených historicky Čechy. Třešňové kultivary Dönissen's Gelbe Knorpel Kirsche, Drojanova, Grösse Schwarze Knorpelkirsche, višně Early Richmond a jabloně Bernské růžové, Gdaňský hranáč (Danziger Kantenapfel), Strýmka, Grávštýnské převládaly v okolí německých usedlostí. Tyto kultivary mohou být považovány za indikátory německého osídlení.

Z dochovaných výsadeb byly odebírány rouby od genotypů, které chyběly v ovocnářské kolekci pro přeroubování, do VŠÚ Holovousy pro ex situ konzervaci. Významné kultivary a stromy s dobrým zdravotním stavem byly navrženy na in situ konzervaci. Plody vybraných genotypů byly prezentovány na pomologických výstavách v regionu Šumavy, ve VŠÚ Holovousy a v příhraničí.

Tabulka 1 Původ a charakteristika krajových odrůd třešní a višní nalezených na území Šumavy

Odrůda	Původ, rozšíření	Věk nejstaršího stromu	Doba zrání	Barva plodu	Pomologická charakteristika
Dönissen's Gelbe Knorpel Kirsche	Německo, hojně v německé části Šumavy	85	5. týden po Burlatu	žlutá	chrupka
Droganova	Německo, hojně v německé části Šumavy	75	4. týden po Burlatu	žlutá	chrupka
Hedelfingentská	Německo, hojně v německé a české části Šumavy	80	5. týden po Burlatu	tmavě červená	chrupka
Kaštánka	Anglie, hojně v české části Šumavy	90	1. týden jako Burlat	tmavě červená	srdcovka
Ramon Oliva	Francie, v české části Šumavy	70–75	1. týden jako Burlat	tmavě červená	Semi-bigarreau
Büttner späte Knorpelkirsche	Neznámý, v české a německé části Šumavy	80–85	4. týden po Burlatu	zářivě žíhaná	chrupka
Přeúrodná srdcovka	Česko, v české části Šumavy	65–70	2. týden po Burlatu	zářivě žíhaná	srdcovka
Německá rychlice	Německo, v české a německé části Šumavy	65	1. týden před Burlatem, nejranější	tmavě červená	srdcovka
Schneider	Německo, v české a německé části Šumavy	80	4. týden po Burlatu	tmavě červená	chrupka
Tropričterova	Česko, v české části Šumavy	70	3. týden po Burlatu	tmavě červená	polochrupka
Grösse Schwarze Knorpelkirsche / Velká černá chrupka	Německo, v německé části Šumavy	90	5. týden po Burlatu	tmavě červená	chrupka
Early Richmond / Amarelka královská	Asi Francie, v německé části Šumavy	60	3. týden po Burlatu	červená	višeň

Tabulka 2 Původ a charakteristika krajových odrůd hrušní nalezených na území Šumavy

Odrůda	Původ, rozšíření	Odhadnutý věk nejstaršího stromu	Čas konzumní zralosti
Špinka	Česko, v české části Šumavy	200	podzimní
Charneuská	Belgie, v české a německé části Šumavy	85	zimní
Clapp's favourite / Klappova máslovka	USA, v české a německé části Šumavy	80	letní
Solanka	Česko, v české části Šumavy	95	podzimní

Tabulka 3 Původ a charakteristika krajových odrůd jableň nalezených na území Šumavy

Odrůda	Původ, rozšíření	Odhadnutý věk nejstaršího stromu	Čas konzumní zralosti
Bernské růžové	Švýcarsko, v německé části Šumavy	80	podzimní
Blenheimská reneta	Anglie, v české a německé části Šumavy	70	zimní
Panenské české	Česko, v české a německé části Šumavy	75	zimní
Danziger Kantapfel	Neznámý, v německé části Šumavy	75	podzimní
Landsberger Reinette	Německo, v české a německé části Šumavy	70	podzimní
Schmitberger's Rote Reinette	Rakousko, v české a německé části Šumavy	80	zimní
Chodské	Česko, v české části Šumavy	70	zimní
Červené tvrdé	Česko, v české části Šumavy	75	zimní
Granátka	Česko, v české části Šumavy	70	zimní
Grávštyňské/Gravensteiner	Dánsko, v německé části Šumavy	70	podzimní
Reinette Grise d'Automme	Francie, v české a německé části Šumavy	75	podzimní
Charlamovské	Rusko, v české části Šumavy	60	podzimní
Strýmka	Německo, v německé části Šumavy	80	zimní

Popis vybraných odrůd typických pro region

Třešně

Droganova

Plody jsou střední (6,7 g), voskově bílé, žluté. Dužnina je pevná, sladce kyselá, v plné zralosti sladká, šťáva je bezbarvá. Plody jsou náchylné k praskání. Stromy jsou středně velké, produktivní, koruny jsou vyšší, zaoblené. Odrůda plodí brzy a pravidelně. Je vysoce odolná vůči zimním a pozdním jarním mrazům.

Hedelfingenská

Odrůda je náhodný semenáč z Německa. V České republice se pěstuje od poloviny devatenáctého století. Je to pozdně kvetoucí kultivar. Plody jsou velké (8,9 g), vejčitého tvaru. Barva slupky je tmavě hnědočervená. Dužnina je pevná a má tmavě červenou barvu. Chuť je kyselo-sladká, velmi dobrá. Plody jsou za deštivého počasí velmi náchylné k praskání. Strom je mohutný, plodný. Koruny jsou vyšší, zaoblené, s převislými větvemi. Kultivar je středně odolný proti zimním mrazům. Květy jsou středně odolné proti pozdním jarním mrazíkům. Odrůda rodí pozdě, ale pravidelně.

Kaštánka

Velmi starý anglický kultivar, který se v České republice pěstoval pod názvem Kaštánka jako krajová. Plody jsou kulaté, středně velké (6,1 g), slupka je tmavě červená. Dužnina je měkká. Chuť sladce kyselá, kořenitá, výborná. Kultivar má sytě zbarvenou šťávu. Odrůda je nejodolnějším genotypem proti praskání ze sortimentu třešní pěstovaného na Šumavě. Plodí brzy, silně a pravidelně. Stromy jsou velmi bujné, vysoce odolné vůči zimním mrazům. Květy jsou odolné vůči pozdním jarním mrazíkům.

Přeúrodná srdcovka

Velmi starý český kultivar neznámého původu byl v minulosti hojně pěstován především v okolí Prahy a také na Šumavě. Plody jsou středně velké (6,2 g), srdcovité. Základní barva je žlutá, přes polovinu povrchu plodu překrytá světle červenou. Dužnina je měkká, chuť kysele nasládlá, šťáva je bezbarvá. Plody jsou za deštivého počasí náchylné k otlakům a praskání. Produktivita je vysoká. Stromy jsou bujné. Koruny jsou zaoblené, větve v plné plodnosti povislé. Stromy rodí brzy a pravidelně, jsou odolné vůči zimním mrazům. Květy jsou odolné vůči pozdním jarním mrazíkům.

Tropričterova

Pravděpodobně česká krajová odrůda byla poprvé zmíněna děkanem Rösslerem v Poděbradech v roce 1823. Jde o pozdně kvetoucí kultivar. Plody jsou větší (7,4 g), středně pevné, tmavě červené, za deštivého počasí náchylné k praskání. Chuť je kyselo-sladká, velmi dobrá, šťáva je červená. Produktivita je vysoká. Strom rodí brzy a pravidelně. Stromy jsou středně mohutné, s vyšší zaoblenou korunou, odolávají zimním mrazům.

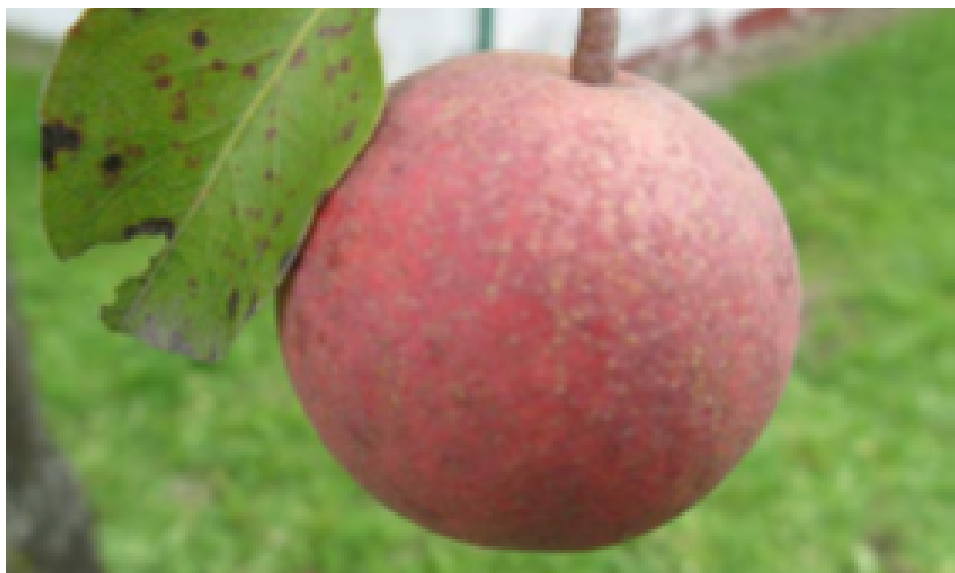
Amarelka královská (Early Richmond)

Odrůda pravděpodobně pochází z Francie, v České republice je známa z dvacátých let devatenáctého století. Plody jsou malé (5,3 g), zaoblené až zploštělé. Slupka je světle červená, průhledná. Dužnina je měkká, šťavnatá, kyselá, lehce svíravá, s dobrou chutí, šťáva je bezbarvá. Pecka je malá, zaoblená. Plody jsou odolné proti praskání, dobře drží na stromě. Koruny jsou střední, husté, zaoblené, s převislými větvemi. Strom rodí brzy. Produktivita je vysoká.

Hrušně

Špínka

Velmi stará, nenáročná letní odrůda, která se pěstuje v Čechách nejméně 400 let. Pochází pravděpodobně z Francie, ale k jejímu původu se hlásí i Česká republika a Německo. Plody jsou malé (65 g), krátce kuželovité. Slupka je kožovitá po celém povrchu. Plody jsou chuťově výborné, dozrávají ve druhé polovině srpna a lze je skladovat 2 týdny. Hrušky je možné sušit. Stromy jsou velmi silné a zdravé a tvoří velkou, široce pyramidální korunu. Byly nalezeny stromy starší 200 let.

2 Plod odrůdy hrušně Solnohradka. Zdroj: foto František Paprštejn.

Solanka

Tato odrůda pochází ze severních Čech, pravděpodobně z okolí obce Solan u Třebenic, je známá již více než 200 let. V současnosti je rozšířená v Čechách, zejména v Polabí, na Kutnohorsku a Čáslavsku, na Slovensku a v Německu. Plody jsou středně velké (120–150 g), atraktivní. Dužnina je sladce kyselá a aromatická, s velmi dobrou chutí. Plody dozrávají v polovině srpna a lze je skladovat 3–4 týdny. Stromy jsou vzrůstné a plodné, pozdní. Je vhodná k přímé konzumaci i ke zpracování. Je relativně odolná proti karanténní chorobě spále růžovitých.

Solnohradka (obr. 2)

Jedná se o velmi starou odrůdu. Tato odrůda byla považována za ztracenou, protože ani v okolních zemích není uchovávána v genofondových sbírkách, ale podařilo se ji nalézt v jedné výsadbě na Šumavě. Strom se vyznačuje úzkou, řídkou korunou. Průměr kmene bývá až 25 cm. Odrůda zraje ve zkoumané lokalitě začátkem první dekády září. Plody jsou cibulovité až kulovité, menší velikosti (50–70 g). Základní barva je žlutozelená, při uzrání až citronově žlutá. Na osluněné straně se vyskytovala krycí červenohnědá barva ve formě rozmytého líčka nebo žíhání. Dužnina je šťavnatá, mírně zrnitá, výrazně sladká s příjemnou kořenitostí. V dužnině se objevují červené žilky. Odrůda se hodí pro sušení nebo výrobu povidel.

Jabloně

Chodské

Odrůda z jižních Čech (podhůří Šumavy), která byla pěstována od 18. století a je rozšířena i v Německu. Plody jsou střední velikosti, kulaté, nepravidelné. Dužnina je bělavě žlutá, pevná, šťavnatá, sladkokyselá, dobrá. Zraje v polovině října. Plody jsou skladovatelné do března. Stromy jsou velmi vzrůstné, vysoce plodné a odolné mrazu. Odrůda je odolná strupovitosti a padlí.

Panenské české

Stará česká odrůda neznámého původu. Stromy jsou střední velikosti, koruny široce kulovité. Plody jsou malé (105 g), dužnina je bělavá s lehce narůžovělým zbarvením, zpočátku pevná, středně šťavnatá. Chuť sladkokyselá, s typickou vůní. Spotřební zralost je od října do února. Odrůda je středně odolná vůči strupovitosti a méně odolná padlí. Stromy dobře odolávají zimním mrazům.

Strýmka

Stará zimní odrůda (18. století) s mimořádně dlouhou uchovatelností, neznámého původu. Stromy jsou mohutné. Koruny jsou široce zaoblené. Jablka jsou menší až střední velikosti (125 g), červené až jasně červené barvy ve formě melírování nebo pruhů na žlutozeleném pozadí. Dužnina je méně aromatická, zelenobílá, hrubá a velmi šťavnatá. Chuť Strýmky je sladce kyselá, středně kvalitní. Odrůda je středně náchylná ke strupovitosti, méně náchylná k padlí, je mrazuvzdorná a vhodná i do chudších půd.

Gdaňský hranáč

Starý kultivar neznámého původu, který se v Německu, České republice a Nizozemsku pěstuje již od 18. století. Plody jsou střední až větší (140 g), zaoblené, žebernaté. Pokožka má tmavě červenou krycí barvu ve formě proužků. Chuť je sladkokyselá, dobrá. Plody se sklízí koncem září a lze je skladovat až do prosince. Plodnost je střední, stromy jsou nenáročné a odolné vůči mrazu a strupovitosti.

Landsberská reneta

Odrůda pochází z Německa, je to semenáč neznámého původu z poloviny devatenáctého století. Pěstuje se v Německu, Česku a Polsku. Počáteční růst je bujný, později středně bujný, tvoří široce kulovitou hustší korunu. Plody jsou velké (175 g), zaoblené až kuželovité, mají žlutou slupku s oranžovým ruměncem na slunečné straně. Dužnina je bělavě nažloutlá, jemná, šťavnatá, sladce navinulé chuti, slabě aromatická, dobrá. Plody se sklízí od konce září a lze je skladovat až do ledna. Odrůda je plodná a odolná vůči mrazu. Lze ji pěstovat v drsnějších klimatických podmínkách. Je náchylná k houbovým chorobám, zejména k strupovitosti jabloní.

Granátka

Je to velmi stará krajová odrůda neznámého původu ze západních Čech. Stromy jsou mohutné. Plody jsou střední velikosti (143 g), mírně zploštělé s jasně červeným líčkem. Chuť je dobrá, mírně kyselá. Plody se sklízají v polovině října a lze je skladovat do konce května. Odrůda byla ceněna pro svou mrazuvzdornost, atraktivitu plodů, vysokou plodnost, nenáročnost a neobvyklou skladovatelnost.

Závěr

Realizovaná inventarizace starých krajových odrůd a kultivarů je informačním základem pro konzervaci a pro vyhledání ztracených a neznámých materiálů. Polní průzkum v teritoriu Šumavy prověděl skutečný výskyt ovocných druhů v zemědělské krajině a potřeby pro jejich in situ konzervaci. Rozšíření ovocných dřevin na uzavřených armádních plochách indikuje původní umístění zaniklých zemědělských usedlostí, které již dnes nejsou viditelné. Průzkum odhalil odrůdy spojené s národnostními skupinami, a tak krajové odrůdy mohou sloužit jako indikátory etnické podmíněné agrobiodiverzity (Hammer et al., 2013). Přerobování nalezených materiálů, které chybějí v genofondových kolekcích, zajistí jejich ex situ konzervaci jako součásti kulturního dědictví na území současné České republiky. Využití krajových a starých odrůd tradičních v oblasti může sloužit k obnově historického rázu krajiny.

Prameny a literatura

Literatura

- HAMMER, Karl – PIEPHO, H. P. – SZABÓ, T. Attila, Agrobiodiversity, in: Encyclopedia of Environmentmetrics. Second Edition, John Wiley & Sons, Ltd. 2013.
- KÜHN, František, Genové zdroje místních plodin v Československu, in: Genetické zdroje ve šlechtění rostlin, Sborník vědeckých prací celostátní konference, Praha 1974, s. 685–694.
- MAXTED, Nigel – SCHOLTEN, Mandy – CODD, Rosalind – FORD-LLOYD, Brian, Creation and use of a national inventory of crop wild relatives, Biological Conservation 2007, č. 140, s. 142–159.
- MAXTED, Nigel – IRIONDO, José M. – DULLOO, M. Ehsan, Introduction: the integration of PGR conservation with protected area management, in: IRIONDO, J. M. – MAXTED, N. – DULLOO, M. E. (edd.), Conserving plant genetic diversity in protected areas: Population management of crop wild relatives Wallingsford: CABI 2008, s. 1–22.
- PAPRŠTEIN, František – KLOUTVOR, Josef, Preservation of fruit landraces of the Czech Republic, Acta Horticulturae, 2007, č. 760, s. 457–461.
- SALAŠOVÁ, Alena, Koncepcia krajinného plánovania, in: Koncepcie uceleného krajinného plánovania, Česká spoločnosť krajinných inženerů, 2000, s. 33.
- TETERA, Václav, Záchrana starých a krajových odrůd ovocných dřevin, Metodika ČSOP, č. 4, Veselí nad Moravou 2003.
- TETERA, Václav – BOČEK, Stanislav – JONGEPIEROVÁ, Ivana – KRŠKA, Boris – NĚMEC, Jiří – PEŠEK, Radim – ŘEZNÍČEK, Vojtěch – TOMČALA, Ladislav, Ovoce Bílých Karpat, Veselí nad Moravou: ČSOP Bílé Karpaty 2006, 309 s.

SEKCE SPOLEČENSKOVĚDNÍ

Ovocnictví na chotkovském panství Nové Dvory u Kutné Hory ve třetí čtvrtině 19. století

Fruit farming at the Chotek Estate of Nové Dvory near Kutná Hora in the Third Quarter of the Nineteenth Century

Pavel Novák

Abstrakt: Studie se zabývá ovocnictvím na Novodvorském panství ve druhé a třetí čtvrtině 19. století v kontextu ekonomiky velkostatku. Vychází z archivního materiálu ve fondech Velkostatek Nové Dvory a Rodinný archiv Chotků a stručných zmínek v dobové literatuře. Zkoumá odrůdy jednotlivých druhů ovoce pěstovaných Chotky, počty pěstovaných stromů v sadech a alejích i šlechtěných a množných v ovocných školkách. Popisuje organizaci ovocnictví Chotků a jeho roli v ekonomice velkostatku. Při zpracování studie je využita zejména komparativní a typologická metoda, která umožní studovat změny ovocnictví v průběhu doby. Provedeným výzkumem bylo zjištěno, že ovocnictví představovalo náhradní program za chov ovcí a bylo méně výnosnou alternativou k pěstování řepy pro ovčárecký cukrovar. Významným zjištěním je skutečnost, že rozsah a intenzita chotkovského ovocnářství rostly i v době rozvíjejícího se cukrovarnictví.

Summary: This contribution is dedicated to fruit farming at the estate of Nové Dvory in the second and third quarter of the 19th century in the context of economy of this estate. It is based on archive materials in the collections of Nové Dvory Estate and Chotek Family Archive as well as brief references in contemporary literature. The study investigated the varieties of fruit trees grown by the Choteks, the numbers of trees in the orchards and allées, as well as those cultivated and reproduced in fruit tree nurseries. It describes the organisation of Chotek's fruit growing and its role in the economy of the estate. The study used mainly the comparative and typological method, which enabled the author to study changes in fruit growing over time. Research has revealed that fruit growing functioned as a replacement of sheep farming and constituted a less profitable alternative to the growing of sugar beet for a sugar mill in Ovčáry. Of special importance is the finding that the extent and intensity of Chotek's fruit farming grew even at a time when sugar production was rising.

Klíčová slova: ovocnictví; druhy a odrůdy ovoce; sady; ovocné školky; ekonomika velkostatku.

Keywords: fruit farming; species and varieties of fruit; orchards; fruit nurseries; economy of an estate.

Téma ovocnictví rodu Chotků je pole neorané. Zmiňuje se o něm pouze chotkovský rodopisec Josef Ledr v rodopisné studii Hrabata Chotkové z Chotkova a Vojnína, kde popisuje snahu Jana Rudolfa Chotka o povznesení ovocnictví.¹ Širší hodnocení role Chotků v rozvoji ovocnictví na Kutnohorskú popsál Bohumil Pecka.² Jeho text použil i profesor B. Němec ve svých Dějinách ovocnictví.³ To je o chotkovském ovocnictví

1 LEDR, Josef, Hrabata Chotkové z Chotkova a Vojnína, studie rodopisná, Kutná Hora 1886, s. 50.

2 PECKA, Bohumil, Ovocnictví, včelařství a zalesňování v politickém okrese kutnohorském, Kutná Hora 1912, s. 17–18.

3 NĚMEC, Bohumil, Dějiny ovocnictví, Praha 1953, s. 166.

vše. Existuje však práce o ovocnictví zásadního významu, která je širěji zaměřena. Je to Ovocnictví, včelařství a zalesňování na politickém okrese kutnohorském od tehdejšího okresního hejtmána Bohumila Pecky, kterou sestavil početný kolektiv učitelů pod vedením F. Cicvářka, profesora hospodářské školy v Kutné Hoře. Zachycuje sice stav před rokem 1908, ale v té době ještě existovala velká část chotkovských výsad. Pro chotkovské ovocnářství je využitelná, neboť přibližuje dobu, která následuje po éře rozvoje chotkovského ovocnictví, kdy ještě většina stromů zasázená Chotky plodila. Z archivních pramenů se ovocnictví týkají dva kartony archiválií ve fondu Velkostatek Nové Dvory a Rodinný archiv Chotků.⁴ Mají však poněkud stereotypní charakter. Jedná se především o různé výkazy, z nichž v této práci využíváme zejména inventářů stromů. Pro širší kontext ekonomiky velkostatku jsou nezastupitelné hlavní knihy velkostatku, konkrétně účet zisku a ztráty, kde bývá kapitola sadařství.⁵

Velkostatek Nové Dvory leží na okraji Polabské nížiny, jeho lesnatá radvančická část v Posázavské pahorkatině. Tato část s nadmořskou výškou nad 500 metrů nad mořem a hlinitými půdami je pro pěstování ovoce v rámci chotkovského panství nejméně vhodnou oblastí. Ovocnářství zde mělo víceméně samozásobitelský charakter. Centrální část panství v nadmořské výšce těsně nad 200 metry n. m. nebyla z hlediska půdních poměrů jednotná. Zatímco novodvorská a třebešická oblast je situována na spraších a hnědozemích s dobrou schopností udržet vláhu, kačinská část panství ležela na písčítých propustných půdách, zčásti na vátých písčích neschopných udržet vláhu. Těmto podmínkám se muselo ovocnářství Chotků přizpůsobit.

Když profesor Bohumil Němec zmiňoval ve svých Dějinách ovocnictví Chotky jako výborné ovocnáře, přebíral informace od hejtmána Bohumila Pecky a ten zase od Josefa Ledra.⁶ Rozbor archivních pramenů potvrdil, že Chotkové byli výjimeční jak rozsahem pěstování ovoce, tak i velkým množstvím pěstovaných odrůd jednotlivých druhů ovoce. Základní přehled pěstovaných odrůd poskytuje pamětní spis vydaný u příležitosti stoletého panování Chotků na Nových Dvorech v roce 1864.⁷ V něm je uveden výčet pěstovaných odrůd jabloní, hrušní, švestek, slív, třešní, višní, vlašských a lískových ořechů a mišpulí. Jde o jediný archivní pramen, kde jsou popsány odrůdy ovocných stromů mimo jabloně a hrušně. Jejich odrůdovou skladbu můžeme paralelně hledat i v ovocnářských výkazech velkostatku Nové Dvory, a to jednak pro obě hlavní ovocné školky velkostatku v Nových Dvorech a v Třebešicích, jejichž příslušný výkaz pochází z roku 1857, a jednak v ovocných alejích na Novodvorsku. Tento přehled odrůd pěstovaných v jednotlivých alejích zřejmě není úplný a týká se pouze jednoho ze čtyř ovocnářských okrsků velkostatku Nové Dvory. Přesto jde o vzorek dostatečně reprezentativní, dokládající neobyčejnou odrůdovou bohatost chotkovských alejí. Na rozdíl od obou předchozích archivních dokladů není jednoznačně datován. Je nadepsán jako přehled odrůd pěstovaných v novodvorské školce a v novodvorských alejích od roku 1840. Obsahuje však jiné odrůdy než výkaz novo-

4 Státní oblastní archiv Praha (dále jen SOA Praha), archivní fond Velkostatek Nové Dvory, k. č. 421, inv. č. 2280, a dále fond Rodinný archiv Chotků, k. č. 222, inv. č. 2381, k. č. 228, inv. č. 2386.

5 SOA Praha, fond Velkostatek Nové Dvory, hlavní knihy z let 1870–1872, inv. č. 581–583.

6 Viz poznámky 1 až 3.

7 SOA Praha, Rodinný archiv Chotků, k. č. 222, inv. č. 2381, spis Panství Novodvorské v statisticko-administrativních obrysech, vydaný u příležitosti stoleté držby panství Chotky, dále jen Pamětní spis.

dvorské školky z roku 1857 a pochopitelně i celkový přehled odrůd z roku 1964. Vznikl tudíž někdy před rokem 1857 a jedná se o nejstarší doklad o odrůdách pěstovaných na Novodvorském panství. Ve výkaze odrůd v novodvorských alejích je uvedena i Chotusická alej vysazená v roce 1825, která představuje nejstarší dokument o odrůdách jabloní a hrušní pěstovaných Chotky.

Zajímavým dokumentem je přípis Ovocnářského spolku pro Království české z roku 1830 zjišťující stav ovocnictví na jednotlivých panstvích.⁸ Struktura dotazníku je odlišná od velkostatkových výkazů z následujících let, většina údajů je však využitelná pro komparaci s mladším obdobím. Vyplněný dotazník umožňuje zjistit počet ovocných školek, počet štěpnic a ovocných stromů v nich i v alejích. Na rozdíl od velkostatkových výkazů uvádí nejenom počty stromů, ale i plošnou výměru štěpnic, školek a délku alejí. Uvádí rovněž počty štěpnic a stromů u poddaných. Údaje o odrůdách však neobsahuje.

Po roce 1840 se na novodvorském velkostatku, resp. pouze v jeho novodvorském ovocnářském středisku pěstovalo 93 odrůd jabloní a 38 odrůd hrušní.⁹ V roce 1857 se jen v novodvorské a třebešické zahradě pěstovalo 36 odrůd jabloní a 25 odrůd hrušní.¹⁰ Pamětní spis z roku 1964 uvádí 87 odrůd jabloní a 60 odrůd hrušní. Vyjmenováno je zde i 15 odrůd třešní, 8 odrůd višní, 4 odrůdy švestek, 10 odrůd slív, jedna vlašského a tři odrůdy lískového ořechu a dvě odrůdy mišpule.¹¹ Pro srovnání uvádíme počty odrůd, které zjistil ředitel kutnohorské rolnické školy Fr. Cívárek k roku 1908. Data se vztahují k celému kutnohorskému politickému okresu. Tehdy na Kutnohorsku rostlo 49 odrůd jabloní, 31 odrůd hrušní, 5 odrůd švestek, 6 odrůd slív, 11 odrůd třešní, 9 odrůd višní a po třech odrůdách vlašských a lískových ořechů.¹² V zájmu přesnosti je nutné upozornit na skutečnost, že stejně se jmenující odrůdy ve 20. století nemusí nutně být stejnojmennými odrůdami z poloviny 19. století. Pomologické názvosloví se vyvíjelo a synonymity v názvech odrůd byla obrovská. Počty zjištěných odrůd je proto nutno brát s velkou rezervou. Pro širší srovnání uvádíme i počty odrůd jednotlivých ovocných druhů zjištěných K. Svobodovou v liechtensteinské ovocné školce Porz v roce 1815. Tam tehdy rostlo 61 odrůd jabloní, 59 odrůd hrušní, 12 odrůd švestek, 6 odrůd višní a dále 26 odrůd broskví a 6 meruněk.¹³ Ty chotkovští zahradníci také pěstovali, ale nevykazovali.

Počty odrůd z různých období se vztahují k různě velkým souborům stromů. V roce 1864 jsou zachyceny veškeré ovocné stromy na panství¹⁴, v roce 1857 pouze v novodvorské a třebešické zahradě a po roce 1840 pouze v novodvorské školce

8 SOA Praha, fond Velkostatek Nové Dvory, Výkaz o stavu ovocnářství z 28. 7. 1830.

9 SOA Praha, fond Rodinný archiv Chotků, k. č. 228, inv. č. 2386, Seznam stromů v Novodvorské ovocné školce a v novodvorských alejích po roce 1840.

10 SOA Praha, fond Velkostatek Nové Dvory, k. č. 421, inv. č. 2280, soupis stromů v Novodvorské a třebešické zahradě z roku 1957.

11 SOA Praha, Rodinný archiv Chotků, k. č. 222, inv. č. 2381, Pamětní spis, s. 198–201.

12 PECKA, B., *Ovocnářství*, c. d., s. 51–57.

13 SVOBODOVÁ, Kamila, Odrůdy pěstované v ovocné školce na ostrově v rybníku Porz u Mikulova v roce 1815, *Prameny a studie*, 2022, č. 70, s. 24.

14 SOA Praha, fond Rodinný archiv Chotků, k. č. 222, inv. č. 2381, Pamětní spis, s. 198–201.

a v alejích¹⁵, tj. nikoliv v sadech novodvorského ovocného okrsku, který byl cca čtvrtinou z celkového počtu stromů. Pod tímto zorným úhlem je nutné počty odrůd posuzovat. Je jasně patrné, že počty pěstovaných odrůd v průběhu doby klesaly. Vidět je to zejména u hrušní, které nebyly u Chotků preferovaným ovocným druhem, méně již u jabloní. U třešní, višně, švestek a slív je k dispozici údaj pouze pro rok 1864. Není to však proto, že by se do té doby pěstovala např. pouze švestka domácí a žádné další odrůdy, ale proto, že tyto druhy ovoce patřily k těm méně prostudovaným a stály poněkud stranou zájmů zahradníků. Vzhledem k rychle rostoucímu počtu pěstovaných stromů zejména u višně, třešně a slív můžeme předpokládat, že ve sledovaném období se na chotkovské panství dostávaly nové, dříve zde nepěstované odrůdy a trend zřetelný u jabloní a hrušní se zde dosud neprojevil. Další srovnání máme k dispozici až k roku 1908, a to v rámci celého kutnohorského okresu. Přestože jde o mnohonásobně větší území, kde se mohly pěstovat i jiné odrůdy než na chotkovském panství, identifikován byl často výrazně menší počet odrůd než v roce 1864 na Novodvorském panství. V meziválečném období však došlo k další výrazné redukci počtu pěstovaných odrůd. Jde o obecný trend, určité novum však představuje zjištění, že v případě jabloní a hrušní tento trend nastal alespoň na sledovaném Novodvorském panství již kolem poloviny 19. století.

Takto bohatý sortiment odrůd ovoce na chotkovském panství vznikl již za Jana Rudolfa Chotka (1748–1824). Chotkovský rodopisec Josef Ledr uvádí, že Jan Rudolf Chotek, zakladatel zámku Kačina, „byl jedním z předních ve vlasti naší, kteří ovocnictví povznegli a způsobili, že ušlechtilé druhy ovocné důležitým odvětvím obchodu se staly“.¹⁶ Chotek, který hodně cestoval po celé Evropě, brával s sebou i zahradníka a přivážel si z Francie, Itálie, Anglie a Saska nové odrůdy ovocných stromů.¹⁷ Přestože jeho hlavním zájmem bylo vybudování zámeckého parku a celkové zkrášlení krajiny, získal nepochybně i přehled o zahraničním ovocnářství. Dotazník Pomologické společnosti z roku 1830 uvádí, že špatně plodící stromy jsou nahrazovány novými ušlechtilými odrůdami. Vnuk Jana Rudolfa Jindřich, který po něm panství převzal, se choval odlišně. Jednoznačně upřednostňoval ekonomické zájmy před estetickými. Nechal vypustit Mikulášský rybník, součást kačinského zámeckého parku, a vykáčet některé topolové aleje podél silnic a cest. Na dně rybníka vysázel švestky, podél silnic smíšené ovocné aleje. Jindřich téměř současně založil cukrovar, jehož hospodářské výsledky způsobily, že se z ovocnictví stal pouze doplněk příjmové stránky rozpočtu velkostatku. Švestkové sady na dně rybníka později nahradila pole s cukrovkou.

Dochované údaje o odrůdách samostatně sčítají stromy dosud neplodící, tj. staré cca 10–15 let, a stromy plodící, tj. starší, a samostatně jsou vykazovány odrůdy ve školkách. Proto je možno posoudit, jak se vyvíjel zájem chotkovských zahradníků o jednotlivé ovocné odrůdy. Vrchní zahradník Josef Peyl vytvořil sofistikovaný systém hodnocení odrůd, který umožňoval výběr perspektivních odrůd.

---

15 SOA Praha, fond Vs. Nové Dvory, k. č. 222, inv. č. 2381, k. č. 228, inv. č. 2386, přehled odrůd pěstovaných v roce (od roku) 1840 v novodvorské školce a v novodvorských alejích, k. č. 421, inv. č. 2280.

16 LEDR, J., Hrabata Chotkové z Chotkova a Vojnina, c. d., s. 50.

17 NĚMEC, B., Dějiny ovocnictví, c. d., s. 166.

Při bližším ohledání počtů pěstovaných stromů jednotlivých odrůd totiž pozorujeme, že některé odrůdy jsou stálice pěstované trvale. Vedle starých stromů jsou vysazovány nové a našli bychom je i ve školkách. Příkladem může být Míšeňské jablko, Kasselská reneta, hrušky Muškatelky. U švestek a třešní, jejichž odrůdy nebyly sledovány a první hodnotící údaje jsou až pro rok 1864, musíme vycházet pouze z jejich rozšíření. Vedle těchto odrůd však nacházíme velmi početné odrůdy jiné, které nalezneme pouze mezi starými stromy. U nich předpokládáme, že je zahradníci nepovažovali za příliš perspektivní. Jednou je vyzkoušeli, nebyli s nimi spokojeni a dále je již nepěstovali. Vydělit můžeme i třetí skupinu odrůd, rovněž početnou, a to ty, které najdeme pouze mezi mladými, dosud neplodícími stromy. Ty byly vysázeny na zkoušku a teprve později bylo rozhodnuto o jejich dalším pěstování. Na odrůdách pěstovaných v novodvorských alejích je patrné, že J. Peyl neustále hledal nové perspektivní odrůdy a nespokojoval se s tím, co pěstoval až dosud. Nesázel na jistotu starých osvědčených odrůd. Na druhou stranu však je nutno upozornit, že rozsah nových, právě zkoušených odrůd se postupně zmenšoval. Nevíme, zda odrůdy vybíral J. Peyl osobně či některý z podřízených zahradníků, nebo do volby mluvil sám Chotek. Jisté však je, že se na Novodvorském panství pěstovaly jak staré odrůdy, tak odrůdy nové a vedle nich i odrůdy krajové.

Tabulka 1 Počty pěstovaných odrůd jablek a hrušní v letech 1848–1864

Hodnocení	Do 1848	V letech 1848–1857	V roce 1857 nově	V letech 1857–1864	V roce 1864 nově	Od 1840 do 1864	V 1840 a nově v 1864	Celkem
jablka	62	6	18	15	2	8	10	87
hrušně	26	6	11	4	0	4	7	39

Zdroj: SOA Praha, fond Rodinný archiv Chotků, k. č. 228, inv. č. 2386, Seznam stromů v Novodvorské ovocné školce a v novodvorských alejích po roce 1840, fond Velkostatek Nové Dvory, k. č. 421, inv. č. 2280, soupis stromů v Novodvorské a třebešické zahradě z roku 1957, Rodinný archiv Chotků, k. č. 222, inv. č. 2381, Pamětní spis 1864, s. 198–201.

Při bližším pohledu na pěstované odrůdy jablek, hrušní a částečně i třešní, višní, švestek a slív je patrné, že české odrůdy zde byly ve výrazné menšině.¹⁸ Velmi rozšířené bylo Panenské (německy Nonnenapfel, Jungfrauapfel), u něhož rozlišovali chotkovští zahradníci dvě variety, z nichž s vysokou mírou pravděpodobnosti jedna byla Panenským českým. Rozšířeno bylo rovněž Štětínské, a to bez udání barvy, opět v několika variantách, z nichž jedna zřejmě bude Vejlimkem červeným. Další českou odrůdou, ve srovnání s dvěma předchozími však pouze okrajového významu, bylo jablko Punčové (synonymum Hedvábné). Mezi původem českými hrušněmi dominovaly Muškatelky, rovněž v několika variantách. Velmi oblíbené a rozšířené byly Jakubky. Z třešní ani višní se zde nepěstovala žádná česká odrůda, pomineme-li podnože – ptačky. Ze švestek k českým odrůdám patřila Domácí a Dolanka. U slív je uváděna Jandova slíva zřejmě českého původu a slíva Althanova vypěstovaná v nedalekých Svojšicích na Kolínsku.

18 Země a století původu vyhledávány podle Staré odrůdy ovocných stromů, dostupné online: <<https://www.stareodrudy.cz>> [15. 10. 2021], a dále podle ŘÍHA, Jan, České ovoce, Praha 1911–1918.

Největší část pěstovaných odrůd v řádu mnoha desítek pocházela z některé z německých zemí, jež se roku 1870 sjednotily v Německo. Příkladem mohou být jabloně, mezi nimiž jednoznačně dominuje Kaselská reneta. Velmi rozšířená byla rovněž Německá zlatá reneta (Deutsche Goldrenette) a Strýmka (Bohnapfel). Z hrušní je německého původu Pstružka (Forellenbirn) a Vévodkyně Eliška (Herzogin Elisabeth), z třešní např. Büttnerova či Napoleonova.

Za německými odrůdami následují odrůdy francouzského původu. Z jabloní např. Červený podzimní kalvil (Rother Herbst-Kalvill) či Francouzská zušlechtěná reneta (Französische Edelrenette), z hrušní Avranšská (Gute Luise – Ludowica), Pravá čáslavka (Bon Chretien) či Crassanská (Bergamotte de Crassan), ze švestek Französische Zwetschke.

Odrůdy z ostatních zemí jsou již zastoupeny méně. Z Anglie pochází z jabloní např. Parména zlatá či Blenheimská reneta. Italského původu je Neapolská reneta, rakouského Tirolská reneta, nizozemského Krátkostopka královská, belgického Baumannova reneta, ruského jablko Car Alexander, švýcarského Švýcarská švestka, španělského Španělská višeň, amerického Newyorská reneta, kanadského Saskečvanská reneta či čínského (?) Čínská reneta. U řady odrůd vzhledem k synonymitě a neprovázanosti názvů uváděných Chotky s odrůdami současnými u velké části na novodvorském panství pěstovaných odrůd nejsme s jistotou schopni určit zemi jejich původu.¹⁹

Z hlediska stáří odrůd pěstovaných Chotky náleží k nejstarším odrůdám například Strýmka či Vejlimek červený z 16. století, Matčino a Míšeňské ze 17. století. Z hrušní je nejstarší odrůdou Špinka z 15. století nebo Magdalenka ze 16. století. Z višní pak Španělská ze 17. století a Napoleonova chrupka z 18. století. U slivoní je výběr nejstarší odrůdy problematický, neboť chotkovští zahradníci často používali nepřesné názvy. Za obecnou renklódu uváděnou Chotky pravděpodobně můžeme považovat velkou zelenou slivu pěstovanou již od 16. století. Stranou výběru zůstaly krajové odrůdy, jejichž počátek je nejasný a které vznikly spontánně. Typickým případem je skupina Domácích švestek či hrušek Muškatelek, případně hrušek Vařivek (Kochbirne), které dosud čekají na bližší popis, resp. na genetickou analýzu a určení, zda jde o jednu či více odrůd.

Chotkové však pěstovali i odrůdy nové, dosud u nich nepěstované, které byly teprve nedávno vyšlechtěny. Takovéto odrůdy bychom marně hledali v sortimentu chotkovských školek. Nové odrůdy chotkovští zahradníci nakupovali. Některé se osvědčily a Chotkové je pěstovali trvale, jiné se neosvědčily a ve statistikách ovocných stromů je najdeme pouze jedinkrát. Z jabloní je příkladem Blenheimská reneta z první půlky 19. století nebo Gloria Mundi ze druhé poloviny 19. století, z hrušek pak Krassanská či Giffardova z první půlky 19. století.

V Pamětním spisu z roku 1864 je v části věnované ovocnictví uveden seznam pěstovaných odrůd, kde u každé odrůdy jsou uvedeny dva ukazatele, a to úrodnosti, která má čtyři stupně, a vyhledávanosti, jinými slovy oblíbenosti, jež má stupně tři.

---

19 Vývojem názvosloví se zabývá TETERA, Václav, Vývoj pomologického názvosloví, in: Problematika zachování a ochrany starých či krajových odrůd ovocných dřevin a možnosti jejich navrácení do krajiny v rámci státního programu obnovy vesnice, Lednice 1998, s. 16–18.

Hodnoceno je 87 odrůd jabloní, jedna, zřejmě dosud neplodící, je ponechána bez hodnocení, dále 36 odrůd hrušní a tři neplodící nehodnocené. Ze čtyř odrůd švestek jsou hodnoceny pouze dvě, z deseti renklód není hodnocena žádná, z 15 třešní pouze čtyři, višně, ořechy a mišpule nejsou hodnoceny vůbec. Důvody absence hodnocení neznáme, můžeme pouze předpokládat, že jde jednak o nové odrůdy, s nimiž nejsou zkušenosti, případně dosud vůbec neplodí, nebo jde o minoritní druhy, které nepovažovali chatkovští zahradníci za nutné hodnotit. Sem patřily nejenom mišpule a ořechy, ale i slívy, jichž se pěstovalo málo. Zařazení jednotlivých odrůd do hodnocení podle úrodnosti a oblíbenosti uvádí následující tabulka 2.

Tabulka 2 Vlastnosti jednotlivých odrůd vybraných druhů ovocných stromů v roce 1864

Hodnocení	Velmi vyhledávané, velmi úrodné	Velmi úrodné, vyhledávané	Velmi úrodné, málo vyhledávané	Středně úrodné, velmi vyhledávané	Středně úrodné, vyhledávané	Středně úrodné, málo vyhledávané	Málo úrodné, velmi vyhledávané
jabloně	2	28	1	16	1	1	4
hrušně	0	11	2	11	1	0	2
třešně	1	3					
švestky			1				
	Málo úrodné, vyhledávané	Málo úrodné, málo vyhledávané	Zřídka úrodné, velmi vyhledávané	Zřídka úrodné, vyhledávané	Zřídka úrodné, málo vyhledávané	Nehodnoceno	Celkem
jabloně	3	3	26	1	1	1	87
hrušně	1	0	6	2	0	3	39
třešně						11	15
švestky		1				2	4

Zdroj: SOA Praha, Rodinný archiv Chotků, k. č. 222, inv. č. 2381, Pamětní spis 1864, s. 198–201.

Nápadně nerovnoměrné rozdělení jednotlivých odrůd, mezi nimiž výrazně převažují odrůdy nejúrodnější a nejvyhledávanější, naznačuje, že hodnocení bylo zřejmě velmi subjektivní a že nebyla jednoznačně dána jeho kritéria. Je pravděpodobné, že zahradníci mezi nejméně úrodné a současně vyhledávané zařazovali minimum odrůd záměrně. Důvod lze předpokládat ve skutečnosti, že to mohlo vrhat špatné světlo na jejich práci a vyvolávat otázku majitele velkostatku, proč vlastně tyto odrůdy pěstují a zda jsou odborníky na svém místě. Vzhledem k faktu, že se jedná o jediné hodnocení odrůd, které není s čím srovnávat, není možné posoudit, zda byly níže obodované odrůdy z pěstování eliminovány. Na straně druhé ale existence hodnocení, a to bez ohledu na jeho objektivitu, představuje vážný pokus hledat pro ekonomiku chatkovského velkostatku ty nevhodnější odrůdy.

Vedle odrůdové skladby představují druhý nejvýznamnější údaj o chatkovském ovocnářství počty pěstovaných stromů jednotlivých druhů. K dispozici jsou celkem

čtyři časové řezy z let 1830, 1856, 1862 a 1873.²⁰ Dílčí seznam z roku 1840 s uvedením odrůd není použit, protože zahrnuje jen zlomek sadů a alejí. Údaje o počtu sadů a ovocných stromořadí a jejich velikosti vyjádřené počtem stromů v jednotlivých sadech a alejích v jednotlivých časových řezech dokládají postupující proměnu chotkovského ovocnářství.

Jaké bylo chotkovské ovocnářství? Z dnešního pohledu jednoznačně extenzivní. Platilo to však i pro třetí čtvrtinu 19. století? Pokud použijeme současná hlediska intenzity, tj. počty stromů a jejich spon a tvar a velikost stromů spolu s minimem odrůd v jednom sadu, a to intenzivně chemicky hnojených a ošetřovaných, pak opravdu byly chotkovské sady extenzivní. Tato měřítka intenzity však vznikala postupně a náznaky posunu k vyšší intenzitě jsou jasně patrné již ve sledovaném období.

Zřejmě je to již ze samotné organizace ovocnictví. Ve sledovaném období vznikl ke třem stávajícím ovocnářským obvodům i obvod čtvrtý. Každý obvod měl specifické přírodní podmínky, které se odrážely zejména v druzích pěstovaného ovoce. K tradičním ovocnářským obvodům patřil obvod novodvorský a třebešický. Zde také existovaly ovocné školky a byla tu kvalitní hlinitá, přiměřeně vodou zásobená půda. Po dostavbě zámku Kačina se vytvořil obvod třetí – kačinský, pro nějž bylo charakteristické, že se zde ovoce pěstovalo na lehkých propustných půdách na vátých píscích a štěrcích, a to půdách zčásti podmačených a zčásti s nedostatkem spodní vody, tj. na pozemcích pro pěstování ovoce méně vhodných. Jako poslední vznikl obvod radvančický zahrnující podobvod u obce Hetlín, původně součást obvodu kačinského. Ten byl situován do oddělené části panství v Posázavské vrchovině s vyšší nadmořskou výškou, drsnějším klimatem a méně úrodnými hnědozeměmi.

V každém obvodu, obvykle v jednom z hospodářských dvorů, existovalo zahradnictví. V této studii ho nazýváme ovocnářským střediskem. V centrální úrovni hospodářské správy velkostatku stál zahradník. Ten novodvorský se jmenoval Josef Peyl. B. Němec ho považoval za dobrého pomologa.²¹ V každém středisku byl vrchní zahradník daného střediska a pod sebou měl výkonné pracovní síly, ať již ve stálém pracovním poměru nebo najímané pouze na nárazové práce. S výjimkou Radvančic, a zprvu i Kačiny, byla v každém středisku k dispozici ovocná školka. Byl zde i skleník a pařníky, ale ty nebyly pro ovocnářství využívány. Dále tu byl zdroj hnoje ze stájí příslušného hospodářského dvora. Novodvorské středisko využívalo hnůž z novodvorského a hlízovského dvora a ovčáreckých stájí, kačinské středisko z mikulášského a bernardovského dvora, třebešické z třebešického, netřebského a lošského dvora a radvančické ze dvora v Radvančicích a Hetlíně. Statková hnojiva byla kromě příležitostného vápnění jediným používaným hnojivem. Vápno se však používalo i k natírání kmenů stromů a sloužilo jako jejich ochrana před škůdci. Vyjma sázení stromků potahem vyoraných brázd se všechny činnosti v ovocnářství prováděly ručně. Práce v sadech byla nejenom v sezóně, ale i v zimě, kdy se kácely uhynulé stromy a vykopávaly pařezy po nich a prováděly se prořezávky.

20 SOA Praha, fond Velkostatek Nové Dvory, Výkaz o stavu ovocnářství z roku 1830, fond Rodinný archiv Chotků, k. č. 421, inv. č. 2280, inventáře stromů z roku 1856, 1862 a 1873.

21 NĚMEC, B., Dějiny ovocnictví, c. d., s. 166.

Jak vlastně vypadal sad ve třetí čtvrtině 19. století na novodvorském velkostatku? Nelze si ho představit jako současné velkoplošné sady o desetitisících ovocných stromů vytvářejících souvislé rozsáhlé plochy v krajině. Tehdejší sady byly odlišné. Byly roztržštěny do řady štěpnic (synonymum sady se ve druhé a třetí čtvrtině 19. století nepoužívalo) a dvoustranných alejí či jednostranných stromořadí provázejících silnice a cesty. Roku 1830 vlastnili Chotkové 37 štěpnic a 14 345 metrů alejí. Pro srovnání: poddaní na chotkovském Novodvorském panství v téže době pěstovali ovoce ve 483 štěpnicích se 28 171 ovocnými stromy na ploše 79,5 hektaru.²² V roce 1856 pěstovali Chotkové ovoce v 98 lokalitách a do roku 1873 vzniklo 15 dalších nových lokalit.²³ Ty byly rozděleny do čtyř středisek. Nejstarší a největší středisko bylo novodvorské, do něhož náleželo zhruba 40 % štěpnic a alejí. Mikulášské středisko, později nazvané kačinské, se začalo rozvíjet především až po dokončení stavby zámku Kačina a obhospodařovalo téměř třetinu ploch s ovocnými stromy. Jen o málo menší bylo středisko třebešické a nejmladší a nejmenší bylo středisko radvančické, které pečovalo o necelou desetinu štěpnic a alejí.

Tabulka 3 Počty sadů a alejí podle středisek

Středisko	1856	1862	1873
Nové Dvory	39	43	47
Kačina	24	31	31
Třebešice	26	25	26
Radvančice	9	9	9
Celkem	98	108	113

Zdroj: SOA Praha, fond Rodinný archiv Chotků, k. č. 421, inv. č. 2280, inventáře stromů z roku 1856, 1862 a 1873.

Inventáře ovocných stromů dochované pro léta 1856, 1862 a 1873 umožňují sledovat velikostní strukturu štěpnic a alejí a současně pozorovat proměny této struktury v čase. Sledujeme-li chotkovské ovocnářství jako celek, nikoliv jednotlivá střediska, pak zjistíme, že malé ovocné zahrady a aleje do 25 stromů, což je v poddanském prostředí již poměrně velká zahrada či stromořadí, ve velkostatkovém prostředí tvořily takto velké lokality s ovocnými stromy jen zlomek. V průběhu sledovaného dvacetiletí se však jejich počet zvyšoval. Největší podíl mezi velkostatkovými sady měly velikostní skupiny sadů od 25 do 200 stromů. Byla jich polovina a jejich počet v průběhu doby mírně rostl. Podíl sadů do 1 000 stromů víceméně stagnoval, resp. u některých dílčích kategorií dokonce klesal. Naopak počet největších sadů v kategorii 1 000 až 3 000 stromů s postupem doby narůstal.

Mezi jednotlivými ovocnářskými středisky jsou patrné poměrně značné rozdíly. Nejvíce drobných štěpnic, téměř dvě třetiny z celkového počtu štěpnic, alejí a stromořadí, bylo v 50. letech 19. století v novodvorském středisku, což bylo dáno skutečností, že zde sídlila hospodářská správa panství a velká část úředníků tady měla svoje deputátní zahrady. Specifická byla situace v Radvančicích, kde převažovaly malé zahrady a největší tamější zahrady měly do sto stromů. Naopak v třebešickém ovocnářském

22 SOA Praha, fond Velkostatek Nové Dvory, Výkaz o stavu ovocnářství z 28. 7. 1830.

23 SOA Praha, fond Rodinný archiv Chotků, k. č. 421, inv. č. 2280, inventáře stromů z roku 1856, 1862 a 1873.

středisku, ač i zde bylo několik deputátních zahrad, byla malých zahrad do stovky stromů pouhá čtvrtina. V 60. a 70. letech počet těchto kategorií štěpnic trvale klesal ve všech střediscích. Nejběžnější typ štěpnice měl sto až dvě stovky stromů. Ve středisku Kačina se jejich počet zdvojnásobil, zatímco u novodvorského a třebešického střediska naopak postupně klesal. Větší štěpnice byly v Nových Dvorech zastoupeny obvykle jedinou a v Třebešicích v kategorii 500–700 stromů dvěma štěpnicemi. Jiná situace byla ve středisku Kačina, kde existovaly v 50. letech štěpnice s více než tisícem a s dvěma tisíci stromy. V tomto středisku došlo v 60. letech u největších štěpnic k výraznému nárůstu, ale v 70. letech se jejich počet opět snížil. Snad pro mrazové škody či z jiných důvodů byla část těchto štěpnic vykácena. Naopak v Třebešicích byly v 70. letech dvě nové štěpnice s více než tisícovkou stromů vysázeny.

Tabulka 4 Velikostní struktura sadů a alejí v počtech stromů podle středisek

Počet stromů	Nové Dvory 1856	Kačina 1856	Třebešice 1856	Radvančice 1856	Nové Dvory 1862	Kačina 1862	Třebešice 1862	Radvančice 1862
0–25	4/10	2/8		2/22	3/7	2/6	¼	2/22
26–50	10/26	2/8		4/44	7/16	1/3	¼	7/78
51–100	12/31	7/29		3/33	8/19	7/23	3/12	
101–200	6/15	4/17	2/3		9/21	8/26	5/20	
201–300	1/3	¼	¼		2/5	1/3	¼	
301–400	1/3	¼	3/12		3/7	3/9	3/12	
401–500	0	¼	7/27		2/5	2/6	2/8	
501–600	1/3	0	2/3		2/5	1/3	2/8	
601–700	1/3	2/8	3/12		½	0	2/8	
701–800	0	0	2/3		0	0	¼	
801–900	1/3	0	¼		0	0	¼	
901–1 000	1/3	0	2/8		0	0	0	
1 001–2 000	0	3/13	0		½	2/6	¼	
2 001–3 000	0	1/4	¼		0	3/10	¼	
Úhrnem								

Zdroj: SOA Praha, fond Rodinný archiv Chotků, k. č. 421, inv. č. 2280, inventáře stromů z roku 1856, 1862 a 1873.

Počet stromů	Nové Dvory 1873	Kačina 1873	Třebešice 1853	Radvančice 1853	Celkem 1856	Celkem 1862	Celkem 1873
0–25	3/6	3/10	¼	2/22	4/4	8/7	9/8
26–50	9/19	1/3	¼	3/33	16/16	16/15	14/13
51–100	12/26	7/23	3/12	4/44	22/22	18/17	26/23
101–200	6/13	11/35	4/15		12/12	22/20	21/17
201–300	6/13	2/6	2/8		3/3	4/4	10/9
301–400	5/12	1/3	2/8		5/5	9/7	8/7
401–500	0	1/3	2/8		8/8	6/6	3/3
501–600	0	1/3	3/12		3/3	5/5	4/4
601–700	4/9	0	3/12		6/3	3/3	7/6
701–800	0	1/3	0		2/2	1/1	1/1
801–900	0	0	¼		2/2	1/1	1/1
901–1 000	½	0	0		3/3	0	1/1
1 001–2 000	0	2/6	3/12		3/3	4/4	5/4
2 001–3 000	1/2	1/3	¼		2/3	4/4	3/3
Úhrnem					98/100	108/100	113/100

Krajina kolem Nových Dvorů byla intenzivně zemědělsky využívána, a proto zakládání sadů mohlo být realizováno pouze na úkor jiné kategorie zemědělské půdy. Pro sledované období nejsou k dispozici údaje o složení zemědělské půdy, a je tudíž nutné orientovat se podle názvu či bližšího popisu příslušné štěpnice či aleje.²⁴ Z nich je patrné, že aleje či stromořadí u cest a silnic, výrazně se rozvíjející kolem poloviny 19. století,²⁵ nejsou produktivním typem pěstování ovoce, jejich počet i význam stagnuje a do popředí se dostávají velké sady. Ty byly zakládány na dně vypuštěných rybníků. Přestože konkrétní plošný rozsah sadů neznáme a můžeme ho odhadnout pouze podle počtu stromů a sponu, u Mikulášského, Jakubského a Ovčáreckého rybníka se jednalo o plochy v desítkách hektarů. Průměrnou výměru vrchnostenské štěpnice umožňuje vypočítat výkaz pro Pomologickou společnost z roku 1830. Tehdy připadala na jednu zahradu výměra 1,22 ha. Pěstovalo se na ní 349 stromů, což odpovídá přibližnému sponu 3 × 3 vídeňské sáhy, tj. necelých 6 × 6 metrů. Údaj má jen omezenou vypovídací hodnotu, neboť každý druh ovocných dřevin má jiné nároky na prostor a vysazoval se v odlišném sponu. Měření sponu v jediné dochované třešňovce ze závěru 19. století přineslo jiný údaj – spon 5 × 5 sáhů, tj. přibližně 9,5 × 9,5 metru. Pro aleje nemáme k výpočtu sponu dostatek údajů. Jediné dochované hrušky Muškateľky z konce 19. století v silničním stromořadí u Ovčár jsou vysázeny ve vzdálenosti 7 sáhů, tj. zhruba po 13 metrech. Z kusých zmínek o době založení konkrétních sadů a alejí je patrné, že byly zakládány zejména po roce 1830, první s doloženým založením pochází z roku 1825 a jedná se o alej. Zakládání sadů v této době je neobvyklé. Je to totiž doba zakládání cukrovarů a vypouštění rybníků za účelem pěstování cukrovky. Je příznačné, že zájem o ovocnářství neopustil Jindřicha Chotka ani v následujících desetiletích, kdy v 50. letech společně se svým hospodářským ředitelem E. A. Komersem založil a provozoval ve vlastní režii cukrovar v Ovčárech. Cukrovar existoval v Nových Dvorech již od roku 1835. Provozoval ho však nájemce. Jakmile mu vypršela smlouva, již nebyla obnovena a Jindřich Chotek založil na novém místě – v sousedících Ovčárech – cukrovar nový, moderní. Další část sadů vznikala na bývalých pastvinách, často kolem rybníků, ať již vypuštěných nebo stále napuštěných. Souviselo to s trvalým ustájením skotu a pěstováním pícnin na orné půdě. Ovocnářství nahradilo i dosavadní prioritní zájem Jindřicha Chotka o chov ovcí, neboť vlnářství a soukenictví bylo decimováno levným dovozem bavlny. Jeden ze sadů vznikl na místě plavidla pro ovce u Nového rybníka. Sady rovněž nahradily bývalou novodvorskou chmelnici. Dokladem zájmu o ovocnářství je již zmíněné vysazování alejí ovocných stromů místo pokácených topolů ve stromořadích podél silnic a cest.

24 Výkaz ploch stabilního katastru z let 1845 a 1948 uveřejněný na stránkách Českého úřadu zeměměřičského a katastrálního, dostupných online: <<https://www.cuzk.cz>> [15. 10. 2021], sice ukazuje poměr jednotlivých kategorií zemědělské i jiné půdy, ale nerozlišuje dominikál a rustikál. Stejně tak i mapa kultur stabilního katastru uveřejněná tamtéž, a tudíž nejde použít. Rozdělení půdy na dominikál a rustikál umožňuje Glockspergerova mapa panství Nové Dvory, jejíž originál je depopován na zámku Kačina a která pochází z roku 1735. Avšak poměry mezi lety 1735 a 1856 se změnilly natolik, že je nevyužitelná.

25 PECKA, B., Ovocnictví, c. d., s. 17. Rozvoj ovocných alejí a stromořadí je zde spojován s Jindřichem Chotkem a zahradníkem Josefem Peylem.

O rozsahu ovocnářství vypovídají především počty pěstovaných stromů, ať již jako celek nebo jednotlivých druhů. Na chotkovských pozemcích rostlo v roce 1830 14 444 stromů,²⁶ 1856 23 075 ovocných stromů, v roce 1862 již 29 218, a v roce 1873 dokonce 36 306 stromů.²⁷ Nárůst tak činil ve sledovaném čtyřicetiletí 251 %. Rozvoj ovocnářství po roce 1830 jasně dokazuje, že je spojeno nikoliv s osobou zakladatele zámku Kačina Janem Rudolfem, ale až s jeho vnukem Jindřichem a že již mírnější rozvoj ovocnářství probíhal i za Jindřichova syna Rudolfa Karla. Mezi jednotlivými ovocnářskými středisky byl značný rozdíl. Obecně větší nárůst počtu stromů nastal v 60. letech; v 70. letech počet stromů s výjimkou třebešického střediska již mírně klesal. Na Kačině vzrostl mezi 50. a 60. lety počet stromů o 48 %, a v Třebešicích v následující dekádě dokonce o 60 %.²⁸ Z uvedeného je patrné, že jednotlivá střediska šla při rozvoji ovocnářství jinými cestami. Novodvorské středisko spíše zakládalo nové sady, kačinské sázelo na rozšiřování počtu sadů i počtu stromů a třebešické na zvyšování počtu stromů ve stávajících štěpnicích. Stejným způsobem se vyvíjelo ovocnářství i v Radvančicích, ovšem zde mělo jen okrajový význam, což bylo dáno především klimatickými poměry.

Mnohem pestřejší pohled na chotkovské ovocnářství ukážou počty jednotlivých druhů ovocných dřevin a jejich vývoj v čase. Dokládají změnu preferencí. Ovocem číslo jedna na chotkovských panstvích nebylo, jak by se dalo předpokládat, jablko, ale švestka. Z necelé desetin v roce 1930 stoupl její podíl na pěstovaných stromech na třetinu v roce 1856 a dále rostl až na polovinu v roce 1873. Naopak u jabloní, chotkovského ovoce číslo dva, se podíl snížil z třetiny pěstovaných stromů na čtvrtinu. Hrušni se pěstovala stabilně necelá desetina z celkového počtu stromů, třešni trvale 4 % a višně se přechodně vyšvihly v 60. letech 19. století téměř na čtvrtinový počet stromů.²⁹ Ostatní druhy ovocných dřevin byly minoritní, jejich podíl se pohyboval ve zlomcích jednoho procenta. Největší zastoupení měly slívy, meruňky a ořechy. Broskví a mirabelek se pěstovalo jen minimum. Z uvedeného je zřejmé, že k největšímu rozkvětu došlo u pěstování švestek a višni. Největší pokles zaznamenalo v 70. letech pěstování jabloní, podíl hrušni a třešni byl konstantní a neměl větší význam a ostatní ovocné druhy byly co do počtu bezvýznamné a sloužily zřejmě jen osobní spotřebě, a nepředstavovaly tudíž obchodní zboží.

Co do druhů pěstovaného ovoce se mezi sebou jednotlivá střediska výrazně lišila.

---

26 Pouze ve štěpnicích rostlo 12 930 stromů a v alejích při průměrném sponu pět sáhů (cca 9,5 m) dalších 1 514 stromů. SOA Praha, fond Velkostatek Nové Dvory, Výkaz o stavu ovocnářství z 28. 7. 1830.

27 SOA Praha, fond Rodinný archiv Chotků, k. č. 421, inv. č. 2280, inventáře stromů z roku 1856, 1862 a 1873.

28 Tamtéž.

29 Tamtéž.

Tabulka 5 Zastoupení základních druhů ovoce v jednotlivých střediscích 1830–1873

Středisko, rok	Jabloně počet/%	Hrušně počet/%	Švestky počet/%	Třešně počet/%	Višně počet/%	Slívy počet/%	Broskve počet/%	Meruňky počet/%	Celkem počet/%
Nové Dvory 1830	2 357/49	919/19	1 129/23	360/8	50/1				4 815/100
Kačina 1830	213/11	213/11	60/3	15 367/75					2 023/100
Třebešice 1830	2 546/43	777/13	1 706/28	269/5					5 992/100
Radvančice 1830	33/18	33/18	75/42	39/22					180/100
Nové Dvory 1856	3 511/51	793/11	2 158/174/31	157/2	174/3	72/1	33/0,5	12/0,2	6 933/100
Kačina 1856	289/4	136/2	4 578/60	584/8	2 057/27	11/0,1	1/0,01	1/0,01	7 659/100
Třebešice 1856	3 684/45	1 146/14	2 074/26	64/1	974/12	35/0,5	1/0,01	29/0,4	8 121/100
Radvančice 1856	90/25	33/9	167/46	46/13	24/7	2/0,6	–	–	362/100
Celkem 1856	7 574/33	2 108/9	8 977/39	851/4	3 229/14	120/0,5	35/0,15	42/0,18	23 075/100
Nové Dvory 1862	3 341/56	592/9	2 576/38	22/0,3	118/2	37/0,6	12/0,2	8/0,15	6 710/100
Kačina 1862	343/3	130/1	5 535/49	825/7	4 491/40	14/0,1	2/0,02	1/0,01	11 343/100
Třebešice 1862	6 484/61	1 582/15	1 517/14	277/3	790/7	25/0,002	11/1	17/2	10 612/100
Radvančice 1862	86/17	95/19	245/49	50/10	24/5	2/0,5	–	–	500/100
Celkem 1862	10 254/35	2 399/8	9 871/39	1 174/4	5 346/22	78/0,3	25/0,09	26/0,09	29 218/100
Nové Dvory 1873	2 901/34	785/9	4 168/4/8	369/4	207/2	21/0,4	21/0,4	34/0,3	8 498/100
Kačina 1873	285/3	146/1	3 945/38	1 106/10	4 852/50	1/0,001	1/0,01	1/0,01	10 336/100
Třebešice 1873	4 899/38	2 102/16	5 027/39	29/0,2	923/7	11/0,1	3/0,02	2/0,01	12 998/100
Radvančice 1873	80/17	75/16	243/51	50/11	24/5	2/0,4	–	–	474/100
Celkem 1873	8 165/23	3 108/9	17 383/48	1 554/4	5 971/16	48/0,13	25/0,07	37/0,1	36 306/100

(zbytek do 100 % = mišpule, mirabelky, ořechy)

Zdroj: SOA Praha, fond Rodinný archiv Chotků, k. č. 421, inv. č. 2280, inventáře stromů z roku 1856, 1862 a 1873.

Jabloní se pěstovalo nejvíce nejprve v novodvorském, později třebešickém středisku. Naopak nejméně jabloní se pěstovalo na Kačině a v průběhu doby jejich počet ještě klesal. Hrušní rostlo nejvíce v třebešickém středisku, nejméně naopak na Kačině. Nejsilněji zastoupený druh ovoce – švestky – se v největším rozsahu pěstoval zprvu v Nových Dvorech a Třebešicích, v následujících desetiletích na Kačině, ale jak se pěstování švestek rozšiřovalo v jiných střediscích, podíl Kačiny klesal. Podíl třešni na pěstovaných druzích nebyl obecně příliš vysoký. Větší význam měly v Radvančicích a na Kačině, kde jejich podíl na ovocných stromech rostl. Význam třešni rychle zastínila višně. Dochované údaje zachycují počátky jejich šíření, neboť v roce 1830 se prvních padesát stromů pěstovalo v hlízovském dvoře v novodvorském středisku.³⁰ V následujících desetiletích již višně výrazně dominovaly v kačinském středisku, kde postupně tvořily polovinu pěstovaných ovocných stromů. Naopak nejméně višni se pěstovalo na Nových Dvorech. Pěstování slivoní, v němž zásluhou zámecké zahrady a zahrad deputátních měly primát Nové Dvory, mělo na všech střediscích sestupnou tendenci. Množství meruněk, broskví, mirabelek a mišpulí bylo zcela zanedbatelné. Ve sledované době to bylo svým způsobem exotické ovoce, které se pěstovalo v zámecké zahradě a poté v deputátních zahradách úředníků. Za zmínku stojí ořechy. Na celém panství existovala jediná ořechovka, a to v Třebešicích se 109 stromy, zřejmě byla buď přestárlá, nebo vymrzla, neboť postupně ve sledovaném dvacetiletí z evidence zmizela. Na jiných místech panství se sporadicky objevovaly pouze jednotlivé ořešáky.

Chotkové měli vlastní ovocné školky, v nichž šlechtili nové odrůdy ovocných dřevin, a to především křížením, a množili rouby a očky z vlastních matečných stromů i odjinud získané odrůdy. Ty byly určeny k vlastní výsadbě a dosadbě za vyhynulé stromy a také na prodej. Nejenom produkční plochy, ale i školky byly založeny na střediskovém principu. Svoji vlastní školku mělo novodvorské i třebešické středisko a v roce 1862 byla zřízena též kačinská ovocná školka. Pouze Radvančice vlastní školku neměly, ale pro malý rozsah ovocnářství nebylo samostatné školky v této odlehle enklávě Novodvorského panství zapotřebí.

Vývoj počtu pěstovaných stromků můžeme sledovat pro léta 1830–1873 na základě dotazníku Pomologického spolku, Inventářů ovocných stromů a Pamětního spisu vydaného u stého výročí panování Chotků na Nových Dvorech.³¹ Sledované období je dobou intenzivního rozvoje ovocných školek. Výměru školek známe pouze pro rok 1830, kdy dvě novodvorské a jedna třebešická školka měly výměru 0,9 hektaru. Počet šlechtěných stromků se v letech 1856–1873 prudce zvyšoval, až dosáhl téměř dvojnásobku stavu roku 1856. V inventářích stromů jsou samostatně evidovány šlechtěné stromky a samostatně „divoké“, tj. podnože. Růst počtu šlechtěných stromků byl pomalejší než růst počtu podnoží. Na tomto nárůstu se podílely jednotlivé školky

30 SOA Praha, fond Velkostatek Nové Dvory, Výkaz o stavu ovocnářství z 28. 7. 1830.

31 SOA Praha, fond Velkostatek Nové Dvory, Výkaz o stavu ovocnářství z 28. 7. 1830; SOA Praha, fond Rodinný archiv Chotků, k. č. 421, inv. č. 2280, inventáře stromů 1856, 1862, 1873; k. č. 222, inv. č. 2381, Pamětní spis, 1864. V inventářích stromů jsou školky vedeny jako jedna ze štěpnic, obvykle jako poslední položka seznamu štěpnic a alejí v daném středisku. V Pamětním spise z roku 1964 je školkám věnována samostatná tabulka. V zájmu srovnatelnosti se stromy vzrostlými i dosud neplodícími byla použita data z inventáře stromů z roku 1862, nikoliv z Pamětního spisu zachycujícího stav k roku 1863.

nerovnoměrně. Třebešická ovocná školka byla menší a intenzivně se vyvíjela až mezi lety 1862–1873. V tomto roce také co do velikosti předstihla novodvorskou školku. Novodvorská školka byla větší a počet stromků v ní rostl rovnoměrně. Nejdynamičtěji se vyvíjela nejmladší a nejmenší ovocná školka na Kačině, postupně produkující téměř čtvrtinu ovocných stromků.

Tak, jak se měnil podíl ovocných druhů pěstovaných v sadech a alejích, v předstihu se pozměňovala i skladba druhů šlechtěných a množení v ovocných školkách. Množství šlechtěných jabloní, a ještě výrazněji jejich podnoží, rostlo. Počty šlechtěných hrušek se začaly zvyšovat až mezi lety 1862–1873. Mohutný nárůst počtu šlechtěných stromků nastal u švestek. Podnože nejsou uváděny, neboť se používaly především odkopky. Výrazný nárůst zaznamenalo šlechtění a množení třešní a hlavně višní.

Výrazně se změnil i podíl jednotlivých druhů šlechtěných stromů. Počátkem sledovaného období se šlechtilo nejvíce jabloní následovaných hrušněmi a švestkami, zatímco ostatní druhy se podílely na šlechtění nepatrnou měrou. V roce 1862 již vidíme výrazně odlišnou strukturu šlechtěných stromků. Značně vzrostl podíl švestek a zejména višní, na jejichž úkor se snížil podíl jabloní i hrušní. Rovněž do roku 1873 proběhly ve školkách důležité změny. Opět nabyly na významu jabloně. Podíl švestek a nově i třešní rostl, zatímco višně ustupovaly pozvolna v ovocných školkách do pozadí.

Tabulka 6 Podíl jednotlivých druhů ovocných stromů v ovocných školkách 1856–1873

Šlechtěné Rok	jabloně	hrušně	švestky	třešně	višně	slívy	meruňky	broskve	mirabelky	ořechy	celkem
1856	4 444/70	1 456/23	215/3	75/1	20/0,3	35/100	31/0,5	33/0,50	10/0,15	46/0,7	6 335/100
1863	3 145/29	697/6	2 263/21	703/6	3 872/36	123/351	12/0,2	5/0,05	0/0	0/0	10 824/100
1873	1 8197/409	3 276/8	15 053/37	3 198/8	830/2	24/69	0/0	0/0	0/0	0/0	40 584/641
Podnože Rok 1856	6 702/55	4 234/33		311/3	1 021/8	0/0					12 268/100
1863	12 312/53	5 700/18		4 545/20	0/0	510/2					23 067/100
1873	12 133/48	3 374/13		5 096/20	4 614/18	85/0,3					25 302/100

Zdroj: SOA Praha, fond Rodinný archiv Chotků, k. č. 421, inv. č. 2280, inventáře stromů 1856, 1862, 1873.

V průběhu let 1856–1873 se měnil i profil jednotlivých ovocných školek zaměřujících se na šlechtění různých druhů ovocných dřevin. Novodvorská školka se zprvu soustředila na šlechtění jabloní a hrušní, později hrušně vystřídaly švestky, přechodně i višně. Třebešická školka se zaměřovala na jabloně, dočasně i na švestky a kačinská školka šlechtila a množila výlučně jen třešně. Šlechtění a množení meruněk a broskví se jako jediná věnovala třebešická ovocná školka.

Ve všech třech školkách se pěstovaly i podnože. V kačinské pouze třešně a višně, v Nových Dvorech i v Třebešicích převažovaly jabloně následované hrušněmi. I po zahájení provozu kačinské školky specializované na třešně byla významným producentem třešňových podnoží novodvorská školka. Stromkové školky zajišťovaly především potřeby velkostatku na dosadbu vyhynulých stromků a výsadbu nových sadů a alejí. Pouze velmi malá část stromků byla prodávána lidem z okolí.

Tabulka 7 Počty stromků v ovocných školkách v letech 1856–1873

Šlechtěné	jablka	hrušky	švestky	slívy	třešně	višně	broskve	meruňky	mirabelky	ořechy	celkem
1856 Nové Dvory	2 963/73	849/21	209/5	33/08	–	16/04	3/0,07	2/0,005	10/0,13	–	4 052/100
1856 Třebešice	1 481/65	607/27	6/0,3	2/001	75/3	4/0,02	30/1	29/1	–	49/2	2 283/100
1863 Nové Dvory	1 826/23	576/7	1 785/22	108/1	173/2	3 465/44	–	–	–	–	7 933/100
Třebešice 1863	1 319/56	121/5	498/26	15/0,6	–	407/17	8/0,3	12/0,4	–	–	2 361/100
Kačina 1863					530/100						530/100
Nové Dvory 1873	6 582/31	1 517/7	13 203/62	9/0,04	–	–	–	–	–	–	21 311/100
Třebešice	11 615/45	1 759/7	1 850/7	15/0,06	28/0,1	830/3	–	–	–	–	16 097/100
Kačina 1873					3 198/100						3 198/100

Zdroj: SOA Praha, fond Rodinný archiv Chotků, k. č. 421, inv. č. 2280, inventáře stromů 1856, 1862, 1873.

Vrchnost část ovocných stromů poskytovala jako deputát svým úředníkům, případně i nižším zaměstnancům. Rozsah deputátních zahrad, zejména počty švestek v těchto zahradách, ukazují, že nešlo o ovoce pro osobní spotřebu, ale že bylo předmětem podnikání. V případě švestek šlo především o jejich pálení a sušení, vaření povidel mělo druhořadý význam.

Podle inventáře ovocných stromů z roku 1873 rostlo ve 26 deputátních zahradách celkem 1 521 stromů. Plně dvě třetiny z nich tvořily švestky.³² Velikost zahrady nebyla přímo úměrná výši funkce v hospodářském aparátu velkostatku. Největší deputátní zahradu měl třebešický nadsprávce, tj. vrchní hospodářský úředník třebešického okrsku, zahrnujícího vedle hospodářského dvora v Třebešicích i dvory v Lochách a v Netřebi. Na jeho zahradě rostlo 187 stromů. Přitom hospodářský ředitel velkostatku měl zahradu s 87 stromy. Například chotkovský lékař měl v deputátu 83 stromů, klíčník dokonce 91 stromů. Nejmenší deputátní zahradu s 22 stromy měl poklasný a kovář s 23 stromy.³³ Na deputátních zahradách jsou velmi dobře patrné způsoby pronikání novinek v ovocnářství. Nejprve se nový druh ovocného stromu, nová odrůda či nový tvar objevil v zámecké zahradě, odkud se šířil do deputátních zahrad vyšších a postupně i nižších úředníků, a následně s velkým odstupem se novinka začíná objevovat i v dalších sadech nebo alejích velkostatku. Hospodářští úředníci tak byli průkopníky v pěstování slív, mirabelek, meruněk a broskví i v pěstování zákrsků a pyramidálních tvarů ovocných dřevin.

Zatímco o počtech ovocných stromů máme dokonalý přehled, o využití výpěstků informuje pouze výkaz pro Pomologický spolek z roku 1830. V něm se konstatuje, že se čerstvé i sušené ovoce prodávalo především v okolních městech. Menší část ovoce zkonsumovala rodina majitele velkostatku. Část se zpracovala jak pro domácí spotřebu, tak i pro tržní využití. Vařila se povidla a velká část ovoce se sušila. Chybí však doklad o existenci sušárny. Na základě paralely s Veltrusy, kde byla sušárna

32 Z celkového počtu ovocných stromů v deputátních zahradách bylo: 13 % jabloní, 10 % hrušní, 66 % švestek, 2,6 % třešní, 3,6 % višní, 4,3 % slív, 0,4 % meruněk, 0,5 % broskví a 0,4 % ořechů. SOA Praha, fond Rodinný archiv Chotků, k. č. 421, inv. č. 2280, inventáře stromů 1873.

33 Tamtéž.

zakomponována do veltruského zámeckého parku, můžeme uvažovat o existenci sušárny v kačinském parku, kde jí mohla být neidentifikovaná, pouze na plánech zachycená stavba v rohu bývalého švestkového sadu proti kočárovně. V Třebešicích a v Nových Dvorech, případně jinde předpokládáme sušárny v rámci nebo blízkosti hospodářského dvora, obvykle obklopeného sady. Značná část ovoce, obzvláště švestek, se zpracovávala pálením. Vinopalna stávala v Nových Dvorech, v roce 1841 byl v Ovčárech postaven nový lihovar.³⁴ Pronajímaly se i jednotlivé stromy, které si poté zájemci sami sklídili. O dálkovém obchodu s ovocem po železnici, po Labi či silniční dopravou na velkostatku Nové Dvory nemáme žádné doklady.

Z uvedených čísel je patrné, že novodvorské ovocnářství bylo na vzestupu, i když se tempo vývoje pozvolna zpomalovalo. Období po roce 1848 bylo z hospodářského hlediska příznivé, velkostatkáři mohli disponovat finančními prostředky, které jim plynuly z výkupu robot a dalších povinností vůči vrchnosti a jež byly rozpočítány na dvacet let. Jen někteří z nich však dokázali tyto finance smysluplně využít. Mezi ně patřil i Jindřich Chotek, který na popud svého hospodářského ředitele již neprodloužil nájemní smlouvu na starý novodvorský cukrovar, naopak jako společníci začali v sousedních Ovčárech budovat cukrovar nový. Jindřich a po něm jeho syn Rudolf také energicky reorganizovali málo výnosné podnikání v zemědělství a nevyhýbali se riziku z podnikání ve vlastní režii.³⁵ To se zlomilo v roce 1873, kdy uhodila nejhlubší hospodářská krize 19. století. Rudolf přenesl riziko podnikání na nájemce, jimž postupně pronajal hospodářské dvory i další hospodářské provozy. Sadařství, jako málo výnosný obor závislý na rozmarech počasí, si spíše z nedostatku zájemců o pronájem, než že by chtěl, ponechal ve vlastní režii.

Ve výsledcích roku 1873, který je závěrečným rokem, pro nějž máme údaje o novodvorském ovocnářství, se však projevy krize ještě nepromítly. Výnos z ovocnářství se skládal z tržeb za ovoce, za suché dříví a za pronájmy ovocných stromů. V Pamětním spisu z roku 1864 najdeme přehled výnosů z ovocnictví pro léta 1821 až 1863. Po pěti letech sumarizované hospodářské výsledky ovocnářství uvádí následující tabulka 8.

Tabulka 8 Vývoj výnosu z ovocnářství velkostatku Nové Dvory v letech 1821–1863

Období	1821–1825	1826–1830	1831–1835	1836–1840	1841–1845	1846–1850	1851–1855	1856–1860	1861–1863
Výnos (zl)	2 857,65	4 695,92	3 812,44	4 190,9	5 350,24	4 796,27	3 939,43	2 408,56	3 024,43

Zdroj: SOA Praha, fond Rodinný archiv Chotků, k. č. 222, inv. č. 2381, Panství Novodvorské v statisticko-administrativním obrysu, 1864, s. 198.

Z ní je vidět, že ovocnářství končilo vždy ziskem, nikoliv ztrátou. Z tabulky je patrné, že roční výnos se pohyboval ve sledovaném padesátiletí mezi 2 857,64 a 5 350,24 zlatými. V roce 1858 skončila platnost konvenční měny a údaje o výnosech z pozdějšího období by bylo v zájmu srovnatelnosti nutno ponížít o 5 %. Samotný

34 LEDR, Josef, Děje města a panství Nové Dvory, Kutná Hora 1884, s. 168.

35 Blíže k reorganizacím TYWONIAK, Jiří, Ústřední správa chotkovských velkostatků a její archiv. Sborník archivních prací 1973, kapitola 4. Domácí kancelář (1845–1859), a kapitola 5. Vrchní ředitelství (1859–1874), s. 55–79. Dále CERMAN, Ivo, Chotkové. Příběh úřednické šlechty, Praha 2008, kapitola 8, podkapitola Od panství k velkostatku, s. 513–525.

výnos toho mnoho o výnosnosti ovocnářství jako oboru podnikání neřekne. Význam pěstování ovoce vyplyne až ze srovnání s celkovým výnosem velkostatku. Ten činil v závěru sledovaného období 145–155 000 zlatých ročně a ovocnářství se podílelo na výnosech velkostatku 1,5 až 3,5 %.³⁶ To je ve srovnání s rostlinnou, méně již s živočišnou výrobou a s potravinářským průmyslem málo. Na druhé straně ale neustálé rozšiřování počtu ovocných stromů, a to jak plodících, tak zvláště ve školkách, dokládá, že Rudolf Chotek až do 60. let považoval ovocnářství za perspektivní obor. Jeho názor se v samém závěru období začínal měnit, jak dokládá útlum pěstování některých druhů ovocných stromů. Do doby, pro něž máme údaje, nijak razantně do ovocnářství nezasáhl.

Dodnes v krajině můžeme spatřit pozůstatky chotkovského ovocnářství. Kolem silnic a cest dosud rostou aleje i stromořadí. Nejde však o původní stromy ani o původní odrůdovou a druhovou skladbu, ale o výsadby mladší. Totéž platí o sadech, kterých se na rozdíl od alejí dochoval jen malý zlomek. Jedinou výsadbou prokazatelně pocházející z dob Chotků je torzo třešňového sadu dnes již zarostlé v lese na vrchu Skalky u Třebešic. Některé stromy dosud plodí, ačkoliv byly vysazeny v závěru 19. století. Chotky nepochybně pamatuje i hrušeň polnička v kačinském zámeckém parku, která však měla krajinářský význam. Poslední dvě hrušně rostoucí na Kačině, z nichž jedna je Muškateľka zrající již počátkem prázdnin, budou zřejmě mladšího data. Chotkovské doby snad pamatuje i několik jednotlivých hrušní Muškatelek v okolí Ovcár, výjimečných svým obřím vzrůstem. Většina chotkovských sadů byla zlikvidována v průběhu kolektivizace a dnes již si na ně vzpomíná pouze hrstka pamětníků. Původní chotkovské ovocnářské výsadby se kupodivu v terénu snadno identifikují. Jejich spon je v sázích, nikoliv v metrech. Metrická soustava musela být podle zákona z roku 1871 povinně používána od roku 1776. Tím jsou chotkovské výsadby nejen identifikovány, ale i datovány.

V roce 2020 založilo Národní zemědělské muzeum na Kačině genofondový sad, do něhož vysazuje odrůdy rostoucí na bývalém Novodvorském panství. Měl by se stát zdrojem roubov a oček umožňujících vrátit zpět do krajiny odrůdy ovoce pěstované v regionu za Chotků.

Závěry

- Chotkové patřili na Kutnohorsku k významným pěstitelům ovoce. Pěstování ovoce měli rozděleno do čtyř ovocnářských středisek.
- V jejich štěpnicích a ovocných alejích docházelo k postupné intenzifikaci projevu- jící se vznikem nových velkých sadů a jedno- či maximálně dvoudruhových sadů.
- Ovocnářství se na Novodvorském panství poněkud překvapivě intenzivně rozvíjí v době, kdy se zakládají cukrovary. Teprve ve třetí třetině 19. století jsou cukro- vary před ovocnictvím upřednostněny.
- Intenzivně se rozvíjejí ovocné školky v Nových Dvorech, Třebešicích a na Kačině. Posledně jmenovaná se věnuje pouze šlechtění a množení třešní.

---

36 SOA Praha, Velkostatek Nové Dvory, Hlavní knihy peněžní, inv. č. 581–583, z let 1870–1872.

- Výrazné preferenci švestek před tradičními jablky začala postupně konkurovat produkce višní a částečně i třešní.
- Z hlediska odrůdové skladby bylo chotkovské ovocnářství nesmírně bohaté. Postupně se však i zde projevuje tendence k redukci počtu pěstovaných odrůd.
- Chotkovští zahradníci vyšlechtili Chotkovu renetu. Zřejmě ji vyhodnotili jako neperspektivní, protože v přehledu odrůd v Pamětním spise z roku 1864 se již nevyskytuje.³⁷
- Především v zámeckých zahradách a v deputátních zahradách hospodářských úředníků se objevují i minoritní pěstované druhy ovoce, jako jsou broskve, meruňky, mišpule, ořechy a dále mirabelky a slívy.
- Vrchnost spolu s hospodářskými úředníky byla šířitelem pokroku v pěstování nízkých, případně pyramidálních tvarů ovocných stromů.
- Ovoce bylo prodáváno v nejbližších městech, švestky byly páleny v ovčáreckém lihovaru, u jednotlivých dvorů a na Kačině předpokládáme existenci sušáren.
- Ovocnictví tvořilo méně významný, avšak stabilní doplněk zemědělské a potravinářské výroby velkostatku, který produkoval 1,5 až 3,5 % jeho celkového výnosu. I po nástupu hospodářské krize v 70. letech 19. století zůstalo v režii velkostatku.
- Dnes již chotkovské ovocnářství dokládá pouze existence jednoho v lese zarostlého třešňového sadu a několik ojedinelých stromů hrušní.

Prameny a literatura

Prameny

Státní oblastní archiv Praha:

- fond Rodinný archiv Chotků,
- fond Velkostatek Nové Dvory.

Literatura

CERMAN, Ivo, Chotkové. Příběh úřednické šlechty, Praha: Nakladatelství Lidové noviny 2008.

LEDER, Josef, Děje panství a města Nové Dvory, Kutná Hora 1884.

LEDER, Josef, Hrabata Chotkové z Chotkova a Vojnína, studie rodopisná, Kutná Hora 1886.

NĚMEC, Bohumil, Dějiny ovocnictví, Praha 1953.

PECKA, Bohumil, Ovocnictví, včelařství a zalesňování v politickém okrese kutnohorském, Kutná Hora 1912.

ŘÍHA, Jan, České ovoce I–V, Praha 1911–1918.

ŠVOBODOVÁ, Kamila, Odrůdy pěstované v ovocné školce na ostrově v rybníku Porz u Mikulova v roce 1815, *Prameny a studie*, 2022, č. 70, s. 21–60.

TĚTERA, Václav, Vývoj pomologického názvosloví, in: *Problematika zachování a ochrany starých či krajových odrůd ovocných dřevin a možnosti jejich navrácení do krajiny v rámci státního programu obnovy vesnice, Lednice: Mendelova univerzita 1998.*

TYWONIAK, Jiří, Ústřední správa chotkovských velkostatků a její archiv, *Sborník archivních prací* 1973.

---

³⁷ SOA Praha, fond Rodinný archiv Chotků, k. č. 421, inv. č. 2280, seznam stromů a odrůd rostoucích v Novodvorské zámecké zahradě a v novodvorských alejích.

Internetové zdroje

Staré odrůdy ovocných stromů, dostupné online: <<https://www.stareodrudy.cz>> [15. 10. 2021].

Český úřad zeměměřičský a katastrální, dostupné online: <<https://www.cuzk.cz>> [15. 10. 2021].

Příloha 1: Seznam a popis Chotky pěstovaných odrůd ovoce na Novodvorském panství

Chotkové na Novodvorském panství ovoce nejenom pěstovali, ale ve svých ovocných školkách rovněž množili a šlechtili. I když o šlechtění máme jen minimum údajů, množství podnoží dokládá, že jedním z hlavních cílů školek bylo namnožení odrůd nakoupených ovocných stromů, případně těch odrůd, které rostly na chotkovském panství a byly vyhledávány pro své vlastnosti. Z toho je patrné, že základní metodu šlechtění představovalo křížení. Vedle udržovacího šlechtění však probíhalo i šlechtění s cílem vytvořit novou odrůdu. Příkladem je Chotkovská reneta. Ta však byla zřejmě nepřilíš kvalitní, protože se dále nemnožila.

Číslo	Název	Rozměr					Suma	Číslo	Název	Rozměr					Suma
		1873	1874	1875	1876	1877				1873	1874	1875	1876	1877	
24	<u>Radava</u>						12557	6	<u>Radava</u>						239
	<u>Radava u Klášterky</u>														
	<u>Radava</u>	526					526								
	<u>Radava</u>	3					3								
	<u>Radava</u>	12					12								
	<u>Radava</u>	38					38								
	<u>Radava</u>	50					50								
	<u>Radava</u>	6					6								
	<u>Radava</u>	290					290								
	<u>Radava</u>						19951								
1	<u>Radava</u>							7	<u>Radava</u>						
	<u>Radava</u>	19					19								
	<u>Radava</u>	9					9								
	<u>Radava</u>	31					31								
2	<u>Radava</u>	2					2	8	<u>Radava</u>						
	<u>Radava</u>	3					3								
	<u>Radava</u>	25					25								
3	<u>Radava</u>							9	<u>Radava</u>						
	<u>Radava</u>	15					15								
	<u>Radava</u>	2					2								
4	<u>Radava</u>							10	<u>Radava</u>						
	<u>Radava</u>	5					5								
	<u>Radava</u>	8					8								
	<u>Radava</u>	42					42								
	<u>Radava</u>	22					22								
5	<u>Radava</u>							11	<u>Radava</u>						
	<u>Radava</u>	8					8								
	<u>Radava</u>	5					5								
	<u>Radava</u>	2					2								
							239								

1 Počet stromů jednotlivých druhů ve středisku Radvančice, sumář počtu stromů za jednotlivá střediska.
Zdroj: Velkostatek Nové Dvory, k. č. 42, inv. č. 2280, Inventář ovocných sadů a školek na rok 1873–1874.

Potomci „peckařů“. Sonda do historie počátků zemědělského družstevnictví na Lhenicku po druhé světové válce

Descendants of Fruit Growers. A Probe into the History of Origins of Agricultural Cooperatives in Lhenice Region After the Second World War

Jiří Petráš

Abstrakt: Předkládaná studie zahrnuje region Lhenicka v časovém období 1945 (1948) až 1958 (konec padesátých let). Tematicky se zabývá zemědělstvím a pro vytčenou oblast specifickou činností – ovocnářstvím – a s ním souvisejícími činnostmi (včelaření). Ovocnářství má pro Lhenicko historicky velký význam – jablono je dokonce v městském znaku. Jednotné zemědělské družstvo bylo lhenickými založeno až v roce 1958. Studie si nicméně všímá i dalších aspektů poválečného vývoje obce a blízkého okolí – elektrifikace, peripetie ohledně pokusů o dosažení železničního spojení či založení a působení ovocnářského družstva LHENA. Pozornost je věnována samozřejmě i ovocným stromům, sadům a jejich rozšiřování. Hlavním zdrojem informací jsou prameny ze SOKA Prachatic, a to jak obecní kronika, tak i fondy MNV Lhenice a JZD. V SOKA České Budějovice jsou uloženy fondy Zelenina České Budějovice, Fruta, s. p. České Budějovice, Rekord, a. s. České Budějovice, Lhena, ovocnářské družstvo nákupní, výrobní a prodejní, Lhenice. Řada materiálů, především pak fotografií a ukázek výrobků, se nachází ve sbírkách Jihočeského muzea v Českých Budějovicích. Využity jsou i osobní vzpomínky jednoho z dlouholetých členů JZD, s nímž autor studie hovořil v roce 2019. K tématu je i dost literatury. Studie je základem větší práce, která mapuje období dvacátého století ve lhenickém regionu s přihlédnutím právě k vývoji ovocnářství, JZD, jakož i konce družstva ve Lhenicích na počátku devadesátých let dvacátého století. Cílem je pokud možno objektivní náhled na celé toto období, které není vůbec černobílé, a na něž tedy nemůžeme nahlížet podle zjednodušených ideologických klišé.

Summary: This study deals with the Lhenice region in 1945(1948)–1958. Its subject is agriculture, in particular the activity specific for this region: fruit growing and related activities (beekeeping). Fruit growing has been of large historical importance for the region and its main town, Lhenice, even has an apple tree in its coat of arms. Local growers founded an agricultural cooperative only in 1958, but the study deals also with other aspects of the post-war development of this municipality and its environs, such as electrification, difficulties with acquiring a railway, or the foundation and activities of its fruit growing cooperative, the LHENA. Attention is naturally paid also to fruit trees, orchards, and their expansion. Most sources were acquired from the State Regional Archive Prachatic, the town chronicle, but also from the fonds of Local National Committee Lhenice, and from the United Agricultural Cooperative of Lhenice. State Regional Archive České Budějovice keeps the records of a number of relevant companies (Zelenina České Budějovice, Fruta, s. p. České Budějovice, Rekord, a. s. České Budějovice, Lhena, ovocnářské družstvo nákupní, výrobní a prodejní, Lhenice). Relatively many relevant materials, especially photographs and examples of products, are found in the collections of the South Bohemian Museum in České Budějovice. Used are also personal recollections of one of the long-term members of the local agricultural cooperative with whom the author spoke in 2019. There is various literature on the subject. This study should serve as a foundation of a larger work that would map the twentieth-century history in Lhenice region with special focus on fruit growing, united agricultural cooperative, as well as the end of the cooperative in Lhenice in early 1990s. The aim is to present, if possible, an objective view of this entire period which was far from black-and-white and cannot therefore be interpreted through the lens of simplified ideological clichés.

Klíčová slova: Lhenicko; ovocnářství; Lhena; kolektivizace; včelstva.

Keywords: Lhenice region; fruit growing; Lhena; collectivisation; bee colonies.

Článek věnuji svým slovenským kolegům Janu Peškovi a Stanislavu Sikorovi.

Městys Lhenice¹ leží v malebné krajině šumavského podhůří, 35 km západně od Českých Budějovic, jihočeské krajské metropole, sedm kilometrů jihozápadně od Netolic.² Do regionu městysu patří ještě deset menších obcí, a to Horní Chrášťany³, Dolní Chrášťany⁴, Vodice⁵, Třešňový Újezdec⁶, Vadkov⁷, Hradce, Třebanice⁸, Hoříkovice⁹, Hrbov¹⁰ a Brusná. S výjimkou obcí Hradců¹¹ a Brusné¹² jsou všechny ostatní místními částmi Lhenic.¹³

Samotné Lhenice se v historických pramenech poprvé připomínají na sklonku 13. století. Na městečko byly povýšeny Ferdinandem I. 21. ledna 1544. Do znaku dostaly na modrém štítě stříbrnou hradební zeď s cimbuřím na obloučkovém podklenutí. Ve stínkách jsou střílny. Za hradbou vyrůstá jabloňový štěp v přirozených barvách se žlutočervenými jablky.¹⁴ Podoba znaku městyse vlastně předznamenává i téma naší studie. Ovocnářství, pěstování třešní, jablek (viz znak) a posléze i jiných

- 1 Lhenice jsou součástí okresu Prachatice, leží v jeho severovýchodní části. Nadmořská výška městyse je 559 m n. m., nejbližší vrchol Stráže s výškou 742 m n. m., na jehož úpatí leží. Lhenice, oficiální stránky městyse, dostupné online: <<https://www.lhenice.cz/>> [13. 1. 2019].
- 2 Netolice, nejbližší větší město, je položeno 427 m nad mořem a žije zde přes 2 500 obyvatel.
- 3 Horní Chrášťany leží východně od Lhenic na silnici do Českých Budějovic. Nad vsí se zdvihá Vysoká Běta, jeden z vrcholů Blanského lesa. Nadmořská výška obce je 550 m n. m. Lhenice, oficiální stránky městyse, dostupné online: <<https://www.lhenice.cz/obcan/mistni-casti/horni-chrastany/>> [13. 1. 2019].
- 4 Dolní Chrášťany jsou položeny severovýchodně od Lhenic na spojnici mezi silnicí na Lhenice a Netolice. Nadmořská výška je 550 m n. m. Lhenice, oficiální stránky městyse, dostupné online: <<https://www.lhenice.cz/obcan/mistni-casti/dolni-chrastany/>> [13. 1. 2019].
- 5 Vodice se nachází na svazích vrchu Buglaty (832 m n. m.), který je součástí Blanského lesa, jihovýchodním směrem od Lhenic. Nadmořská výška je 550 m n. m. Lhenice, oficiální stránky městyse, dostupné online: <<https://www.lhenice.cz/obcan/mistni-casti/vodice/>> [13. 1. 2019].
- 6 Třešňový Újezdec je malá vesnice nacházející se 3 km jihovýchodně od Lhenic, ležící na okraji lesního masivu Blanského lesa. Nadmořská výška 550 m n. m. Lhenice, oficiální stránky městyse, dostupné online: <<https://www.lhenice.cz/obcan/mistni-casti/tresnovy-ujezdec/>> [13. 1. 2019].
- 7 Vadkov je vesnice ležící 2,5 km jižně od Lhenic směrem na Chvalšín. Nadmořská výška 550 m n. m. Lhenice, oficiální stránky městyse, dostupné online: <<https://www.lhenice.cz/obcan/mistni-casti/vadkov/>> [13. 1. 2019].
- 8 Třebanice, část městyse Lhenice. Nachází se asi 3 km na severozápad od Lhenic. Nadmořská výška 500 m n. m. Mapa, dostupné online: <<https://mapy.cz/turisticka?x=14.1336315&y=49.0173200&z=16&source=ward&id=11399&q=T%C5%99ebanice>> [13. 1. 2019].
- 9 Hoříkovice, část městyse Lhenice. Nachází se asi 3,5 km na severozápad od Lhenic. Mapa, dostupné online: <<https://mapy.cz/turisticka?x=14.1111633&y=49.0186214&z=16&source=ward&id=11398&q=Ho%C5%99%C3%ADkovice>> [13. 1. 2019].
- 10 Hrbov, část městyse Lhenice. Nachází se asi 3,5 km severně od Lhenic. Nadmořská výška 450 m n. m. Mapa, dostupné online: <<https://mapy.cz/turisticka?x=14.1662230&y=49.0230608&z=16&source=ward&id=5598&q=Hrbov>> [13. 1. 2019].
- 11 Hradce leží 2 km severozápadně od Lhenic, nadmořská výška 525 m n. m.
- 12 Brusná, obec ležící 3 km severovýchodně od Lhenic, nadmořská výška 500 m n. m.
- 13 Při sčítání lidu v roce 1950 měly samotné Lhenice 1 037 obyvatel, se svými přidruženými částmi pak 1 612. Sčítání lidu 1961: 1 051 (1 594), 1970: 1 011 (1 492), 1980: s přidruženými částmi 1776, 1991: 1775. Databáze demografických údajů za obce ČR, dostupné online: <<https://www.czso.cz/csu/czso/databaze-demograficky-udaju-za-obce-cr>> [14. 1. 2019].
- 14 ČÁREK, Jiří, Městské znaky v českých zemích, Praha 1985, s. 222.

ovocných dřevin, je pro Lhenice typické. O městysu se mluví zásadně jako o „zahradě jižních Čech“. Prochází-li se člověk tímto koutem Pošumaví, ladně zvlněná krajina mu nabízí pohledy na sady ovocných stromů. Po většinu roku lahodí oku, v zimě pak dávají naději na budoucí krásu a úrodu. I názvy některých sídel souvisejí s dary přírody. Proto se také v titulu studie objevuje termín „peckaři“.¹⁵ Po řadu generací chodili lheničtí napříč Čechami a pomáhali sklízet úrodu ovoce. Jejich pouť začínala v červnu v Polabí a končila na podzim doma, v místních sadech. Poslední opravdoví „peckaři“ byli nepostradatelní i ve druhé polovině dvacátého století, kdy česali úrodu v sadech už družstevních. A koneckonců i dnes, kdy na Lhenicku družstva v jakékoliv podobě vyklidila prostor kapitalistické průmyslové zemědělské politiky, jsou lidé, kteří pokračují v této tradici, alespoň ve vlastních sadech, na svém¹⁶. Vztah lidí a přírody, „peckařů“ a jejich potomků a ovocných darů přírody, je patrný i v poválečných kronikách Lhenic (a jistě nejenom v nich).¹⁷ V námi prostudovaných pamětních knihách vedených od roku 1949 se železnou pravidelností, rok co rok, kronikáři obce popisují od jara do podzimu stav jabloní, třešní, ovocných stromů, těší se z přízně přírody a dobrého stavu stromů, lkají nad opakem. Je to vztah, který je osobní, přátelský, můžeme dokonce snad říci až milenecký.¹⁸ Lásky i respekt k ovocným

15 Termín „peckaři“ používá například Adolf Branald ve své knize Ztráty a nálezy v povídce Jedenáct míšeňských jablíček (BRANALD, Adolf, Ztráty a nálezy, Praha 1961, s. 245 an.): „*My jsme tady samý peckař. Ty třešně jsou starý se mnou, táta chodil do Libějovic do školek a nosil odtamtud stromky na zádech, ale do pole nikdy nechtěl sázet, tím se prý pole kazí, sázel jenom po příkopách. ... Každý peckař měl bič s krátkou rukojetí, co chvíli s ním zapráskal, rána jako z kvéru – a do toho drnčely řehtačky, celá familie řvala a Lhenice se třáslly jako v turecký vojň. Když byli hotovi doma, odjeli s partou do světa, třebaš až do Rumunska nebo ještě dál na východ, kde prostě bylo něco k česání, jezdili jako cikáni, vozejk, na něm skládací chajdu, bubínek na vaření, žebříky a koše, a za vozem na šňůře táhli kozu, tu museli mít třebaš v Africe, bez kozy ani ránu, a pod vozem v bedně měli slepice. Toulačka a robota. Ale když se vyvedla sezóna, dával takový peckař svý dceři větší věno než sedlák.*“

Na staré „peckařské“ rodiny vzpomíná i jeden z narátorů: „*Ano, v té době tu byly ještě rodiny, které si pamatovaly, jak se to sklízelo dřív. Protože ... tady přímo ve Lhenicích byla půdní držba dosti malá. To znamená, že tady byli spíše ti kovozezemědělci. A zaměřovali se na trhání třešní. Buď měli vlastní, třeba nějakou alej, nebo si najímali, nebo si kupovali v dražbě, kdy podle úrody zaplatili, sklídili a pak se třeba s tím majitelem pozemků nějak podělili. Někteří i kočovali, to znamená, že jeli odtud do středních Čech, kde byla ta sklizeň dřív, a postupně se vraceli sem. Takže, když jsem přišel do Lhenic, tak ti zástupci některých rodin tady ještě byli. No a v této době byla ta sklizeň dobrý přivýdělek. To se platilo celkem dost, protože se lezlo po ‚třicetišpršlových‘ žebříkách a muselo se to pořádně a kvalitně sklídit. Ty stařešínové těch rodin měli vždycky propachtovaný nějaký kus sadu, kde tu sklizeň organizovali, a můj kolega, co měl na starosti ty třešně – já, když jsem začínal, tak jsem měl jednu sezónu taky jeden sad v Třebanicích na starost – a my jsme vlastně jednali s těmi zástupci těch rodin. Ti si povolali všechny možné své příbuzné, ti si vzali v práci dovolenou a všichni trhali.*“ Rozhovor s Petrem Leberem vedl ve Lhenicích Jiří Petráš dne 23. července 2017.

O peckařích pak také STARÝ, Václav, a kol., Lhenice, zahrada jižních Čech, Lhenice 1983.

16 V sousedním chelečickém regionu (jíž patří pod okres Strakonice) naopak i dnes prosperuje firma Zemcheba, s. r. o., jejíž hlavní činností je právě pěstování ovoce a výroba ovocných produktů.

17 Státní okresní archiv (dále jen SOKA) Prachatice, Pamětní kniha obce Lhenice z let 1949–1958; Pamětní kniha obce Lhenice z let 1958–1974; Pamětní kniha obce Lhenice z let 1975–1990.

18 Například zápis z pamětní knihy Lhenic pro roky 1949–1958, zápis z roku 1949: „*Teplé dny v týdnu od 18. dubna jako čarovným proutkem probudily k životu naše třešně. Květů den za dnem přibývá. Všichni s radostí procházíme kvetoucími alejemi a těšíme se z jejich krásy. Zapomínáme na starosti všedního života. Tisíce kvetoucích třešní od nejmenších až k statným velikánům dává naději na dobrou úrodu. Rozvoj ovocnářství v obci i v celém okolí je zárukou našeho hospodářského zajištění. Těšíme se z krásy květů a vítáme milé hosty, kteří k nám přijíždějí.*“ SOKA Prachatice, Pamětní kniha obce Lhenice z let 1949–1958.

1 Ovocné sady u Lhenic. Zdroj: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, podsběrka 10 – Historie, fond „K“.

dřevinám samozřejmě vycházely též z toho, že byly zdrojem obživy místních.¹⁹ Je proto zjevné, že i v době rozpadu zemědělského družstva ve Lhenicích na počátku devadesátých let se řešilo především majetkové vyrovnání sadů. Počítaly se stromy, vracely se sady. To jsou Lhenice.

Časové období, které nás zajímá, počíná rokem 1945, resp. 1948 a končí o deset let později. Období, kdy svět, Československo, jižní Čechy, tedy i Lhenice, procházely hlubokými změnami. Ty se projevovaly v našem případě i změnou držby půdy a způsobu jejího obhospodařování. A kdy i ovocnářství stálo před nelehkou etapou svých dějin. Kdy se muselo začlenit do „kolchozů“, družstev. Kdy bylo postaveno zdánlivě na vedlejší kolej, protože před jednotnými zemědělskými družstvy (a odolávajícími soukromými zemědělci) stály prioritní úkoly výživy a nasycení národa. Alespoň to v písemných pramenech tak vypadá, důležité místo zde měly dodávky státu v jiných komoditách (maso, mléko, vejce, obilí). Informace o ovocnářství jsou kusé, téměř

19 Například zápis z pamětní knihy Lhenic pro roky 1958–1974, zápis z roku 1967: „Kamióny jedou na západ, napsala Jihočeská pravda o vývozu lhenických třešní. Letos počasí přálo. Okolo úspěšné sklizně se hemžilo přes 300 lidí a opětně z poloviny nečlenů JZD. První kamión vezl 105 metrů a pak opouštěly Lhenice každý den tři. Vyváženy byly i třešně na štávy. Ze sklizně 60 vagonů bylo vyvezeno 30 vagonů. Čekala však také sklizeň vagonů rybízu a 90 q jahod a tak v obci není volné ruky. Třešně se vykupují za 2,70 Kčs a za 4,- Kčs, vývoz platí za 5,- Kčs. Česáci obdrží od trhání za kg 1,- Kčs neb 1,40 Kčs, za kg jahod rovněž 1,- Kčs, za 1 kg rybízu 1,50 Kčs. Celková tržba vykazuje za jahody 60 000 Kčs, za rybíz 80 000 Kčs a za třešně 2 600 000 Kčs. Z počtu česáků je zřejmo, že pomáhají v česání opět příslušníci rodin, takže letos jsou opět sklizeny skoro všechny třešně. Koncem srpna se objevila obrovská hejna špačků, která sklizeň dokončila.“ SOKA Prachovice, Pamětní kniha obce Lhenice z let 1958–1974.

2 Ovocné sady u Lhenic. Zdroj: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, podsběrka 10 – Historie, fond „K“.

zanedbatelné. Jedině snad v pamětních knihách nalezneme zprávy o úrodě třešní, jablek, ovoce. Teprve v průběhu šedesátých let opět nabývalo ovocnářství na významu a vládnoucí elitám stálo za to, aby vymýšlely – či nechávaly vymýšlet – dlouhodobé koncepce v oblasti zásobování obyvatelstva kvalitním domácím ovocem. A samozřejmě bonusem bylo, že se tyto plody země staly vítaným exportním artiklem zejména do kapitalistické ciziny.

Nebude na škodu pojednat o pramenné základně, literatuře a samozřejmě i dalším zajímavém pramenu vycházejícím z metody orální historie. Nutno ale rovnou podotknout, že proces združstevňování, socializace, kolektivizace vesnice (mnohdy s přívlastkem násilné – násilná), který znamenal pro venkov a držbu majetku zcela jistě největší změnu ve 20. století, se v historiografii nevyhnul politickému a ideologickému výkladovému podtextu. Možno snad podotknout, že politický systém v Československu (České republice) určoval i zadání, kterak o problematice bádát, psát a promýšlet ji. I přes tato úskalí a omezení vznikla a vzniká (před rokem 1989 i po něm) řada zajímavých a podnětných prací, studií, a to jak celorepublikově, tak i regionálně zakotvených.

Z celostátní odborné literatury do roku 1989 stojí za to vzpomenout období československého předjara a jara, kdy se různí historikové snažili rozkrýt období padesátých let v relativně volném a svobodném prostředí, kdy společnost obecně (a nejenom u nás) reagovala na smutné padesáté roky. Kvalitní práce vznikaly i v následujících dekádách. Speciálně pro jižní Čechy (vlastně nejenom pro ně, ale též s celorepubliko-

vým přesahem) se jeví z tohoto období jako důležité studie²⁰ a práce Jana Peška *Prerod jihočeské vesnice. K historii združstevňování zemědělství českobudějovického kraje v letech 1949–1959*²¹ a *Rozvoj jihočeské vesnice. K historii vývoje zemědělství Jihočeského kraje v letech 1960–1971*.²² Byť s dobově nutným výrazivem, je nesporné, že Peškovy studie jsou vysoce fundované a přinášejí velké množství informací. Tomu odpovídá i soupis prostudované literatury a probádaných pramenů v nich uvedený. Také etapizace procesu kolektivizace a vývoje jednotných zemědělských družstev dle našeho názoru přesně odráží vývoj na vesnici. O tom se mohl autor této studie ostatně přesvědčit při svém vlastním výzkumu.²³

Po roce 1989 vyšlo mnoho studií a prací věnovaných tématu kolektivizace. Kvalitní práce pocházejí z pera Pavla Nováka, který se touto problematikou dlouhodobě zabývá a patří mezi největší odborníky u nás. Velký kus práce na tomto poli vykonal Ústav pro studium totalitních režimů v Praze²⁴ a trochu do mlýna snad přispěl i Ústav pro soudobé dějiny AV ČR v Praze.²⁵ Samozřejmě nelze pominout ani činnost výstavní a odbornou publikační produkci²⁶ Národního zemědělského muzea v Praze se svými pobočkami v Kacině, Hluboké nad Vltavou, Čáslavi, Valticích, Znojmě a Ostravě.²⁷ Posledním ceným regionálním příspěvkem je rozsáhlá práce Pavla Fencla, výborného znalce regionu.²⁸

Většina prací z těchto zdrojů se věnuje oné stinné a do roku 1989 z politických důvodů zakrývané straně kolektivizace – násilné kolektivizaci.²⁹ To je na jedné straně jistě plus, neboť odkrývání kdysi z politických důvodů tabuizovaných témat je vždy užitečné, na druhé straně takový přístup ovšem není dlouhodobě udržitelný a výzkum následně omezuje – historie zemědělství v poválečném Československu

-
- 20 PEŠEK, Jan, *Vyvrcholení procesu združstevňování vesnice v kraji České Budějovice, Jihočeský sborník historický (JSH)*, LIII, 1984, č. 1, s. 18–30; TÝŽ, *Vývoj zemědělství v Jihočeském kraji na počátku 60. let (1960–1962)*, JSH, LIII, 1984, č. 2, s. 69–82; TÝŽ, *Nástup k intenzifikaci zemědělství v Jihočeském kraji (1963–1965)*, JSH, LIII, 1984, č. 3, s. 136–149; TÝŽ, *Úsilí o prosazení komplexní intenzifikace zemědělství Jihočeského kraje v letech 1966–1967*, JSH, LIII, 1984, č. 4, s. 188–201.
- 21 PEŠEK, Jan, *Prerod jihočeské vesnice. K historii združstevňování zemědělství českobudějovického kraje v letech 1949–1959*, České Budějovice 1987.
- 22 PEŠEK, Jan, *Rozvoj jihočeské vesnice. K historii vývoje zemědělství Jihočeského kraje v letech 1960–1971*, České Budějovice 1985.
- 23 WAGNEROVÁ, Alena – NIKRMAJER, Leoš – PETRÁŠ, Jiří, *Paměť kraje. Proměny Zbudovských blat (Sedlec a okolí) v průběhu dvacátého století*, MAS, Rozkvět zahrady jižních Čech, České Budějovice 2014.
- 24 Zmiňme například publikaci ROKOSKÝ, Jaroslav – SVOBODA, Libor, *Kolektivizace v Československu*, Praha 2013, či práci URBAN, Jiří, *Kolektivizace venkova v horním Polabí*, Praha 2016. Za zmínku stojí i řada publikací vydávaných Ústavem pro studium totalitních režimů v Praze spolu s Jihočeským muzeem v Českých Budějovicích, které mapují jednotlivé časové etapy vývoje reálného socialismu u nás a v nichž je zastoupena i oblast venkova, kolektivizace a vývoje jednotných zemědělských družstev: PETRÁŠ, Jiří – SVOBODA, Libor (edd.), *Osm let po válce. Rok 1953 v Československu*, Praha 2014; TÍŽ (edd.), *Československo v letech 1954–1962*, Praha 2015; TÍŽ (edd.), *Předjaří. Československo 1963–1967*, Praha 2016; TÍŽ (edd.), *Jaro 68 a nástup normalizace. Československo v letech 1968–1971*, Praha 2017; TÍŽ (edd.), *Bezcasi. Československo v letech 1972–1977*, Praha 2018.
- 25 JECH, Karel, *Soumrak selského stavu*, Praha 2001.
- 26 Dílem se jedná o odborný časopis *Prameny a studie*, dílem o neperiodické odborné publikace.
- 27 V této studii nebudeme věnovat pozornost etnografickému bádání, které přece jenom přibližuje venkov a zemědělství z trochu jiného pohledu.
- 28 FENCL, Pavel, *Mičovice a její osady, Frantoly, Jáma, Klenovice, Mičovice, Ratiborova Lhota a bývalý Malonín*, Mičovice 2018.
- 29 V poslední době viz např. URBAN, J., *Kolektivizace venkova v horním Polabí*, c. d.

přece jenom není pouze o každodenním násilí padesátých let či na druhé straně o úspěších socialistického zemědělství. Je to, myslíme si, o životě, o jeho záporech i pozitivách, proměnách, ale také o prospěšnosti družstev. Domníváme se, že do budoucna je jediný možný přístup ten, který bude odrážet všechny stánky života na vesnici po roce 1945 – ten prošel mnoha zvraty, které kopírovaly politickou situaci u nás. Odsun Němců, osidlování pohraničí – tedy i zemědělské půdy po odsunutých Němcích, několik vln kolektivizace v padesátých letech, obtíže, které vedly k zániku družstev, postupná konsolidace a pozdější vzmach, vznik velkých družstev a s tím související zlepšení hodnoty života na venkově. A koneckonců i jejich životnost, kterou projevila v období československého jara. A co mnohdy smutně podotknou narátoři – jak byla družstva násilně zakládána v padesátých letech, tak byla po listopadu 1989 násilně, politickým vlivem, likvidována.³⁰

Nutno připomenout, že pramenná základna uložená v muzeích a archivech, především na regionální úrovni, není příliš probádaná, zůstává poněkud stranou zájmu.³¹ Mnohdy se badatel, který bere svazky do rukou, stává po dlouhé době a nadlouho jediným, kdo dokumenty studoval. V mnoha případech jsou materiály dosud nezpracované. V našem případě jsou k historii Lhenic jako městyse, lhenických „peckařů“, následně družstevníků, k JZD Lhenice a všem jeho proměnám od složitých začátků až k neslavnému konci ty nejdůležitější informace v SOkA Prachatice,³² částečně i v SOA Třeboň, resp. v jeho českobudějovické pobočce,³³ a v Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích.³⁴

---

30 Viz vzpomínky narátorů v publikaci WAGNEROVÁ, A. – NIKRMAJER, L. – PETRÁŠ, J., Paměť kraje, c. d. Dále například narátoři L. Strobl, P. Leber, J. Pešek.

31 Obecně lze odkázat na prameny z proveniencí výborů KSČ všech stupňů – od městských či místních přes okresní (tyto všechny uloženy v příslušných Státních okresních archivech), krajské (ve Státních oblastních archivech) až po ty celostátní (Národní archiv). Totéž platí i pro národní výbory. Při těchto orgánech existovali zemědělské odbory a příslušní tajemníci pro zemědělství. Strategická důležitost zemědělství se projevuje i v dobových materiálech uložených vedle archivů ještě početněji v muzeích – máme zde na mysli plakáty, letáky či propagační a jiné příležitostné tisky vyzývající např. k zakládání jednotných zemědělských družstev a ke vstupu do nich, propagující progresivní metody v zemědělství (např. po vzoru kolchozů a sovchozů v Sovětském svazu) atd. Ne náhodou se v jižních Čechách, coby především zemědělském kraji, konal v roce 1950 i první ročník Soběslavské výstavy, následně pak v šedesátých letech zemědělské výstavy a od počátku sedmdesátých let pravidelně celostátní výstavy Země živitelka. K historii výstav Země živitelka viz HAJN, Ivo, Výstaviště pro třetí tisíciletí, České Budějovice 2012.

32 SOkA Prachatice, fondy MNV Lhenice, JZD Lhenice, ONV Prachatice, Zemědělská komise MNV Lhenice, Pamětní kniha 1949–1958, 1958–1974, 1975–1990, materiály Komise regionálních dějin dělnického revolučního hnutí OV KSČ v Prachaticích. K dispozici jsou i diplomové práce k danému tématu, které čerpaly z místního archivu: SOUMAR, Tomáš, Prachaticko v letech 1938–1948. Diplomová práce Západočeské univerzity v Plzni, Plzeň 2000; HONSOVÁ, Tereza, Osidlování okresu Prachatice po roce 1945. Bakalářská práce Masarykovy univerzity v Brně, Brno 2010; LEHEČKOVÁ, Ladislava, Okres Prachatice po roce 1945. Magisterská práce Masarykovy univerzity v Brně, Brno 2013.

33 SOA Třeboň, pracoviště České Budějovice, fondy Zelenina České Budějovice, Fruta, s. p. České Budějovice, Rekord, a. s. České Budějovice, Lhena, ovocnářské družstvo nákupní, výrobní a prodejní, Lhenice.

34 Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, podsírka Historie „S“, dále fond bývalého Muzea dělnického revolučního hnutí jižních Čech, fond „S“, „Spl“, „Sf“. Dále pak vzpomínky narátorů uložené v podsírbce Historie „S“.

3 Náměstí ve Lhenicích. Zdroj: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, podsbírka 10 – Historie, fond „K“.

Poválečné dějiny městečka³⁵ jsou částečně zpracovány v monografii kolektivu vedeného historikem a archivářem Václavem Starým³⁶. Dlužno ovšem podotknout, že ač zde nalezneme čtenář mnoho informací ze společenského, politického, kulturního a sportovního života, ač je zde popsána historie vzniku a vývoje jednotných zemědělských družstev ve Lhenicích a blízkém okolí, přece jenom se jedná mnohdy o informace kusé, stručné a leckdy neúplné. Samozřejmě mimo jiné to bylo zcela jistě zapříčiněno stavem bádání a neexistencí mnoha dnes již v SOKA Prachatice uložených fondů. Svě také sehrála společenská atmosféra přelomu sedmdesátých a osmdesátých let, kdy publikace vznikala, jakož i myšlenkový svět autora a jeho vlastní autocenzura. Nicméně na tuto knihu se dá v mnohém navázat.

Než přejdeme k hlavnímu tématu studie, jenom letmo nahlédneme do spisů MNV Lhenice, abychom se seznámili s některými důležitými problémy, jež čekaly na vyřešení poté, co skončila válka (vynecháme na tomto místě politiku a společenský život, budeme se věnovat spíše praktickým otázkám života obce). Na prvním místě nás zaujme proces elektrifikace, resp. jeho pokračování³⁷. Již v roce 1946 zaslalo 11 lhenických občanů žádost o rozšíření veřejného osvětlení o jednu svítidlu, a to na dům čp. 184 patřící Ludmile Simotové. Zdůvodnění bylo jasné: v nočních hodinách

35 Prachaticko, tedy v našem případě i okolí Lhenic, bylo osvobozeno v květnu 1945 Američany. K demarkační čáře blíže: PEČKA, Jindřich, Na demarkační čáře. Americká armáda v Čechách v roce 1945, Praha 1995.

36 STARÝ, V., a kol., Lhenice, zahrada jižních Čech, c. d.

37 Poprvé si mohli ve svých domácnostech a na veřejném prostranství rozsvítit 4. září 1931. Blíže k prvo-republikové elektrifikaci obce viz STARÝ, V., a kol., Lhenice, zahrada jižních Čech, c. d., s. 72–73.

by mělo být vidět na cestu, která vedla podél rybníka a pastoušky, kde byla stoka.³⁸ Od roku 1946 se aktualizovaly tarify a sjednávaly nové smlouvy mezi dodavatelem (v našem případě Jihočeské elektrárny, n. p.) a jednotlivými odběrateli, především právníckými osobami.³⁹ Podstatné, prioritní však bylo zavést elektrický proud i do okolních osad, které doposud nepožívaly výhod samotných Lhenic. O dva roky později, v září 1948, zaslali občané Brusné,⁴⁰ sdružení do elektrizačního družstva, žádost MNV ve Lhenicích, pod něž osadou spadali, o finanční příspěvek na elektrifikaci. Poukázali přitom, že v době zavádění elektrické energie do Lhenic se též, jako jejich občané, podíleli na hrazení nákladů.⁴¹ V následné odpovědi představitelé národního výboru žadatelům sdělili kladné stanovisko.⁴² Nicméně proces elektrifikace osad či samot na Lhenicku pokračoval i v průběhu padesátých let a definitivně byl zakončen až v roce 1964.⁴³ Ruku v ruce s ním probíhala modernizace sítě a napojení obcí a samot na telefon⁴⁴. Při elektrifikaci se přihlíželo i k tomu, ve které obci či osadě již družstvo existuje, resp. kdo z které samoty již je, či ještě není, členem jednotného zemědělského družstva. Na tuto kategorizaci ostatně vzpomínal i jeden z narátorů, když mluvil o počátcích jednotného zemědělského družstva ve vesnici Jáma:⁴⁵ „V tom začátku tady v Jámě ještě nebyla elektrifikace, takže když jsme míchali maltu, tak jsme míchali ručně. V tom roce 1956, 1957. Na konci roku 1957 jsme dodělali novostavbu kravína, tak tady byla elektrifikace. Protože to už byla ostuda, družstvo a dělá se tam všechno ručně! Dělalí tam potmě a nemají tam ani elektriku! Já jsem byl v té době na vojně, vrátil jsem se na dovolenou a mohl jsem si rozsvítit. To byl významný bod a předěl toho všeho. To jsme si pak z jedny dobírky dojeli s manželkou koupit televizi černobílou. Rádio už jsme tehdy měli, na baterky, na akumulátor, ten se nabíjel ve Lhenicích v jedné firmě.“⁴⁶

Lhenické dlouhá desetiletí trápila skutečnost, že „železná dráha“ jejich obec minula, byť velice těsně.⁴⁷ Poslední pokus, jak napojit Lhenice a blízké okolí na železnici, byl učiněn v roce 1946.⁴⁸ Místní národní výbor ve Lhenicích spolu s národními výbory a místními správními komisemi v okolních obcích⁴⁹ zaslal žádost⁵⁰ na ministerstvo

38 SOKA Pt, JZD Lhenice, k. č. 76, inv. č. VII/3.

39 Např. úprava cen pro lhenickou vodárnu. Tamtéž.

40 Pod žádostí podepsáno celkem 14 občanů, na prvním místě, tedy s největší pravděpodobností iniciátor akce, byl Václav Stehlík. SOKA Pt, JZD Lhenice, k. č. 76, inv. č. VII/3.

41 Tamtéž.

42 Tamtéž.

43 Jako poslední se v archívních materiálech objevují informace o zavedení elektřiny do částí Lhenic – U cihelny (obyvatel Václav Mikeš), Vodice – U Poidlů (František Poidl), U Vrbů (Tomáš Vrba), U Řihů (Josef Filištejn), Vadkov – Na Rajtyzně (Marie Krejčová). Tamtéž.

44 Tamtéž.

45 Součástí obce Mičovice, společně s Frantoly, Ratiborovou Lhotou a Klenovicemi. Mičovice se všemi částmi má přes 300 obyvatel. Jáma leží necelých 6 km jihozápadním směrem od Lhenic. Jáma měla při sčítání lidu v roce 2011 celkem 70 obyvatel.

46 Rozhovor s Tomášem Štrobem vedl v Jámě Jiří Petráš 11. 1. 2019.

47 K historii dopravního spojení Lhenic s okolím před rokem 1939 viz STARÝ, V., a kol., Lhenice, zahrada jižních Čech, c. d., s. 68–71.

48 SOKA Pt, JZD Lhenice, k. č. 76, inv. č. VII/6.

49 Pod dopisem jsou přiložena oficiální razítka s podpisy statutárních zástupců Místních národních výborů ve Lhenicích, Třebanicích, Hoříkovicích, Vadkově, Mičovicích, Lhotě Ratiborově, Vodici, Jámě, Újezdci, Místních správních komisí ve Smědči, Dobročkově, Chvalšínách, Ktiši a Národní správy velkomlýna a pily Jungbauer Ktiš. Tamtéž.

50 Přesnou dataci se bohužel nepodařilo dohledat.

dopravy. Nejzásadnější argument v žádosti byl následující: „Pouze kraj Lhenice, který jest ovocnářský, odevzdá průměrně každý rok 60 vagonů ovoce, 10 vagonů lesních plodin a 60 vagonů obilí, což se musí vše dopravit povozy aneb auty do stanice Netolice vzdálené 8 km. Také dřevo z lesů, které se táhnou od Lhenic až do Chvalšín, jakož i řezivo z pily není možno jinak dopravovati, jenom povozy, což bude v nynější době při malém počtu pracovních sil vůbec nemožné. Ze strategických důvodů jest též spoj ten velmi nutný, totiž ku hranicím Německa.

Zdejší lhenický hospodářsky chudý a opuštěný kraj výstavbou železniční spojky Netolice – Lhenice – Chvalšiny – Kájov by jistě oživil a povznesl by se po stránce v každém směru, což je zde nejvýš nutné a žádoucí:

1. Krajina zdejší osázena je hojně stromovím – nazývána jihočeskou zahradou – ověncena se tří stran pásem zachovaných lesů jehličnatých i listnatých, prosycena čistým již horským vzduchem, s mírným podnebím a opravdovým nerušeným klidem, je tak uzpůsobena pro ozdravovny, rekreační podniky, jež mohly by býti uskutečněny dobrým železničním spojením.

2. Pěstování ovocného stromoví je významnou složkou hospodářských zdrojů zdejšího pošumavského kraje. Právě zamýšlená výroba na zpracování ovoce⁵¹ a lesních plodin jistě by železnou drahou ve svém rozvoji značně získala a byla by při dobré prosperitě podniku vlivnou pobídkou ku rozsáhlému racionálnímu pěstění ovocného stromoví zde, což je jistě i v zájmu samého státu, vzhledem ku soběstačnosti v zásobování ovocem.⁵² Leč zůstalo pouze u snah, Lhenice s okolím se musely i nadále spolehnout jen na silniční dopravní spojení.

Při bližším prozkoumávání prvních let poválečného života ve lhenickém regionu zjišťujeme, že více méně všechny problémy a události, které místní museli řešit, se stejně točily kolem ovoce, ovocnářství, kolem jejich milovaných třešní, jablek a dalších sladkých plodů. Paralelně s elektrifikací, dopravní dostupností, vodohospodářskými problémy, opravou školní budovy či opravou a výstavbou silnic a spojovacích cest vyvstala před místními „peckaři“ otázka daná samotnou dobou a jejím charakterem – založení společné organizace, jež by pomáhala ovocnářům, vykupovala by jejich produkty a dále je zpracovávala. A to byla – vedle samotných dodávek mléka, masa, vajec a obilí, které museli místní zemědělci plnit – záležitost životního významu.

S ovocnářskými družstvy jako by se v roce 1946 roztrhl pytel. Samozřejmě, po válce opět oživily myšlenky tradičního českého družstevnictví, které mělo kořeny v předchozím století a mělo s ideologií pramálo společného, neboť bylo postaveno na základech vzájemné pomoci a výhodnosti. A je logické, že v budovatelském nadšení v osvobozené republice hrála družstevní myšlenka významnou roli.

Lheničtí, kteří v té době byli již coby místní Ovocnická jednota odbočkou Hospodářského družstva se sídlem v Netolicích, se museli konfrontovat hned se dvěma aktivitami, které je chtěly zapojit do svých struktur. Oba projekty pocházely z nedalekého okolí – Vlachova Březí a z Vodňan. V poslední záříjové dekádě doručila pošta na stůl

51 V roce 1946 bylo založeno ovocnářské družstvo. Z něj lheničtí o dva roky později vystoupili a založili si své Ovocnářské družstvo výrobní a prodejní – LHENA.

52 V další části jako argumenty padalo plánované přemístění drobného průmyslu do jinak zaostalého regionu, významný dřevařský průmysl a v neposlední řadě též existence výročních trhů na dobytek (železnice by mohla přinést jejich další rozvoj a rozšíření). Tamtéž.

lhenického MNV dopis s žádostí o podporu a zapojení lhenických do projektu od přípravného výboru ovocnářsko-včelařského družstva Agromel se sídlem ve Vlachově Březí.⁵³ V přiloženém memorandu byly objasněny velkorysé plány. Budoucí družstvo mělo být složeno ze dvou subjektů – Agromelu, výrobního družstva ovocnářsko-včelařského se sídlem ve Vlachově Březí, a Agrofexu, družstva soustředěného v Českých Budějovicích a Klatovech, jehož posláním měla být kultivace pivovarských kvasnic na krmiva, vitamíny, výtažky a jiné produkty, které by byly prospěšné v zemědělství obecně. V nadšeně psaném memorandu jeho autoři odkazovali na úspěchy sovětské vědy v daných oborech a zavázali se, že obě dvojjediná družstva „*podle svých stanov hodlají prakticky v míře co nejvyšší uskutečniti zásady ideálu družstevnictví v pojetí socialistickém, se zvláštním zřetelem k absolutnímu využití dosud neznámých metod pro zpracování hodnot přírodního bohatství ČSR*“.⁵⁴ Alespoň v počátcích měly být oba subjekty zakotveny regionálně, jak vyplývá z přiložené „*Mapy sběren a poboček výroben fy Agromel*“.⁵⁵ Nevíme, jestli lheničtí na tuto aktivitu vůbec nějak reagovali, domníváme se, že pokud ano, tak záporně – vždyť pro Lhenice se nepočítalo v přiložené mapě s žádnou pobočkou!⁵⁶

Druhý konkurent pocházel tentokrát ze sousedního strakonického okresu, z nedalekých Vodňan. V pramenech se s ním setkáváme již coby s přímým sokem lhenických v souboji o státní subvence. Snahy lhenických o zřízení družstva musely nabýt konkrétnější podoby někdy v létě 1946, neboť na konci září téhož roku je informuje jihočeský poslanec Národního shromáždění JUDr. Alois Neuman, že na „*komisi pro zanedbané kraje*“ projednávali zprávu ministerstva výživy o tom, že ono chce spojit lhenické s vodňanskými, kteří zrovna v té době zakládali družstvo pro konzervování zeleniny. Na rozdíl od Lhenic měli již ve Vodňanech připraveny prostory pro konzervárnu – starý pivovar, což byla v této době nepopíratelná komparativní výhoda, neboť lheničtí zatím žádným objektem nedisponovali.⁵⁷ Ovšem spojení s vodňanskými, navíc v podřízeném postavení, nemohli přijmout.

Dne 1. října 1946 zaslala místní odbočka Ovocnické jednoty ve Lhenicích místnímu národnímu výboru tamtéž dopis, ve kterém informuje o plánu zřídít ve Lhenicích podnik na zpracování ovoce a žádá národní výbor o pomoc. Součástí dopisu byla i stížnost na místní rolnickou komisi, jež žádost dříve zamítla.⁵⁸ Samozřejmě předsta-

---

53 Dopis Agromelu, ovocnářsko-včelařského výrobního družstva ve Vlachově Březí, byl poslán 24. září 1946 a do Lhenic doputoval o tři dny později. Vedle lhenických byl dopis s memorandem zaslán o měsíc dříve i vládě a příslušným resortním ministerstvům – výživy, zemědělství, zdravotnictví, zahraničního obchodu, vnitřního obchodu, vnitra, ochrany práce a sociální péče, národní obrany, informací, a zemským národním výborům v Praze a Brně, Slovenské národní radě a předsednictvu Ústřední rady odborů. SOKA Pt, MNV Lhenice, k. č. 92, inv. č. VIII/9a.

54 Tamtéž.

55 Středisko mělo být samozřejmě ve Vlachově Březí, pobočky a sběrná pak ještě v Prachaticích, Netolicích, Českých Budějovicích, Českém Krumlově, Kaplici, Borovanech, Nových Hradech (snad i v Trhových Svinech?), Třeboni a Tušti. Tamtéž.

56 Nedomníváme se, že by byl projekt tak daleko, aby jeho tvůrci měli domluvenou závaznou spolupráci s výše vyznačenými obcemi.

57 SOKA Pt, MNV Lhenice, k. č. 92, inv. č. VIII/9a.

58 Vyhlednutý pozemek pro stavbu byl na parcele č. kat. 808, který byl součástí národního majetku a sousedil s domem č. p. 135. Tamtéž.

4 Ovocné sady u Lhenic. Zdroj: Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích, podsběrka 10 – Historie, fond „K“.

vitelé odbočky⁵⁹ argumentovali významem projektu pro Lhenice a okolí a upozorňovali současně na snahy vodňanských. Apelovali na členy místního národního výboru, aby se zasadili o výstavbu konzervárny a aby lobovali u jihočeských poslanců Národního shromáždění ve prospěch lhenických.⁶⁰ Významný argument byl ten, že konzervárna byla chápána jako poslední možnost vybudovat v místě alespoň nějaký „průmyslový podnik“. Nesporná byla i skutečnost, že v místě bylo dost odborně zdatných lidí, kteří by byli zárukou kvalitní výroby konzervárny, přibyla by pracovní místa, navíc ovoce by pocházelo z místních sadů, tudíž by se ušetřilo i za dovoz do vzdálenějších lokalit.⁶¹ V následujících měsících představitelé lhenické filiálky Ovocnické jednoty spolu s představiteli MNV aktivně korespondovali a přimlouvali se i u poslanců Národního shromáždění (zejména Aloise Neumana), Okresního národního výboru v Prachaticích a dalších kompetentních úřadů.⁶² Současně s tímto žádali místní sadaři ministerstvo zemědělství i o dotace na nákup ovocných stromů.⁶³

Veškeré snahy, které nenašly pozitivní odezvu, jak jsme naznačili výše, vedly

59 Představitelé odbočky byli lheničtí občané – Jan Mařík coby předseda odbočky a Karel Novotný jako jednatel. Tamtéž.

60 Tamtéž.

61 Viz například dopis předsedy MNV ve Lhenicích Krajské hospodářské radě ze dne 18. dubna 1947. MNV v něm trval na zřízení konzervárny, neboť v místě je „*k dispozici 20 pracovních sil, které mají malé hospodářství a musí se věnovati ještě jinému zaměstnání, což by se pro takové náramně osvědčilo*“. MNV slíboval i finanční podporu při výstavbě konzervárny, jakož i budoucí bytovou výstavbu pro nové zaměstnance, včetně vedoucích. SOKA Pt, MNV Lhenice, k. č. 92, inv. č. VIII/9a.

62 Tamtéž.

63 Jak patrně z dopisu ministerstva lhenickým ze dne 23. září 1948, kdy „lituje“, že v letech 1947 a první polovině 1948 dotaci nedostalo, a dává jim naději do budoucna. Jak však vyplývá z následující korespondence, do Lhenic nedoputovala dotace ani v roce 1949. Tamtéž.

lhenické k jednoznačnému úsudku – spoléhat se do budoucna jen na sebe a založit si pouze své vlastní družstvo. Proto v roce 1948 vznikla LHENA, ovocnářské družstvo výrobní, výkupní a prodejní.⁶⁴ Ihned po založení LHENY začali místní na pozemku zakoupeném od místní Občanské záložny budovat svou vysněnou konzervárnu. Již v prvním roce jejího působení,⁶⁵ 1948, se zde vyráběly hruškové, třešňové, rynglové, jablkové a borůvkové kompoty.⁶⁶ V roce 1950 byl uveden do provozu sklep a nové skladiště lisovny.⁶⁷

Ze samostatné konzervárny se však lheničtí příliš dlouho neradovali. Nový politický kurz lidově-demokratické republiky viděl budoucnost ve znárodněném průmyslu a ve větších hospodářských celcích. Proto také došlo v roce 1953 k začlenění místní konzervárny do národního podniku Jihočeská Fruta, a to jako provozovny 08. Pod ni pak přešla i nedaleká výrobní v Petrově Dvoře, kde se v zastaralém provozu vyráběly ovocné nekvašené mošty. Od roku 1958 pak byl v Petrově Dvoře již jenom pobočný sklad.⁶⁸

Nyní je načase věnovat se trochu hlavním hrdinům našeho příběhu – ovocným stromům. O tom, že jich ve Lhenicích nebylo málo, není sporu. Vedly se jejich statistiky⁶⁹ – už kvůli dotacím na výsadbu nových stromů,⁷⁰ následné platbě sběračům při sklizni. Bylo třeba přesně evidovat počty ovocných dřevin, které dávali lidé družstvu při vstupu do něj. Koneckonců, o tyto statistiky se pak opírali lidé (a vedly se i spory), kteří v devadesátých letech z družstva vystupovali. Vše bylo – alespoň po formální stránce – podchyceno a podepsáno. Bylo evidováno i stáří (byť alespoň přibližné) stromů a obnova jednotlivých sadů v průběhu desetiletí. Máme též přehled (byť ne v kontinuální řadě), kolik brali jednotliví pracovníci při úpravách „třešňovek“.⁷¹

Pravděpodobně ze stejné doby je například i Zpráva o průběhu ošetřování ovocného stromoví v obci Lhenice.⁷² Dle této zprávy bylo ve lhenickém okrsku (Lhenice, Vadkov, Smědeč a Smědeček) odstraněno 300 kusů suchých stromů, mechanicky

---

64 Přesné datum založení se nepodařilo v archivních materiálech dohledat. Neuvádí ho ani ve své publikaci Václav Starý. Jisté je pouze, že to bylo někdy v roce 1948.

65 V tomto roce byla vystavěna hala a kotelná. STARÝ, V., a kol., Lhenice, zahrada jižních Čech, c. d., s. 145.

66 STARÝ, V., a kol., Lhenice, zahrada jižních Čech, c. d., s. 145–146. Bohužel v publikaci není uvedena k těmto údajům žádná citace, pramenný zdroj.

67 Tamtéž, s. 146.

68 Tamtéž.

69 Dlužno podotknouti, že statistiky nebyly mnohdy přesné – nalezneme i přípis MNV, ve kterém se objevuje upozornění na značnou disproporcii mezi hlášením jednotlivých vlastníků sadů a sčítáním nezávislých odborníků – předseda MNV Lhenice píše Okresnímu národnímu výboru v Prachaticích, že dle sčítání ovocných stromů odborníky ze dne 1. 3. 1950 vlastnili lheničtí celkem 49 939 ovocných stromů, zatímco podle hlášení samotných vlastníků bylo ke stejnému datu v obci údajně pouze 16 390 stromů. Myslím si, že důvod tak rozsáhlé disproporce mezi těmito statistikami je nasnadě. Ovocníci si samozřejmě také chtěli přijít „na své“. SOKA Pt, MNV Lhenice, k. č. 92, inv. č. VIII/9a.

70 Dotace, které za výsadbu ovocných stromů a související práce (úprava pozemků, lámání skály, kopání jam apod.) platil Krajský národní výbor, dosahovaly desetitisícových částek. V roce 1949 (za měsíce březen až červen) činila suma vyplacená Krajským národním výborem v Českých Budějovicích pouze na zakoupení a výsazení 350 ks stromků celkem 17 500 Kčs a za dovoz, kopání jam a sázení dalších 7 500 Kčs. Tamtéž.

71 Průměrná týdenní mzda při úpravách „třešňovky“ v měsících březnu a dubnu 1949 byla cca 700–800 Kčs, a to podle typu práce a přesného počtu odpracovaných hodin. Viz Listina o mzdě vyplacené dělníkům zaměstnaným na práci úpravy třešňovky, kopání pařezů, skály, a to za březen a duben 1949. Tamtéž.

72 Zpráva není bohužel datovaná, jedná se však s největší pravděpodobností o roky 1949–1950. Tamtéž.

ošetřeno 27 500 a chemicky ošetřeno postřikem 36 000 stromů – při tom se spotřebovalo 775 kg organických barviv a postřiku.⁷³

Na podzim 1950 měli lheničtí v plánu vysadit na výměře 2 ha 60 arů více než 300 ks třešní, višní, švestek a štěpů.⁷⁴ Ještě téhož roku dostali místní přidělené pozemky římskokatolického kostela ve Lhenicích o výměře 2 ha 11 arů a 42 m² (parcelní čísla 1314, 1315, 1316, 1317 a 1326), kde vysadili 152 kusů třešní a 120 švestek. Nákup zaplatili ze zálohy funkcionáři MNV – šlo o částku 12 836 Kčs. Následné práce (kopání jam, sázení apod.) byly provedeny formou dobrovolné brigády. Předseda MNV žádal v dopise příslušné úředníky KNV o udělení podpory za výše provedený nákup, aby peníze mohly být lhenickým vráceny.⁷⁵ Ostatně péče o stávající sady, pravidelná nová výsadba a každoroční rozšiřování ploch sadů o nové pozemky byly v této době (i později) samozřejmostí. Jedna z mála věcí, která mohla snažení ovocnářů zkazit, aniž by jí byli schopni vzdorovat, byla nepřízeň počasí. Ta postihla lhenické sady například v roce 1951, kdy mrazy 23. dubna způsobily škody na 70 % sadů položených směrem k Hradcům. Naopak stromy rostoucí ze Lhenic směrem k Vadkovu zůstaly nedotčeny.⁷⁶

Zcela jistě ještě před rokem 1958, tedy vznikem JZD ve Lhenicích, vznikl v místě Průzkum zemědělců a počet stromů.⁷⁷ Na celkem čtyřech stranách strojopisu na průklepovém papíře je soupis lhenických soukromých zemědělců. Vedle místa bydliště – čísla popisného – je zde uvedeno rodinné zázemí zemědělce, počet dětí a případně, kde pracují, velikost jeho pozemku a počet ovocných stromů. Jde o docela přesné zmapování soukromého zemědělského stavu. Dle něj bylo před rokem 1958 ve Lhenicích celkem 45 soukromě hospodařících zemědělců s pozemky většími než 5 ha s celkovou výměrou půdy 560,66 ha a s počtem ovocných stromů 9 392. Zemědělců hospodařících na půdě do rozlohy 5 ha bylo celkem 28, obdělávali půdu o celkové rozloze 119,3 ha a vlastnili celkem 3 817 stromů. Další skupinu tvořili rolníci s rozlohou půdy do 3,50 ha. Jejich celková výměra dosahovala 60,18 ha, počet ovocných stromů 3 352. Těch nejmenších, s výměrou do 2 ha, bylo ve Lhenicích celkem 26, obhospodařovali 36,84 ha půdy a vlastnili 2 533 ovocných stromů. Dle tohoto soupisu byl oficiální počet ovocných stromů ve Lhenicích 19 094 kusů, což je ovšem dosti značná dispo-

---

73 Zřejmě se jednalo o práce před zahájením sezóny. S pravidelným celoplošným hromadným postřikem pomocí techniky strojní traktorové stanice se započalo již na počátku padesátých let. Řada místních však tomuto způsobu ošetřování nedůvěřovala. Proto ONV v Prachaticích např. 24. 1. 1951 MNV ve Lhenicích nakazuje, aby ty, kteří nechtěli souhlasit s celoplošným postřikem, trestali dle zákona na ochranu pětiletého plánu, popřípadě jiných souvisejících zákonů. Tamtéž.

74 František Schön, č. p. 133, 20 ks třešní na doplnění, Josef Mášl, č. p. 53, 10 ks třešní a 10 ks švestek, Václav Majer, č. p. 61, 60 ks švestek, Jan Podlaha, č. p. 71, 10 ks třešní, 2 ks štěpů a 1 hruška, Jan Ondrák, č. p. 181, 6 ks třešní, 2 ks štěpy, Jan Grill, č. p. 190, 30 švestek, 12 třešní, František Hamberger, č. p. 80, 20 třešní, Jan Kupeček, č. p. 86, 5 štěpů, Karel Bukovský, č. p. 149, 40 třešní, Rudolf Prášek, č. p. 18, 20 višní, 10 třešní, Václav Hart, č. p. 76, 40 švestek, 22 třešní a 3 višně, Josefa Schnedorferová, č. p. 237, 12 třešní, Františka Pintrová, č. p. 67, 8 třešní, toto vše na doplnění. Statistika zasláná MNV Lhenice Okresnímu národnímu výboru v Prachaticích dne 14. dubna 1950. Tamtéž.

75 Tamtéž.

76 Zápis sepsaný dne 8. 5. 1951 v úřadovně MNV ve Lhenicích za přítomnosti předsedy MNV, okresního pomologa a majitelů ovocných sadů, tajemníka MNV. Tamtéž.

77 SOKA Pt, MNV Lhenice, k. č. 92, inv. č. VIII/9a.

porce od oficiálně vedených počtů dle nezávislých odborníků (viz výše)⁷⁸. Berme tento počet tedy jako minimum, samozřejmě by bylo nutné ještě připočíst obecní stromy, jejichž údaj však pro dané období nikde není k dispozici.

Úroda ovocných stromů je spjata s prací malých blanokřídlých tvorečků, kteří pravidelně, od jara do podzimu, bez přestávky a trpělivě opylují květy. Každý sadař, zahradník ví, že bez pomoci včel by si mohl o dobré úrodě nechat pouze zdát. A je logické, že včely vždy byly v zorném poli lhenických, že se místní o ně starali a vedli jejich přesnou evidenci. Soupisy včelařů a včelstev máme zachyceny pro rok 1952. Z nich vyplývá, že přímo ve Lhenicích bylo celkem 16 včelařů, z toho sedm jich bylo vedeno jako soukromých zemědělských závodů a zbytek byli chovatelé nezemědělci. Těchto 16 včelařů pak pečovalo o 65 včelstev.⁷⁹ Oproti předchozímu roku zaznamenali ve Lhenicích značný úbytek – na podzim 1951 bylo zazimováno celkem 102 včelstev.⁸⁰ Průměrný výnos medu v roce 1952 z 1 kmenového včelstva byl u soukromých zemědělských závodů i u chovatelů nezemědělců stejný – 3 kg. Celkový výnos pak u prvně jmenované skupiny (7 soukromých zemědělských závodů) dosáhl 75 kg, u druhé skupiny (9 chovatelů nezemědělců) 105 kg. Včelího vosku pak bylo dohromady vyprodukováno 7,20 kg (3 + 4,20 kg).⁸¹ Včelaři s jedním včelstvem byli ve Lhenicích tři, dalších sedm pak mělo dvě až tři včelstva (dohromady 17), čtyřmi až pěti včelstvy disponovali celkem tři (dohromady 14), jeden včelař vlastnil šest včelstev a dva největší se pak starali o 25 včelstev. Z technického hlediska bylo všech 65 úlů, v nichž byly včely na podzim 1952 zazimovány, s dílem rozběrným, z toho 40 z nich bylo přístupných zadem a zbytek vrchem i zadem⁸². Další údaje pocházejí z podzimu roku 1953, kdy se rozděloval cukr pro včelstva mezi jednotlivé chovatele ve Lhenicích, Brusné, Hrbově, Dolních a Horních Chvalšínách, Hoříkovicích, Jámě, Třebanicích, Vodici, Vadkově, Újezdu, Ktziši, Smědečku, Klenovicích, Mišovicích, Lhotě Ratiborové a Smědci. Celkem bylo mezi 78 včelařů, kteří se starali o 422 včelstev, rozděleno 2 523 kg cukru.⁸³

Tak vypadal lhenický region v první polovině padesátých let. A jestli někomu dosud chybí zmínka o existenci jednotného zemědělského družstva ve Lhenicích, není to náhoda. V první polovině padesátých let, kdy v blízkém okolí městečka vznikala a posléze zanikala řada družstev,⁸⁴ byli lheničtí ještě daleko od tohoto kolektivi-

---

78 Tamtéž. Samozřejmě v archivních pramenech jsou zachovány i soupisy ovocných stromů z následujících dekád, to je však mimo téma této studie.

79 Soukromé zemědělské závody pečovaly ve Lhenicích o 27 včelstev, chovatelé nezemědělci pak o 28. Obecní výkaz o včelařství r. 1952 (podle stavu dne 1. prosince 1952). Tamtéž.

80 Tamtéž.

81 Tamtéž.

82 Tamtéž.

83 Tamtéž. Další archivní materiály o včelaření v JZD Lhenice v SOKA Prachatice např. JZD Lhenice, k. č. 29, inv. č. 5/c.

84 Ve Vodčicích bylo založeno JZD již v roce 1949, po dvou letech zaniklo; Hrbov – založeno 1956; Vadkov – 1955; Třešňový Újezdec – 1952, po krátké době se družstvo rozpadlo a jeho pozemky začaly obhospodařovat státní statky. Blíže viz STARÝ, V., a kol., Lhenice, zahrada jižních Čech, c. d., s. 131–133.

začního výdobytku.⁸⁵ Zlomový okamžik přišel až v roce 1958. Do té doby se dařilo plnit zemědělcům dodávky předepsané státem bez velkých obtíží, resp. bez nějakých větších následků, i když ne vždy to bylo jednoduché. Z roku 1956 se zachoval Soupis zemědělců, kteří špatně plní dodávku mléka a nebo vůbec neplní.⁸⁶ Na seznamu jsou jména 24 soukromých zemědělců, kteří měli větší či menší problémy s dodávkami mléka – buď nedodávali vůbec, nebo málo, u několika z nich jsou dnes nesrozumitelné zápisky učiněné tužkou příslušnou komisí a doprovázené otazníky.

I pro Lhenice, zdá se, platí model dříve poznáný v obcích na Sedlecku a Plásto-
vicku – funkcionáři z místa, členové MNV, se za místní spíše zasazovali, bránili je, a pokud to bylo jenom trochu možné, netrestali je za neplnění dodávek – byť i zde najdeme případy potrestání formou nedání přidělových lístků na vybrané komodity. Ti „zlí“ byli zpravidla odjinud, nežili v obci a neměli na Lhenice žádné bližší vazby.⁸⁷ Tak například 19. září 1947 doputoval na MNV dopis z Bradlické mlékárny vedené národním správcem. Ten lhenické upozorňoval, že musí zvýšit dodávku mléka, neboť obec, kde bylo dle statistik 280 krav, denně odevzdávala pouhých 196 litrů mléka. Mlékárna žádala jako nezbytné minimum alespoň jeden litr mléka na krávu a den. Tato výzva byla prvním upozorněním, aby Lhenice mlékárna „uvarovala nepříjemných následků domácích prohlídek a kontrol stájového dojení“.⁸⁸

Nicméně čas a společenské procesy nešlo zastavit. Proto najdeme v Pamětní knize města Lhenic⁸⁹ pro rok 1958 následující zápis: „V září bylo ve Lhenicích rušno. Denně přijížděla z okresu politická brigáda, aby získala zemědělce do jednotného zemědělského družstva. Dobré dílo se podařilo. Můžeme směle říci, že lheničtí zemědělci pochopili program XI. sjezdu KSČ dovršení socialistické výstavby v naší vlasti.

Ustavující členská schůze se konala 25. září v sokolovně. Již odpoledne vyhrávala vojenská dechová hudba na náměstí. Večer přijela ještě kapela Domu osvěty. Velký sál sokolovny byl naplněn členy i hosty.

Nové družstvo sdružuje 122 hospodářství se 189 členy ze Lhenic i Brusné. Na výměře 586 ha, z toho 333 ha orné půdy.

Předsedou družstva byl zvolen rolník Martin Trnka, rostlinářem a 1. náměstkem Václav Vincik, zootechnikem a 2. náměstkem Jan Šíma, 3. náměstek je Václav Stehlík z Brusné, účetním se stal Miloslav Beneš.⁸⁹

---

85 Nutno na tomto místě podotknout, že velká většina družstev čtvrtého typu, která vznikala na samém počátku padesátých let, měla jepičí život. Dokonce dostávala hanlivá označení, jak zmiňuje jeden z narátorů o družstvech, která vznikala právě v roce 1951: „V tom padesátém roce se hodně začala prosazovat ta myšlenka družstevnictví. Byla už některá místa, obce, kde si ti lidé družstvo založili, samozřejmě se špatnými výsledky. Neměly dlouhého trvání. Většinou to začalo na bázi strojních družstev, což bylo zajímavé pro ty lidi, vypomáhali si technikou. Jenže to hospodaření družstev nebylo dobré, většinou tam šli tři čtyři ze vsí, nedali to dohromady, bylo to všechno narušené, nemohli ani tu půdu dát dohromady, každý ji měl jinde. Takže většinou to nedopadlo dobře. V té první fázi to končilo nějakým úpadkem, hospodářským krachem. My jsme jim říkali, nebo jejich sousedi, votrubový družstva.“ Rozhovor s Tomášem Štroblem vedl v Jámě Jiří Petráš 11. 1. 2019.

86 Přehled byl vypracován ke dni 26. ledna 1956. SOKA Prachatice, MNV Lhenice, Zápisy ze schůzí komise zemědělské při MNV Lhenice 1956–1971, k. č. 14, inv. č. I/2u.

87 WAGNEROVÁ, A. – NIKRMAJER, L. – PETRAŠ, J., Paměť kraje, c. d.

88 Mlékárny byly povinny z pověření ministerstva výživy hlásit na příslušné úřady neplniče dodávek. SOKA Prachatice, MNV Lhenice, k. č. 78, inv. j. VIII/1a.

89 SOKA Prachatice, Pamětní kniha obce Lhenice z let 1958–1974.

90 Tamtéž.

Je jasné, že realita nebyla tak slavnostní, optimistická a zářivá, jak ji líčí kronikář. Zcela jistě si ti, kteří vstoupili do družstva, uvědomili, že asi jinou cestu nemají, dílem to byl pragmatický krok, kdy již neměli síly na obdělávání vlastních pozemků, dílem to bylo dáno únavou z dlouhého procesu přemlouvání i „přemlouvání“ ke vstupu do JZD. Na druhou stranu je třeba říci, že pro Lhenice jsme nenašli v archivních materiálech žádné náznaky či případy exemplárních procesů a potrestání souvisejících s nechutí ke kolektivizaci.

„Samozřejmě byl tlak. ... Nás naštěstí nikoho nestěhovali. Lidi už byli taky unavený. Tady taky odpadly v tom roce 1952 všechny námezdní síly. Šly pryč a zabraly si uvolněný hospodářství třeba po odsunutých Němcích. Nebo šli chlapi do práce, do lépe placené práce, do měst. ... Tak samozřejmě, to napomáhalo, a z druhé strany ještě ten tlak. ... Bylo to z toho tlaku z okresu, a od těch přesvědčovatelů, lidi zjistili, že asi jiná cesta není, tak do toho družstva vstoupili všichni.“⁹¹ Je zde na místě říci, že ve Lhenicích zůstali samostatně hospodařící zemědělci⁹² i po roce 1958 – a nebylo jich málo. Vedla se o nich přesná evidence, seznamy pocházejí i ze 70. a 80. let 20. století.⁹³

Kolektivizace vesnice je i s odstupem několika desítek let neustále provokujícím tématem moderní české historie a historiografie. V novém bádání o vesnici většinově převládá model násilné kolektivizace a represí padesátých let. Méně už se akcentuje život na vesnici jako takový, se svými světlými i zápornými stránkami. Z mnoha osobních rozhovorů s narátory (i s těmi, kteří pocházeli z rodin, jež byly diskriminovány) zaznívá jedna věc – kolektivizace byla sice v dané době chápána jako nespravedlivá a násilná akce režimu vůči lidem, s půdou však vzala lidem i tvrdou dřinu. Ti, kteří byli v padesátých letech dětmi, vzpomínají na to, jak po příchodu ze školy šli okamžitě pracovat na rodinný statek. A jak se jim ulevilo, když dala rodina své majetky do družstva – přibyl volný čas, zábava, kamarádi.⁹⁴

Samozřejmě kolektivizace přinesla na vesnici ve svých počátcích mnoho pocitů křivdy, na druhé straně však i povznesení rodin, které byly do té doby na nejnižším společenském stupni. Dala jim možnost žít hodnotně a důstojně. Tyto rány a trhliny do venkovské pospolitosti byly zahlazeny až počínající prosperitou druhé poloviny šedesátých let a v desetiletích následujících. A jak opět smutně poznamenávají narátoři – jak byla kolektivizace vesnice prosazována v padesátých letech politickou silou, tak i po roce 1989 byla družstva likvidována politickým mocenským tlakem. Avšak právě v tomto období může žít a prosperovat myšlenka družstevnictví ve své původní podobě, kdy je založena na účelnosti a prospěchu všech zúčastněných, bez jakýchkoliv ideologických překážek a omezení.

I v případě Lhenic se ukazuje, že venkovská pospolitost žije v době převratných společenských procesů svým tempem, svým stylem a způsobem. Lidé mají tendence se semknout, pomáhat si a vzájemně se podržet vůči tlaku zvenčí (samozřejmě si toto nemůžeme idealizovat, vždycky rozhodují osobní zájmy, rodové nevraživosti

91 Rozhovor s Tomášem Štrobem vedl v Jámě Jiří Petráš 11. 1. 2019.

92 V dobovém výrazivu se používal výraz JHR – jednotlivě hospodařící rolník.

93 SOkA Prachovice, MNV Lhenice, k. č. 78, inv. č. VIII/1c.

94 Viz vzpomínky narátorů v publikaci WAGNEROVÁ, A. – NIKRMAJER, L. – PETRÁŠ, J., Paměť kraje, c. d.

a charaktery lidí). A nemůžeme tudíž na život přenášet nějaké teoretické vzorce. Lheničtí měli a mají to štěstí, že se jim – byť s potížemi – vždy dařila plnit dodávka, měli štěstí, že jejich tolik milované ovocné stromy je nikdy „nenechaly v bryndě“, že žili v souladu s přírodou a dbali a dbají na její zákonitosti.

Následný výzkum se pokusí zmapovat dané téma až do počátku devadesátých let dvacátého století, kdy v důsledku společenské transformace došlo k likvidaci jednotlivých zemědělských družstev, převedení majetku zpět na jeho původní vlastníky a také k přeměně družstev na družstva vlastníků, popřípadě jiné formy hospodaření. Vymezený region bude širší – vedle Lhenicka zahrne i Chelčice a okolí.

Prameny a literatura

Prameny

Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích:

- podsbírka historie,
- fond bývalého Muzea dělnického revolučního hnutí jižních Čech.

SOA Třeboň, pracoviště České Budějovice:

- fondy Zelenina České Budějovice, Fruta, s. p. České Budějovice, Rekord, a. s. České Budějovice, Lhena, ovocnářské družstvo nákupní, výrobní a prodejní, Lhenice.

SOKA Prachatice:

- fondy MNV Lhenice, Jednání rady a pléna MNV Lhenice 1951–1954, JZD Lhenice – spisy, JZD Lhenice – knihy zápisů, MNV Lhenice – JZD Lhenice, ONV Prachatice, Zemědělská komise MNV Lhenice 1956–1961,
- Pamětní kniha obce Lhenice z let 1949–1958
- Pamětní kniha obce Lhenice z let 1958–1974.

Naratoři

Rozhovor s Tomášem Štrobem, Janem Peškem a Petrem Leberem, podsbírka Historie Jihočeského muzea v Českých Budějovicích.

Literatura

BRANALD, Adolf, Ztráty a nálezy, Praha 1961.

ČAREK, Jiří, Městské znaky v českých zemích, Praha 1985.

FENCL, Pavel, Mičovice a její osady, Frantoly, Jáma, Klenovice, Mičovice, Ratiborova Lhota a bývalý Malonín, Mičovice 2018.

HAJN, Ivo, Výstaviště pro třetí tisíciletí, České Budějovice 2012.

JECH, Karel, Soumrak selského stavu, Praha 2001.

LEHEČKOVÁ, Ladislava, Okres Prachatice po roce 1945. Magisterská práce Masarykovy univerzity v Brně 2013.

PECKA, Jindřich, Na demarkační čáře. Americká armáda v Čechách v roce 1945, Praha 1995.

PETRÁŠ, Jiří – SVOBODA, Libor (edd.), Osm let po válce. Rok 1953 v Československu, Praha 2014.

PETRÁŠ, Jiří – SVOBODA, Libor (edd.), Československo v letech 1954–1962, Praha 2015.

PETRÁŠ, Jiří – SVOBODA, Libor (edd.), Předjaří. Československo 1963–1967, Praha 2016.

- PETRÁŠ, Jiří – SVOBODA, Libor (edd.), Jaro 68 a nástup normalizace. Československo v letech 1968–1971, Praha 2017.
- PETRÁŠ, Jiří – SVOBODA, Libor (edd.), Bezčasí. Československo v letech 1972–1977, Praha 2018.
- PEŠEK, Jan, Vyvrcholení procesu združstevňování vesnice v kraji České Budějovice, Jihočeský sborník historický (JSH), LIII, 1984, č. 1, s. 18–30.
- PEŠEK, Jan, Vývoj zemědělství v Jihočeském kraji na počátku 60. let (1960–1962), JSH, LIII, 1984, č. 2, s. 69–82.
- PEŠEK, Jan, Nástup k intenzifikaci zemědělství v Jihočeském kraji (1963–1965), JSH, LIII, 1984, č. 3, s. 136–149.
- PEŠEK, Jan, Úsilí o prosazení komplexní intenzifikace zemědělství Jihočeského kraje v letech 1966–1967, JSH, LIII, 1984, č. 4, s. 188–201.
- PEŠEK, Jan, Přerod jihočeské vesnice. K historii združstevňování zemědělství českobudějovického kraje v letech 1949–1959, České Budějovice 1987.
- PEŠEK, Jan, Rozvoj jihočeské vesnice. K historii vývoje zemědělství Jihočeského kraje v letech 1960–1971, České Budějovice 1985.
- ROKOSKÝ, Jaroslav – SVOBODA, Libor, Kolektivizace v Československu, Praha 2013.
- SOUMAR, Tomáš, Prachaticko v letech 1938–1948. Diplomová práce Západočeské univerzity v Plzni, Plzeň 2000.
- STARÝ, Václav, a kol., Lhenice, zahrada jižních Čech, Lhenice 1983.
- URBAN, Jiří, Kolektivizace venkova v horním Polabí, Praha 2016.
- WAGNEROVÁ, Alena – NIKRMAJER, Leoš – PETRÁŠ, Jiří, Paměť kraje. Proměny Zbudovských blat (Sedlec a okolí) v průběhu dvacátého století, MAS, Rozkvět zahrady jižních Čech, České Budějovice 2014.

Internetové zdroje

- HONSOVÁ, Tereza, Osidlování okresu Prachatice po roce 1945. Nepublikovaná bakalářská práce Masarykovy univerzity v Brně, Brno 2010, dostupné online: <<https://theses.cz/id/y52ax6/?lang=en>> [13. 10. 2021].
- Lhenice, oficiální stránky městyse, dostupné online: <<https://www.lhenice.cz>> [13. 1. 2019].
- Mapy, dostupné online: <<https://mapy.cz/turisticka?x=14.1336315&y=49.0173200&z=16&source=ward&id=11399&q=T%C5%99ebanice>>; <<https://mapy.cz/turisticka?x=14.1111633&y=49.0186214&z=16&source=ward&id=11398&q=Ho%C5%99%C3%ADkovice>>; <<https://mapy.cz/turisticka?x=14.1662230&y=49.0230608&z=16&source=ward&id=5598&q=Hrbov>> [13. 10. 2021].
- Český statistický úřad, Databáze demografických údajů za obce ČR, dostupné online: <<https://www.czso.cz/csu/czso/databaze-demograficky-udaju-za-obce-cr>> [13. 10. 2021].

Potřebuješ pomoci? Sílu najdeš v ovoci. Chceš se cítit skvěle, prima?
Pomůže ti zelenina!
Ohlédnutí za ovocnářsko-zelinářskými archivními soubory Národního
zemědělského muzea

Do you need help? Fruit power comes to aid. You want to feel great? Have veggies on your plate!
A look into the Fruit and Vegetable Growing Archive Collections of the National Museum of Agriculture

---

Jana Jakubská

Abstrakt: Předkládaná materiálová studie pojednává o zelinářských a ovocnářských archivních souborech Národního zemědělského muzea, jež dlouho unikaly pozornosti jako zajímavý historický pramen. Za použití historických a statistických metod, zejména syntézy a komparace, byly tyto fondy a sbírky podrobeny zevrubné analýze. Příspěvek zároveň čtenáře seznamuje s nedávnými výsledky katalogizace a digitalizace fondu Archiválie a v této souvislosti se jim snaží přiblížit jeho doposud opomíjené části. Chronologický nárys studie je vymezen obdobím let 1848–1980. Na základě komparace s fondy a sbírkami tuzemských paměťových institucí bylo zjištěno, že tyto archivní soubory představují unikátní pramennou základnu pro studium dějin ovocnářství a zelinářství.

Summary: This material study focuses on archive collections dealing with fruit and vegetable growing in the National Museum of Agriculture, which have long escaped attention as an interesting historical source. Using historical and statistical methods, the author analysed these fonds and collections in detail. This study also presents the results of recent cataloguing and digitalisation of the Archivalia fonds and in this context describes some of its hitherto neglected parts. In terms of chronology, the study deals with materials dated to 1848–1980. Based on a comparison with the fonds and collections of other national memory institutions, the author found that these archive collections represent a unique source of materials for the study of pomology and olericulture.

Klíčová slova: ovoce; ovocnářství; pomologie; rostlinná výroba; zahradnictví; zelenina; zelinářství; zemědělské archivy; zemědělské muzeum.

Keywords: fruit; fruit growing; pomology; plant production; gardening; vegetables; vegetable growing; agricultural archives; agricultural museum.

Článek vznikl za podpory Ministerstva zemědělství, institucionální podpora MZE-RO0818.

Úvod a metodologie

Národní zemědělské muzeum pečuje o rozsáhlé archivní soubory, jež se formovaly společně se vznikem Československého zemědělského muzea již od roku 1918.¹ Jejich rozsah čítá 500 bm sestávajících z 250 osobních fondů, 60 fondů institucí (spolky, organizace, zrušené podniky, školní zařízení...) a řady tematicky zaměřených sbírek, typických pro muzejní archivy (mapy a plány, grafika, fotografie...).

Rok 2021 byl vyhlášen Valným shromážděním OSN Rokem ovoce a zeleniny, a stal se tak vhodnou příležitostí k připomenutí příslušných tematických fondů a sbírek zastoupených ve fondu Archiválie. Jak deklaruje explicitní název příspěvku, jedná se o sondu do ovocnářsko-zelinařských archivních souborů Národního zemědělského muzea, coby objektu primární analýzy.

1 „Bohatá sklizeň výsledek dobré práce“, 1954. Zdroj: NZM, fond Archiválie, Sběrka plakátů, inv. č. IV/614.

1 Jelikož není cílem příspěvku opakovat již dříve vydobyté poznání, geneze fondu Archiválie a souhrn dosavadního bádání zde nebudou blíže rozvedeny. K historickému vývoji fondu Archiválie srov. KUBŮ, Eduard – ŠOUŠA, Jiří – ŠIMČÍK, Antonín (edd.), 100 let Národního zemědělského muzea, Praha 2018, s. 108–111; STEINOVÁ, Šárka, Osudový příběh Československého zemědělského muzea (1891) 1918–1952, Praha 2013, s. 53–56; STEINOVÁ, Šárka, Přehled osobních fondů zemědělců a lesníků v pamětových a jiných institucích, Praha 2017, s. 9–36; STŘESKOVÁ, Jaroslava, Fričova sbírka rukopisů v Zemědělském muzeu na Kačíně, Agrikultúra, 1965, 4, s. 217–225. Nejnověji k souhrnu dosavadního bádání o fondu Archiválie viz JAKUBSKÁ, Jana, Prameny ke studiu využívání vodních toků a hrazení bystřin na pracovišti Národního zemědělského muzea – podsběrka Archiválie, Prameny a studie, 2021, č. 68, s. 99–100.

Časový rozsah studie začíná rokem 1848, tedy obdobím, kdy byl rozvoj ovocnictví podpořen jak vydáváním odborné literatury, tak vznikem dvou stěžejních organizací, Pomologické společnosti (1830) a Pomologického zemského ústavu v Troji (1870). Uzavírají ji 80. léta 20. století charakteristická intenzivním rozvojem ovocnictví regulovaným státními hospodářskými plány. Odpovídající pozornost je věnována nejnovějšímu přírůstku fondu Archiválie reflektujícímu činnost jednoho z kontrolorů Českomoravského svazu ovocnicko-zelinařského v počátečních letech Protektorátu Čechy a Morava.

Téma ovocnictví a zelinářství se prolíná několika věcnými skupinami fondu Archiválie, zejména rostlinnou výrobou, potravinářstvím a zahradnictvím. Jedná se o 10 % z celkového počtu archivních souborů NZM. V rámci studie je představen reprezentativní výběr z tohoto množství, rozdělený do šesti materiálových skupin (osobní fondy, fondy institucí, sbírka plakátů, fotoalb a fotografie, grafiky). Získané poznatky byly analyzovány a pomocí informačního systému Evidence Národního archivního dědictví PEVA II komparovány s údaji o zastoupení obdobně zaměřených archivních fondů a sbírek napříč českými paměťovými institucemi.

Osobní fondy

Osobní fond Jan Říha

Dva kartony (0,12 bm) česky a německy psaných písemností z let 1852–1922 dokumentují profesní i osobní životní pouť jedné z předních osobností dějin jak české, tak evropské pomologie Jana Říhy.² Kromě četných osobních dokladů (např. výuční list z roku 1868) sestávají zejména z dokumentů dokládajících jeho členství v mnoha pomologických a zahradnických institucích (Státní ovocnářská škola v Chlumci nad Cidlinou, Zemská ústřední jednota českých zahradníků, Národní československá společnost zahradnická či Český pomologický ústav v Troji).³ Fond rovněž obsahuje Říhův studijní materiál k několikásvazkové publikaci *České ovoce*, jež zásadně ovlivnila českou i evropskou ovocnářskou literaturu tehdejší doby.⁴ Stopy v podobě jednotlivin různorodé provenience svědčí o Říhově spolupráci s Františkem Thomayerem (1856–1938) na prvním dílu *Českého ovoce* věnovaném jablkům.⁵ V neposlední řadě jsou zde uloženy poznámky k hodnocení velkého počtu odrůd ovocných plodin

---

2 Jan Říha (1823–1922), přední český pomolog a šlechtitel, spoluautor pěti svazků encyklopedie *České ovoce*. Srov. ŘÍHA, Jan, *České ovoce*. Díl první, Hrušky, Praha: Československá grafická unie 1937; ŘÍHA, Jan, *České ovoce*. Díl druhý, Třešně, višně, slívy a švestky, Praha: Československá grafická unie 1937; ŘÍHA, Jan, *České ovoce*. Díl 3, Jablka, Praha: Československá pomologická společnost 1919; ŘÍHA, Jan, *České ovoce*. Díl čtvrtý, Meruňky, broskve, srstky, rybíz, maliny a ostružiny, Praha: Československá grafická unie 1937; FOŘT, Jindřich – DOHNAL, Tomáš – ŘÍHA, Jan (edd.), *České ovoce*. Díl pátý, Vinná réva: odrůdy révy vinné vhodné k pěstování stolních hroznů a k přípravě vína v Čechách, na Moravě, Slovensku a Karpatské oblasti, Praha: Česká grafická unie 1940.

3 NZM, fond Archiválie, OF Jan Říha, k. č. 1, inv. č. 742/I.

4 Srov. ŘÍHA, J., *Ovoce*, c. d.

5 Po smrti Jana Říhy v roce 1922 dokončili tuto encyklopedii Jindřich Fořt (1877–1941), přednosta Státních výzkumných ústavů ovocnářsko-vinařských, a Karel Kamenický (1894–1964), vysokoškolský pedagog, pomolog a člen Československé akademie zemědělské.

a doporučeného tržního sortimentu.⁶ Fond je opatřen soupisem evidenčních jednotek, zapsán v programu BACH ProArchiv a čeká na přihlášení do základní evidence Národního archivního dědictví (dále jen NAD).⁷

2 Zahradníci při zemních pracích (Říha 1. zleva), 1890. Zdroj: NZM, fond Archiválie, OF Jan Říha, inv. č. 742/I.

Osobní fond Karel Kamenický

Materiál uložený v osobním fondu Karla Kamenického, důkladně obeznámeného s prací Jana Říhy, odráží zůstavitelovu činnost jakožto vysokoškolského pedagoga a předního československého pomologa přelomu 19. a 1. poloviny 20. století. Jeho odbornou činnost můžeme sledovat prostřednictvím jak četných publikačních výstupů, tak archiválií zde obsažených.⁸ Jedná se o tři kartony jazykově českých a německých písemností (0,24 bm) pokrývajících časové období let 1849–1950.⁹ Těžiště tohoto fondu spočívá v dokumentech tvořících Kamenického badatelskou základnu – záznamech o předních československých ovocnářích, poznámkách, rukopisech, životopisech pomologa Jana Říhy, separátech článků a podkladech pro slovník ovocnářsko-zeli-

6 NZM, fond Archiválie, OF Jan Říha, k. č. 2, inv. č. 742/I.

7 Srov. STEINOVÁ, Š., Průvodce, c. d., s. 158–159.

8 K nejdůležitějším publikačním výstupům zůstavitele např. KAMENICKÝ, Karel, Atlas tržních odrůd ovocných pro Československo: odborná příručka pro pěstitele jakostního ovoce v zahradách, polních sadech, stromořadích i v moderních krskovnách, Praha: Česká grafická unie 1947; KAMENICKÝ, Karel – KOHOUT, Karel, Atlas tržních odrůd ovoce 3., Praha: SZN 1957.

9 NZM, fond Archiválie, OF Karel Kamenický, k. č. 1–3, inv. č. 97/I.

nářských odborných výrazů.¹⁰ Kromě osobních dokumentů je zde možné nalézt pracovní deník, zprávy ze zahraničních cest a zprávu o ovocnictví na Státních statcích v Ploskovicích.¹¹ Karel Kamenický se v roce 1952 podílel na oponentuře koncepce ovocnářských sbírek a expozic Československého zemědělského muzea a při této příležitosti vytypoval základní druhy ovoce, jež se staly předlohou parafinových modelů, nacházejících se ve Sběrce NZM dodnes.¹² Osobní fond byl opatřen adekvátním obalovým materiálem, soupisem evidenčních jednotek v něm obsažených, zapsán do programu BACH ProArchiv a vzat do základní evidence NAD pod číslem 38.¹³

Osobní fond František Thomayer

Osobní fond Františka Thomayera, absolventa Pomologického ústavu v Praze-Troji, čítá čtyři kartony (0,5 bm) jazykově českých a německých písemností z let 1877–1891.¹⁴ NZM rovněž disponuje 300 Thomayerovými zahradními plány uloženými ve Sběrce map a plánů, které byly v roce 2011 digitalizovány a zpřístupněny na serveru fungujícím jako agregát lesních a zahradních map a plánů vybraných tuzemských paměťových institucí.¹⁵

Kromě toho, že se zůstavitel výrazně zapsal mezi naše přední zahradní architektky přelomu 19. a 20. století, patřil také k významným českým pomologům. Ve fondu nalezneme například rukopis jeho pomologického díla a řadu pomologických nákrešů či výukových poznámek. Věnoval se zároveň šlechtitelství, což dokládá jeho rukopis zabývající se vyšlechtěným kultivarem netřesku nazvaným „Sempervivum thomayeri“.¹⁶

V rámci osvětové činnosti působil v přípravném výboru Zemské jubilejní výstavy (1891), pro kterou projektoval sadovnickou úpravu výstavního areálu. Kromě těchto dokumentů se ve fondu dochovaly písemnosti vztahující se k Pařížské zahradnické výstavě (1889), Zahradnické výstavě ve Vídni (1892) a Národopisné výstavě československé (1895). K orientaci na tehdejší zahradnickém a ovocnářském trhu mohou přispět ceníky a seznamy ovocných a okrasných stromů.¹⁷

Osobní fond Františka Thomayera byl zpracován a zapsán do programu BACH ProArchiv a základní evidence NAD pod číslem 2. Bližší informace o částech fondu nevztahujících se bezprostředně k oblasti pomologie zpracovala ve své studii Šárka Steinová.¹⁸

10 NZM, fond Archiválie, OF Karel Kamenický, k. č. 1, inv. č. 742/I.

11 THOMAYER, František, České ovoce. Díl I., Jablka: výběr pro Království české k pěstování nejvíce se hodících 50 druhů jablek, Praha: František Thomayer 1894.

12 Příslušné písemné doklady, zejména korespondenci, lze nalézt v institucionálním fondu NZM. Srov. NZM, fond Archiválie, fond Zemědělské muzeum, k. č. 63, inv. č. 182/II.

13 Podrobný popis archiválií ve fondu obsažených publikován Š. Steinovou, viz STEINOVÁ, Š., Průvodce, c. d., s. 94–95.

14 František Thomayer (1856–1938), český zahradní architekt, pomolog, bratr lékaře Josefa Thomayera (1853–1927). Řadu informací k fungování a výuce v Pomologickém ústavu v Praze-Troji lze nalézt i ve fondu Jana Baptisty Lambla (1829–1909). Viz NZM, fond Archiválie, OF Jan Baptista Lambli, k. č. 1–6, inv. č. 745/I.

15 Server Staré lesní mapy, dostupné online: <<https://www.starelesnimapy.cz/>> [20. 12. 2021].

16 NZM, fond Archiválie, OF František Thomayer, k. č. 3, inv. č. 106/I.

17 NZM, fond Archiválie, OF František Thomayer, k. č. 4, inv. č. 106/I.

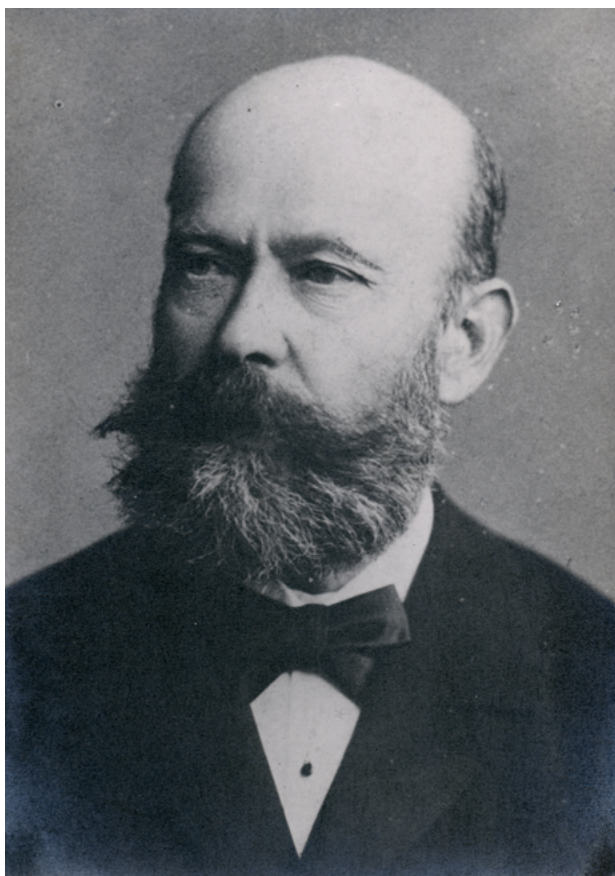
18 STEINOVÁ, Šárka, Osobní fond Františka Thomayera, Prameny a studie, 2009, č. 42, s. 40–59; dále STEINOVÁ, Š., Průvodce, c. d., s. 187–188.

3 Kresba meruňkové švestky, 19./20. stol. Zdroj: NZM, fond Archiválie, OF František Thomayer, inv. č. 106/1.

Osobní fond Josef Bláha

Skromná složka jazykově českých a německých písemností (0,02 bm) z let 1861–1922 vrchního zahradníka a pedagoga Pomologického ústavu v Praze-Troji a předního znalce hrušek Josefa Bláhy¹⁹ nechává nahlédnout do jeho života zejména prostřednictvím osobních dokladů (např. vysvědčení z let 1861–1863), korespondence (1873–1917), pracovní knihy (1861–1864) a deníku.²⁰ Fond je zpracován a zapsán jak v programu BACH ProArchiv, tak v základní evidenci NAD pod číslem 43.

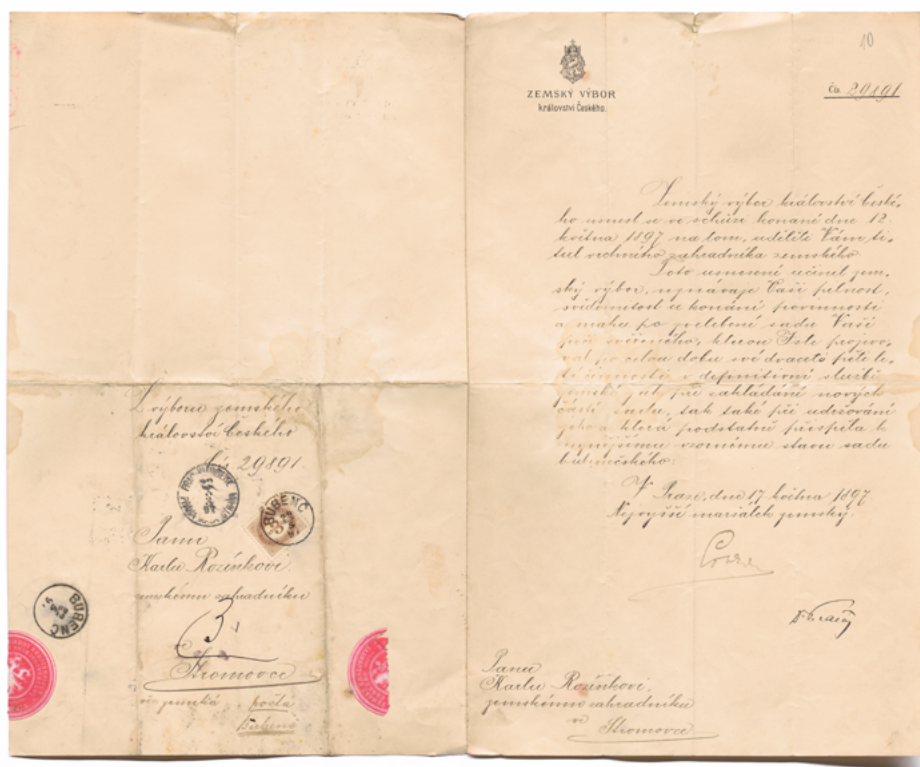
4 Portrétní fotografie Josefa Bláhy, nedatováno. Zdroj: NZM, fond Archiválie, OF Josef Bláha, inv. č. 97/I.

19 Josef Bláha (1842–1923), český pomolog, zahradník a pedagog. Zasloužil se o budování prvních ovocnářských školek na našem území.

20 NZM, fond Archiválie, OF Josef Bláha, k. č. 1, inv. č. 43/I. Více STEINOVÁ, Š., Průvodce, c. d., s. 45.

Osobní fond Karel Rozínek

K osobním fondům obdobného rozsahu patří složka (0,02 bm) jazykově českých archiválií mapujících úsek života Karla Rozínka vymezený lety 1868–1899.²¹ Z jejich rudimentárního dochování lze vyčíst, že zůstavitel působil v zahradě Kinského na Smíchově, v pomologické zahradě Vlastenecko-hospodářské společnosti na Kozačce a v roce 1882 se stal vrchním zahradníkem v sadech Praha-Bubeneč. Ze schválení Rozínkových služebních cest těmito institucemi se dají vysledovat jejich cíle – většinou šlo o Německo a Nizozemí.²² Fond je opatřen soupisem evidenčních jednotek, zapsán v programu BACH ProArchiv a v roce 2019 byl vzat do základní evidence NAD pod číslem 96.

5 Udělení titulu vrchního zemského zahradníka Karlu Rozínkovi, 17. 5. 1897.

Zdroj: NZM, fond Archiválie, OF Karel Rozínek, inv. č. 96/I.

21 Karel Rozínek (1850–1913), český pomolog. NZM, fond Archiválie, OF Karel Rozínek, k. č. 1, inv. č. 96/I.

22 NZM, fond Archiválie, OF Karel Rozínek, k. č. 1, inv. č. 96/I. Srov. STEINOVÁ, Š., Průvodce, c. d., s. 154–155.

Osobní fond Tomáš Dohnal

Nedílná součást ovocnářství připadá na oblast vinařství, nicméně vzhledem k její obsáhlosti v archivních souborech Národního zemědělského muzea by si tento obor zasloužil samostatné zhodnocení. V zájmu úplnosti však doplníme, že ve fondu Archiválie je deponován osobní fond Tomáše Dohnala.²³ Ten se zapsal do diskurzu dějin českého vinařství především svým působením ve funkci správce Státní pokusné vinice v Budňanech (Karlštejně) a Státní réвовé školky a mateční vinice v Křešicích u Litoměřic. Čtyři kartony jazykově českých a německých písemností dokumentují jeho přednáškovou a osvětovou činnost i funkci vinařského inspektora. Za mimořádně cenné lze považovat například jeho rukopisy – „Malá pomologie vinná“, „Přehled výnosnosti stanice Karlštejn“, „Historická stanice výzkumná vinařská v Karlštejně 1960–1970“, „Historie státní pokusné stanice v Budňanech“ a „Z vinařova zápisníku 1970“.²⁴ Výsledky svého odborného působení shrnul v rukopise „Můj život a vinařství v českých zemích po první světové válce a jeho vývoj do druhé světové války“.²⁵ Osobní fond je opatřen soupisem evidenčních jednotek a zapsán jak v programu BACH Pro-Archiv, tak v základní evidenci NAD pod číslem 9.²⁶

6 Medaile z mezinárodní přehlídky vín v Bratislavě, 1963.
Zdroj: NZM, fond Archiválie, OF Tomáš Dohnal, inv. č. 130/I.

23 Tomáš Dohnal (1903–1993), český vinařský odborník.

24 NZM, fond Archiválie, OF Tomáš Dohnal, k. č. 1–4, inv. č. 130/I.

25 NZM, fond Archiválie, OF Tomáš Dohnal, k. č. 2, inv. č. 130/I.

26 K rozboru fondu viz STEINOVÁ, Š., Průvodce, c. d., s. 56.

Fondy institucí

Fond Znojmia

Dva kartony (0,25 bm) jazykově českých a německých písemností z let 1938–1968 obsahují především korespondenci původce,²⁷ a to s ministerstvem výživy, jednotlivými konzervárnami a s okolními JZD, která dodávala původci suroviny, poděkování nadřízených institucí za plnění pětiletky, poděkování zemědělských škol za peněžní a jiné dary apod.²⁸ Dále se zde nacházejí materiály osvětlující chod podniku, různé zprávy o činnosti a výnosech podniku, materiály ke stavbě nové konzervárny z roku 1948, referáty a protokoly z jednání valné hromady, užšího vedení a další dokumenty. Pro dokreslení obrazu podniku mohou také sloužit zde dochované fotografie a propagační materiály firmy.²⁹ Inventář k fondu zpracovala roku 2005 během své praxe v Národním zemědělském muzeu Marcela Kalašová (* 1983, dnes Týřová). Fond je zpracovaný, zapsaný v programu BACH ProArchiv a čeká na své přihlášení do základní evidence NAD.

Sbírka plakátů

Sbírka plakátů Národního zemědělského muzea čítá necelých 700 evidenčních jednotek. Na ovocnářsko-zelinářskou tematiku připadá okolo třiceti plakátů českého a německého textu. Těžiště jejich původu spočívá v 50. letech 20. století, nejstarší z nich pochází z roku 1924. Plakáty jsou zapsané v programu BACH ProArchiv a čekají na přihlášení do základní evidence NAD. Zhruba 600 plakátů z celé sbírky bylo v období let 2011–2014 digitalizováno, zbytek je průběžně skenován v rámci digitalizačního pracoviště NZM na velkoformátovém skeneru WideTEK 36ART. Výsledky digitalizace Sbírkových plakátů jsou široké veřejnosti postupně zpřístupňovány na portálu eSbírkový.³⁰

---

27 Ke konci 2. světové války působilo ve Znojmě a okolí zhruba 24 soukromých konzervářských podniků, většinou okurkáren. V listopadu roku 1945 se ustanovilo družstvo na zpracování zeleniny a ovoce Znojmia (1945–1952), které konzervárny převzalo. Všechny jejich provozovny byly, až na pár výjimek, vedeny jako jeden podnik (např. octárna firmy Foglar). V září roku 1952 došlo k reorganizaci zemědělských družstev a družstvo Znojmia se znojemskými provozovnami bylo začleněno do Jihomoravské Fruty a závody nacházející se mimo Znojmo převzal sektor výrobních družstev v Brně a Jihlavě.

28 NZM, fond Archiválie, fond Znojmia, k. č. 1, inv. č. 743/II.

29 NZM, fond Archiválie, fond Znojmia, k. č. 2, inv. č. 743/II.

30 Portál eSbírkový, dostupné online: <<https://www.esbirky.cz/hledat/instituce/29087266/>> [20. 12. 2021].

7 „Mnoho dobrého ovoce dají stromky z ovocných školek Silesia Opava“, 1935.
Zdroj: NZM, fond Archiválie, Sbirka plakátů, inv. č. IV/304.

20. IX. - 1. XI. 1953

PŘEHLÍDKA NAŠEHO OVOCNÁŘSTVÍ

U PŘÍLEŽITOSTI STÉHO VÝROČÍ NAROZENÍ VYNIKAJÍCÍHO ČESKÉHO POMOLOGA JANA ŘÍHY
V ZEMĚDĚLSKÉM MUSEU ČSAZV
NA ZÁMKU KAČINA U KUTNÉ HORY

ZAHÁJENÍ V NEDĚLI 20. ZÁŘÍ 1953 V 10 HOD. DOPOLEDNE

Pořádá Krajský národní výbor v Praze za spolupráce ministerstva zemědělství, ministerstva státních statků a Československé akademie zemědělských věd.

Návštěvníci shlédnou:

výstavu ovoce pražského kraje,
výstavu krajových odrůd ovoce z celé republiky,

Kromě krásného empírového zámku Kačina uvidí návštěvníci památky Kutné Hory (7 km), školky v Zehušicích (5 km) a školní statek v Molitorově (na cestě z Kutné Hory do Prahy).

nové směry v našem ovocnářství opírající se o mičurinskou biologii,
výstavu vývoje našeho ovocnářství a včelařství s jubilejní výstavou Jana Říhy, muzejní sbírky.

Pro cestující vlakem bude v den zahájení a pro ohlášené výpravy postaráno o autobusovou dopravu z nádraží v Kutné Hoře (hlavní nádraží) a v Kolíně.

Vydal KNY v Praze v nakladatelství Orbis, n. p. - 4811 1953.

Impressum, n. p. - závod 02. Praha.

- 8 „Přehlídka našeho ovocnářství k příležitosti 100. výročí narození pomologa Jana Říhy v ZM“, 1953.
Zdroj: NZM, fond Archiválie, Sběrka plakátů, inv. č. IV/90.

Sbírka grafiky

Sbírka grafiky NZM čítá necelých 500 evidenčních jednotek, jež byly v roce 2021 zpracovány, zapsány do programu BACH ProArchiv a digitalizovány v rámci interní digitalizace na velkoformátovém skeneru WideTEK 36ART. Na ovocnářsko-zelinářský obsah připadá celkem 44 evidenčních jednotek. K vizuálně atraktivním grafickým listům patří například konvolut 32 kolorovaných vyobrazení tradičních druhů tuzemského ovoce – jablek, hrušek a švestek.³¹

9 Kasselská reneta, nedatováno. Zdroj: NZM, fond Archiválie, Sbírka grafiky, inv. č. 122/421/IX.

Sbírka fotoalb a fotografií

Sbírka fotoalb a fotografií sestává z necelých 400 evidenčních jednotek, jež jsou zpracovány a od roku 2021 interně digitalizovány na velkoformátovém skeneru WideTEK 36ART. Fotoalba dokumentují především četné ovocnářsko-zelinářské výstavy, jednotlivé fotografie pak detaily z těchto výstav, portréty významných osobností z oboru a spolkovou činnost ovocnářsko-zelinářských organizací. Z fotografií zaujme například černobílý pozitiv podlepený kartonem zobrazující účastníky druhého

31 NZM, fond Archiválie, Sbírka grafiky, k. č. 4, inv. č. 122/421/IX.

zájezdu Československé ovocnické společnosti na Slovensko v roce 1925.³² Na snímku je zachycen již dříve zmiňovaný Karel Kamenický (2. řada uprostřed). Fotoalbum z roku 1976 a 1980 obsahuje černobílou dokumentaci z ovocnářsko-zelinářských výstav pořádaných Československým zemědělským muzeem Kačina, zhotovenou pravděpodobně některým z institucionálních pracovníků.³³

10 Účastníci 2. zájezdu Československé jednoty ovocnické na Slovensko, 1925.
Zdroj: NZM, fond Archiválie, Sběrka fotoalb a fotografií, inv. č. 123/547/IX.

32 Československá ovocnická společnost v Praze vznikla roku 1919. Změnou stanov v roce 1928 byla přejmenována na Československou jednotu ovocnickou. K jejím hlavním úkolům náležela organizace odborné ovocnářské práce prostřednictvím přednášek, výstav, vydávání odborných publikací a spolkových exkurzí a zájezdů. NZM, fond Archiválie, Sběrka fotoalb a fotografií, k. č. 8, inv. č. 123/547/IX.

33 NZM, fond Archiválie, Sběrka fotoalb a fotografií, k. č. 8, inv. č. 123/319/IX.

Ceníky a katalogy

Sbírka ceníků a katalogů obsahuje 222 evidenčních jednotek katalogizovaných v roce 2013. V témže roce byly digitalizovány Mendelovou univerzitou v Brně. Nejvíce ceníků a katalogů pochází z 1. poloviny 20. století, nejstarší z nich spadá do roku 1883. Ve sbírce vynikají například ceníky semen proslulé firmy Vaňkova pražská semena, založené roku 1899 Jindřichem Vaňkem (1869–1948).³⁴

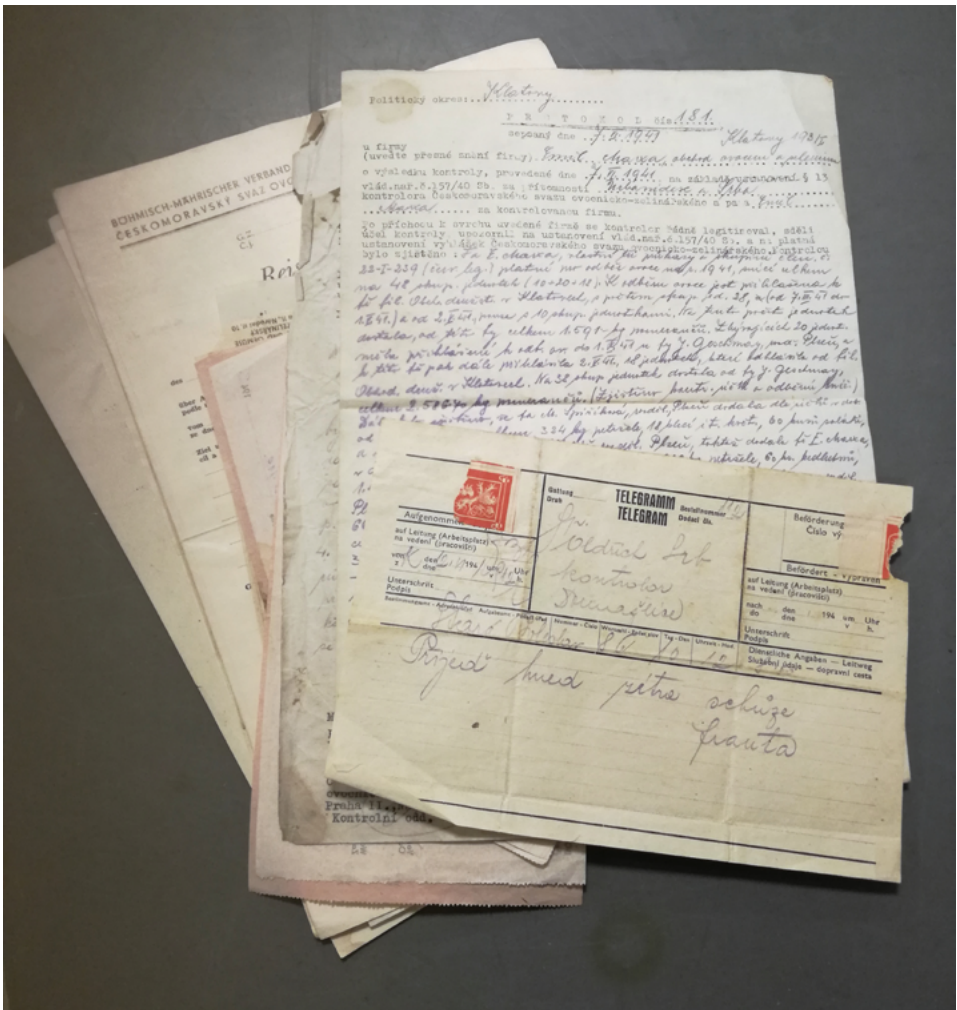

11 Hlavní zahradnický ceník semen firmy Jindřicha Vaňka, 1944.
Zdroj: NZM, fond Archiválie, Sbírká katalogů a ceníků, bez inv. č.

34 Firma sídlila v prostorách domu U Zlaté husy na Václavském náměstí, po jejím rozšíření pak v bloku domů vedle holešovických jatek. Roku 1948 byla firma znárodněna a převzal ji národní podnik Sempra. V 90. letech 20. století došlo k obnovení jejího provozu.

Konvolut písemností Oldřicha Srba

Na počátku roku 2021 darovalo Městské muzeum v Čelákovcích Národnímu zemědělskému muzeu konvolut jazykově českých a německých písemností (0,03 bm) Oldřicha Srba, kontrolora Českomoravského svazu ovocnářsko-zelinařského z let 1940–1942. Převážnou většinu dokumentů tvoří příkazy, žádosti a zprávy o provedení kontroly, oběžníky, vyhlášky a oznámení vztahující se k ovocnářsko-zelinařskému průmyslu. Fond je zpracovaný, zapsaný v programu BACH Pro-Archiv a čeká na zápis do základní evidence NAD.

12 Konvolut písemností Oldřicha Srba, 1940–1942. Zdroj: NZM, fond Archiválie, OF Oldřich Srb, inv. č. 396/I.

Diskuze

Analýzovaný materiál vykazuje značnou výpovědní diverzitu a je roztržštěn ve více typech archivních souborů, z nichž nejvíce jsou zastoupeny fondy osobní. Většina popisovaných archiválií torzovitěho dochování pak tvoří součást sbírek (např. sbírka fotoalb a fotografií či plakátů). Pečlivá kritika typologicky odlišných archivních souborů umožnila většinu archiválií autorsky i vydavatelsky určit. Značná část ovocnářských a zelinářských dokumentů připadá na obrazové materiály, a to zejména v případě dokumentace jednotlivých odrůd, vyzdvihující jejich vizuální aspekty a odlišnosti. Specifickým typem pramenů nacházejících se ve fondu Archiválie jsou katalogy odrůd a ceníky.

Původ archiválií a dokumentů se vzhledem k absenci evidenční pomůcky ve většině případů nepodařilo určit. Lze se domnívat, že většina těchto souborů se do zemědělského muzea dostala buď díky spolupráci zůstavitele s touto institucí, či při vybavování Všezařadnického muzea, autonomní pobočky Československého muzea, sbírkovým fondem. Osobní fond Františka Thomayera věnovali v 50. letech 20. století ČZM zůstavitelovi příbuzní. Nejnovější přírůstek darovalo NZM Městské muzeum v Čelákovících.

Vzhledem k množství nezpracovaného materiálu ve fondu Archiválie bylo rezignováno na tvorbu časově náročných archivních pomůcek. Aby bylo možné archivní soubory zpřístupňovat badatelům, jsou k nim průběžně vytvářeny provizorní seznamy evidenčních jednotek, které sice formálně nesplňují kritéria pro zařazení do evidence archivních pomůcek, nicméně usnadňují orientaci v těchto fondech.

Soustavná digitalizace archiválií a dokumentů započatá v roce 2021 umožňuje snazší zpřístupnění alespoň části ovocnářsko-zelinářsky zaměřených fondů veřejnosti. Portál eSbírky se jeví jako jedna z vhodných platform pro prezentaci výsledků digitalizace. V konečném důsledku pak digitalizace chrání archiválie ohrožené mechanickým poškozením častou manipulací (roztřepené či oddělené rohy, natřžení okrajů, poškrábání světlocitlivé vrstvy či její popraskání kvůli přeschnutí snímků).

Význam zhodnocených archivních souborů spočívá především v jedinečnosti jejich obsahu. Výskyt fondu obdobného obsahu v externí paměťové instituci byl zaznamenán pouze v případě osobního fondu Jana Říhy a družstva Znojmia.³⁵

Analýzované fondy vykreslují s potřebnou plasticitou historický vývoj dějin ovocnářství a zelinářství ve sledovaném období, a tvoří tak důležitý článek, jehož studiem můžeme dále pronikat do magických hlubin historie zemědělství. Archiválie v nich obsažené představují významnou základnu pro prezentaci historie a současnosti českého ovocnářství. Je to patrně právě atraktivní vizuální stránka ovoce a zeleniny, která činí z ovocnářských a zelinářských fondů velice zajímavý didaktický materiál, umožňující vytvářet poutavé obrazové výstupy.

---

35 Ve Státním okresním archivu Hradec Králové je uložen osobní fond Jana Říhy (časový rozsah archiválií: 1892–1922) sestávající z 0,09 bm. V Okresním muzeu v Litomyšli je uloženo k téže osobnosti 0,01 bm archiválií. Institucionální fond družstva Znojmia čítající 4,5 bm zpracovaných archiválií spravuje Moravský zemský archiv v Brně.

Podobně jako ostatní již v minulosti představené skupiny fondů dovolují i tyto dokumenty propojení informační základny trojrozměrných sbírkových předmětů NZM s údaji v nich obsaženými. Muzeu je tak umožněno skrze svůj sbírkový fond vyprávět a seznamovat návštěvníky s jednotlivými obory souvisejícími s dějinami zemědělství.

Využívání představených fondů badateli by mohlo podstatným způsobem obohatit a rozvinout stávající ovocnářsko-zelinářský diskurz a nabídnout možnosti dalšího rozvoje a směřování tohoto nejen návštěvnické veřejnosti blízkého a z environmentálního hlediska důležitého oboru. Praktické provádění ovocnářství a zelinářství nejen v průmyslovém rozměru, ale především v podmínkách drobných sadařů a zahrádkářů umožní rozšíření a zachování samozásobitelství v oblasti ovoce a zeleniny a získávání kvalitních a ekologicky nezávadných potravin.

Za více než 100 let své existence NZM prokázalo, že mu náleží pevné místo v současném zemědělském archivnictví. Na jeho půdě či pod jeho záštitou byly a jsou shromažďovány prameny, o které se opírá výrazná část primárního výzkumu dějin československé agraristiky.

Seznam zkratk

bm	– běžný metr
ČZM	– Československé zemědělské muzeum
inv. č.	– inventární číslo
JZD	– Jednotné zemědělské družstvo
k.	– karton
OF	– osobní fond
OSN	– Organizace spojených národů

Prameny a literatura

Prameny

Národní zemědělské muzeum, s. p. o., Fond Archiválie:

- fond Zemědělské muzeum
- fond Znojmia
- osobní fond Josef Bláha
- osobní fond Tomáš Dohnal
- osobní fond Karel Kamenický
- osobní fond Karel Rozínek
- osobní fond Jan Říha
- osobní fond František Thomayer
- Sbírká fotoalb a fotografií
- Sbírká grafiky
- Sbírká plakátů

Literatura

- KUBŮ, Eduard – ŠOUŠA, Jiří – ŠIMČÍK, Antonín (edd.), 100 let Národního zemědělského muzea, Praha: NZM 2018, s. 108–111.
- STEINOVÁ, Šárka, Archivní dokumenty a fotografie lesního dopravnictví ve fondech archivu Národního zemědělského muzea Praha, in: STEINOVÁ, Šárka (edd.), Z historie lesního dopravnictví. Z historie lesného dopravnictví. From the forrest transport history, sborník referátů, Zvolen 24. 10. – 26. 10. 2012, Praha: Národní zemědělské muzeum 2012, s. 180–193.
- STEINOVÁ, Šárka, Osudový příběh Československého zemědělského muzea (1891) 1918–1952, Praha: Národní zemědělské muzeum 2013.
- TEMPÍR, Zdeněk, Zemědělské muzeum 1891–1981, Vědecké práce zemědělského muzea, 1981, č. 21, s. 35–98.

Internetové zdroje

- Archivní fondy a sbírky v České republice, dostupné online: <<https://aplikace.mvcr.cz/archivni-fondy-cr/default.aspx>> [20. 12. 2021].
- Portál eSbírky, dostupné online: <<https://www.esbirky.cz/hledat/instituce/29087266/>> [20. 12. 2021].
- Staré lesní mapy, dostupné online: <<https://www.starelesnimapy.cz/>> [20. 12. 2021].

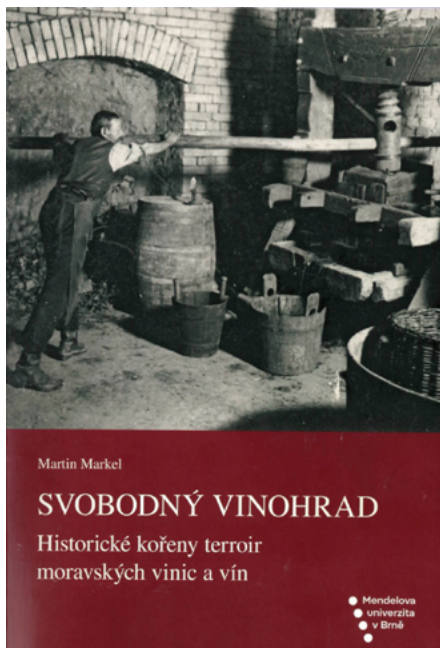
MATERIÁLY A ZPRÁVY

Markel, Martin:
SVOBODNÝ VINOHRAD.
HISTORICKÉ KOŘENY TERROIR MORAVSKÝCH VINIC A VÍN

Kamila Svobodová

V loňském roce spatřila světlo světa kniha, která se sice zabývá historií vinařství, ale trochu jinak, než je čtenář zvyklý. Na historii pěstování vinné révy a výroby vína na Moravě nahlíží z pohledu svobodného vinaře. Autor také hledá kořeny terroir moravských vinic a vín, jeho záměrem je „poznat společensko-hospodářské struktury vinařských oblastí, historický potenciál terroir na Moravě a s ním spojenou klasifikaci vinic v ekonomice vinohradnictví a vinařství, vztah mezi vinicí a zemí v procesu utváření teritoriální a národní identity“.

Hned na počátku autor nabízí čtenáři rozsáhlou definici pojmu terroir, která není vždy snadná. Po zjednodušení problému lze říci, že se jedná o souhrn přírodních faktorů a kulturních vlivů, které propůjčují vínu jeho charakter. Kniha je rozdělena do tří kapitol, přičemž pro odborníky zajímavější je důležitý také úvod, ve kterém autor přináší téměř vyčerpávající rozbor dosud vydané literatury na toto téma. Kniha je tak cenným průvodcem ve složitém labyrintu vinařské literární produkce posledních staletí.

První kapitola pojednává o vzniku a historii pojmu terroir nejen na Moravě, ale i v celé Evropě. Poměrně podrobně rozebírá rozvinutou diskuzi o tomto fenoménu ve Francii a Německu, věnuje se spojení terroir s moravskou identitou. Snaží se dokázat spojení pocitu „moravského“ národa s teritoriem jižní Moravy, tedy prostoru, kde se pěstuje vinná réva. Podrobně také popisuje československou a českou rozpravu o tomto tématu.

Druhá, nejobsáhlejší, kapitola je věnovaná historii svobodného vinařství na Moravě od jeho počátků až po dnešek. Zabývá se především procesem zesvětštění vinohradnictví a vinařství na Moravě po třicetileté válce a sleduje podrobně jeho další vývoj. Všimá si rovněž propojení moravského vinařství s dolnorakouským. Svůj výklad autor dovádí až do poloviny 20. století, do doby znárodnění a kolektivizace. Hlavním nositelem vinařské tradice je mu obyčejný venkovský vinař a jeho vinice na rozdíl od starší literatury, která v drtivé většině obsahuje spíše statistické informace, případně údaje o velkých vinařských podnicích v rukách šlechty či klášterů.

Ve třetí kapitole se autor snaží o stanovení jakési hierarchie terroir moravských vín a vinic. Pomocí archivních pramenů statistické povahy (vceňovací operáty stabilního katastru) rozděluje vinice podle jejich výnosu a kvality následného produktu na excelentní, nadprůměrné, standardní a podprůměrné, podává tak podrobný popis moravského vinařství na konci první poloviny 19. století. V krátkém exkurzu se věnuje také Valticku, jakožto nově připojenému území k Moravě v roce 1920.

Kniha je doplněna tabulkami týkajícími se hrubého výnosu vinic podle vceňovacích operátů stabilního katastru a půdní držby Moravanů v Dolních Rakousích podle téhož katastru, text doprovází také bohatá obrazová příloha většinou z archivu autora.

Marklova publikace přináší nový pohled na historii vinařství z pozice venkovského či drobného městského vinaře. Díky autorovu stylu je sice její četba nelehkou záležitostí, čtenář je však odměněn informacemi podanými z nového úhlu a novými tématy k zamyšlení nad otázkami historie moravského vinařství.

MARKEL, Martin:

Svobodný vinohrad. Historické kořeny terroir moravských vinic a vín.

Brno: Mendelova univerzita v Brně 2020. 258 stran.

POKYNY PRO AUTORY

Tyto ***Pokyny pro autory*** platí pro autory veškerých textů, které vydává Národní zemědělské muzeum, s. p. o., v rámci své ediční činnosti (odborný článek, monografie, recenze, zprávy aj.). Redakce přijímá pouze původní práce vniklé na základě badatelské činnosti autora. **Všichni autoři předkládají svá díla redakci jako články původní a potvrzují, že předložené práce nebyly zkopírovány nebo plagiovány zcela nebo zčásti z děl jiných autorů či vlastních (autoplagiát).**

Pokyny pro úpravu rukopisu

1. Příspěvky dodávejte v jednom výtisku a na označeném CD/DVD nebo zašlete elektronicky na adresu redakce: **redakce@nzm.cz** ve formátu .doc (tj. vytvořené editorem WORD). Používejte list A4, standardní styl Normal, písmo Times New Roman při zadání velikosti písma 12 bodů, řádkování 1,5, okraje 2,5. Text neformátujte! Nepoužívejte zvětšení mezer mezi odstavci ani tabulátor na jejich začátcích, příp. změny proložení znaků; odstavce, titulky, podtitulky graficky neupravujte a necentrujte, neboť grafická úprava bude provedena jednotně. Tučné písmo (bold), kurzíva (italic) či podtržení v textu budou respektovány.
2. K textu článku a monografie přiložte abstrakt (do 600 znaků),¹ klíčová slova, resumé (rozsah od 800 znaků do 5 normostran dle typu rukopisu), to vše v českém jazyce, případně v anglickém jazyce. V případě vypracování recenze je třeba připojit stručný medailonek autora (jméno, narození, vzdělání, současné zaměstnání, odborná specializace, výběr z díla – rozsah do 500 znaků).
3. Rozsah textu by neměl převýšit počet normostran dohodnutý s vedoucím redaktorem. Rozsah textu a počet příloh může být ve výjimečných případech překročen, ale pouze po konzultaci s vedoucím redaktorem. Články do časopisu Prameny a studie: rozsah max. 15 NS + seznam použitých zdrojů + ev. seznam zkratk + popisky k obrázkům v samostatném souboru + seznam příloh v samostatném souboru + přílohy v samostatném souboru.
4. Za text, tabulky a grafy odpovídají autoři. Autoři jsou plně odpovědní za autorská a reprodukční práva. Rukopisy projdou recenzním řízením; konečnou úpravu rukopisu si vyhrazuje redakce (formální stránku).
5. Po vydání se poskytují autorské výtisky.

---

1 Doporučení jak koncipovat *abstrakt* naleznete v Příloze č. 3 těchto Pokynů pro autory.

6. Odpovědný redaktor si vyhrazuje právo zásahu do textu v rámci korektur, eventuálně právo vyloučit příspěvek z důvodu odborné či jiné nedostatečnosti. Autor bude v takovém případě vyzván k nápravě. K případným změnám v textu se bude autor moci vyjádřit v rámci autorských korektur.

7. Dodržujte následující pokyny v textu:

- název příspěvku
- uvedení grantové či jiné podpory včetně institucionální afiliace
- abstrakt (v rozsahu do 600 znaků)
- text (nadpisy jednotlivých kapitol, podkapitol možné)
- seznam použitých pramenů a literatury dle citační normy uvádějte na závěr textu (nečíslovaný a v abecedním pořadí)
- v případě užití zkratk v textu nutno dodat seznam zkratk
- na konci příspěvku uveďte korespondenční adresu (jméno a příjmení s tituly, název a adresa pracoviště, e-mailová adresa)
- typografická pravidla: po čárce a tečce používejte vždy mezeru, rozlišujte mezi pomlčkou (–) a spojovníkem (-), v případě rozmezí letopočtů, dat a stránek, používejte výhradně pomlčku bez mezer (např. 1962–1967, 22.–26. května 1964, s. 1–5); klávesová zkratka Alt + 0150; znak „%“ odděluje od číslice mezerou
- další doporučení viz přílohy těchto Pokynů pro autory.

8. Příprava obrázků, tabulek, grafů a popisků

U všech obrazových příloh musí být uveden jejich zdroj, jméno autora obrazové přílohy, jedná-li se o dílo autorské (např. fotografie nebo kresba), a rovněž musí být opatřeny obsahovými popisky, případně originálním/oficiálním názvem (pokud takový existuje), jinak nebudou otištěny. U fotografií bude označení typu „fotoarchiv autora“ akceptováno pouze tehdy, pokud je autor držitelem autentického originálu. V opačném případě je povinností autora uvést originální zdroj. Ošetření případných autorských a reprodukčních práv k daným vyobrazením je povinností autorů příspěvků. Přílohy se předávají buď v elektronické podobě (e-mailem), nebo umístěné na vhodném nosiči dat, např. CD/DVD/USB flash disk. V takovém případě je třeba jednotlivé soubory umístěné na CD/DVD/USB flash disku přehledně a srozumitelně pojmenovat.

- Obrázky dodávat v elektronické podobě jako samostatné, zřetelně označené soubory zvlášť, mimo text, a to jako soubory jpg nebo tiff.
- Fotografie z digitálních fotoaparátů dodávat v nejlepší možné kvalitě bez úprav.
- Černobílé obrázky (pérovky) dodávat v rozlišení minimálně 600 dpi, obrázky barevné a v odstínech šedi v rozlišení minimálně 300 dpi.
- Obrázky číslovat v pořadí tak, jak požadujete jejich umístění v textu; důležitý je zřetelný odkaz v textu, a to tímto způsobem: (obr. 1), (tab. 3).
- Grafy a tabulky tvořit v editoru EXCEL nebo v textovém editoru WORD.
- Popisky k obrázkům, tabulkám a grafům dodávat zvlášť mimo text, identicky označené k příslušnému obrázku, nejlépe číslicí, opět neformátovaný text.
- Za poslední větou popisku dělat tečku.

9. V textu používejte následující úpravu:

Povinný poznámkový aparát k textu uvádějte pod čarou, nikoliv na konci textu. Poznámky vytvářejte pomocí funkce *Poznámka pod čarou* v MS Word. Každá poznámka začíná velkým písmenem a končí tečkou. Poznámkový aparát má trojí funkci:

1. bibliografický záznam, odkud citát pochází – pramen nebo zdroj informace;
2. vysvětlení, komentování nebo podrobnější vysvětlení a rozvedení určité myšlenky z textu (které by v textu působilo nesourodě), je možné uvést i další díla, která se příslušným problémem blíže zabývají;
3. odkázání na ty pasáže v textu, které s myšlenkou souvisejí.

Pro citace z pramenů a literatury používejte následujících pravidel a vzorů:

Citační pravidla:

- příjmení a jméno oddělujte čárkou; příjmení pište velkými písmeny. Mezi údajem o autorovi a údaji o názvu používáme čárku, autoři se oddělují pomlčkou;
- pro citaci článku ze sborníku či kapitoly z monografie je nutné použít před údaji o zdrojové publikaci slovo „in“, za kterým následuje dvojtečka;
- název monografie, článku ve sborníku či periodiku je oddělen čárkou;
- u monografií a sborníků vždy uvádíme místo vydání, rok vydání a odkaz na stranu, ze které citujeme (v seznamu literatury odkaz na citovanou stranu nahrazujeme rozsahem zdrojového článku ze sborníku nebo kapitoly z monografie);
- u periodik vždy píšeme rok vydání, ročník, číslo (pokud takové existují) a odkaz na stranu, ze které citujeme (v seznamu literatury odkaz na citovanou stranu nahrazujeme rozsahem zdrojového článku);
- u dokumentů z webového zdroje uvádíme příslušný hypertextový odkaz ve špičatých závorkách, k němuž připojujeme v hranatých závorkách údaj o časovém přístupu ke zdroji;
- v případech vícero po sobě jdoucích citací od stejného autora se používá velkým písmem TÝŽ, TÁŽ, TÍŽ;
- zkrácenou formu úplného jména autora (PEKAŘ, J.) a zkratky časopisu, archivu, fondu uvádějte až po první úplné citaci, přičemž u ní je nutné uvést v závorce dále používanou zkratku: Český časopis historický (dále jen ČČH), Státní okresní archiv Náchod (dále jen SOKA Náchod). Způsob citací a zkracování musí být v celém rukopise jednotný;
- používat zkratku srov., ne srv.

Citace archivního pramene:

Archiv, fond Název fondu, ukládací jednotka, číslo ukládací jednotky, inventární číslo (pokud takové existuje), signatura (pokud taková existuje), co nejbližší specifikace dokumentu.

Používejte přesný název archivního fondu. Můžete ho nalézt na adrese:

<<http://aplikace.mvcr.cz/archivni-fondy-cr/default.aspx>>

Příklad:

Národní archiv Praha (dále jen NA Praha), fond Úřad říšského protektora, Praha, k. č. 11, inv. č. 117/f, sign. 746, dokument z 13. května 1943.

Státní oblastní archiv v Zámrsku (dále jen SOA Zámrsk), fond Rodinný archiv Šliků, k. č. 25, inv. č. 371, sign. VII.1., Vidimus z r. 1475 o podělení Matese a Václava Šliků.

Citace v seznamu pramenů:

Národní archiv Praha, fond Úřad říšského protektora, Praha.

Státní oblastní archiv v Zámrsku, fond Rodinný archiv Šliků.

Citace monografie:

PŘÍJMENÍ, Jméno, Název monografie, Místo vydání rok vydání, citovaná strana.

Příklad:

PEKAŘ, Josef, Bílá hora. Její příčiny a následky, Praha 1921, s. 19.

KUBŮ, Eduard – PÁTEK, Jaroslav, Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami, Praha 2000, s. 167.

Opakovaná citace:

PEKAŘ, J., Bílá hora, c. d., s. 19.

Citace v seznamu literatury a pramenů:

PEKAŘ, Josef, Bílá hora. Její příčiny a následky, Praha: Vesmír 1921.

KUBŮ, Eduard – PÁTEK, Jaroslav, Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami, Praha: Karolinum 2000.

Citace kapitoly v kolektivní monografii:

Příklad:

LOZOVIUK, Petr, Etnografie jako národní věda, in: KAISEROVÁ, Kristina – KUNŠTÁT, Miroslav (edd.), Hledání centra. Vědecké a vzdělávací instituce Němců v Čechách v 19. a v první polovině 20. století, Ústí nad Labem 2001, s. 77.

Citace v seznamu literatury:

LOZOVIUK, Petr, Etnografie jako národní věda, in: KAISEROVÁ, Kristina – KUNŠTÁT, Miroslav (edd.), Hledání centra. Vědecké a vzdělávací instituce Němců v Čechách v 19. a v první polovině 20. století, Ústí nad Labem: Albis International, UJEP – Ústav slovansko-germánských studií FF 2001, s. 59–98.

Citace článku v periodiku:

PŘÍJMENÍ, Jméno, Název článku, Název časopisu, rok vydání, ročník, číslo, citovaná strana.

Příklad:

KUČERA, Jaroslav, Mezi Wilhelmstrasse a Thunovskou (finanční podpora Německé říše Sudetoněmecké straně v letech 1935–1938), Český časopis historický (dále jen ČČH), 1997, 95, 2, s. 399.

Opakovaná citace: KUČERA, J., Mezi Wilhelmstrasse, c. d., s. 398.

Citace v seznamu literatury:

KUČERA, Jaroslav, Mezi Wilhelmstrasse a Thunovskou (finanční podpora Německé říše Sudetoněmecké straně v letech 1935–1938), Český časopis historický, 1997, 95, č. 2, s. 387–410.

Citace článku ve sborníku:

PŘÍJMENÍ, Jméno, Název článku, in: Název sborníku, EDITOR, Jméno (ed.), Místo vydání rok vydání, citovaná strana.

Příklad:

KOTISOVÁ, Markéta, Patscheiderův proces, in: Opava. Sborník k dějinám města 3, Opava 2003, s. 90.

LEMBERG, Hans, Von den Deutschböhmen zu den Sudetendeutschen. Der Beitrag der Geschichtswissenschaften und Geschichtspolitik, in: BRENNER, Christiane – FRANZEN, Erik – HASLINGER, Peter – LUFT, Robert (edd.), Geschichtsschreibung in den böhmischen Ländern im 20. Jahrhundert. Wissenschaftstraditionen – Institutionen – Diskurse, München 2006, s. 101.

Opakovaná citace: KOTISOVÁ, M., Patscheiderův proces, c. d., s. 89.

Citace v seznamu literatury:

KOTISOVÁ, Markéta, Patscheiderův proces, in: Opava. Sborník k dějinám města 3, Opava: Maticе Slezská 2003, s. 90–91.

LEMBERG, Hans, Von den Deutschböhmen zu den Sudetendeutschen. Der Beitrag der Geschichtswissenschaften und Geschichtspolitik, in: BRENNER, Christiane – FRANZEN, Erik – HASLINGER, Peter – LUFT, Robert (edd.), Geschichtsschreibung in den böhmischen Ländern im 20. Jahrhundert. Wissenschaftstraditionen – Institutionen – Diskurse, München: Oldenbourg 2006, s. 95–108.

Citace akademické práce:

PŘÍJMENÍ, Jméno, Název. Údaje o typu práce. Místo vzniku: školící pracoviště rok vzniku, citovaná strana.

Příklad:

KNOTEK, Petr, Kultura jako péče o duši. Nепublikovaná diplomová práce. Praha: katedra andragogiky Filozofické fakulty Univerzity Karlovy 1999, s. 53. + ev. odkaz na internetový zdroj.

Opakovaná citace: KNOTEK, P., Kultura, c. d., s. 15.

Citace v seznamu literatury:

KNOTEK, Petr, Kultura jako péče o duši. Diplomová práce. Praha: katedra andragogiky Filozofické fakulty Univerzity Karlovy 1999.

Citace hesla ve slovnících, lexikonech, příručkách apod.:

Příklad:

Heslo Práce: Velký sociologický slovník, II., Praha 1996, s. 824.

Opakovaná citace: Heslo Práce: Velký sociologický slovník, c. d., s. 825.

Citace v seznamu literatury:

Velký sociologický slovník, II., Praha: Karolinum 1996.

Zdroj na internetu:

PŘÍJMENÍ, Jméno, Název dokumentu, dostupné online: <hypertextový odkaz> [dd. mm. rrrr].

Příklad:

KOPEC, Jakub, Architektura je řeč. Daniel Libeskind v Ostravě, dostupné online:

<<http://www.archiweb.cz/news.php?action=show&id=9320&type=6>> [11. 4. 2010].

Poslanecká sněmovna N. S. R. 1922, I. volební období, 6. zasedání, dostupné online:

<http://www.psp.cz/archiv/1920ns/ps/tisky/T3808_01htm> [11. 12. 2009].

Opakovaná citace: KOPEC, J., Architektura, c. d.

Příspěvky zasílejte na adresu redakce:

Redakce

Národní zemědělské muzeum, s. p. o.

Kostelní 44

170 00 Praha 7

nebo elektronicky na e-mail: redakce@nzm.cz

PŘÍLOHA Č. 1

KRITÉRIA VĚDECKÉHO VÝZKUMU

1. Jasně definované a vymezené téma. Předmětem výzkumu je poznatelný či identifikovatelný předmět, jenž musí být označován a definován tak, aby byl poznatelným a identifikovatelným rovněž pro ostatní. Pojmenovat předmět znamená určit podmínky, za nichž o něm můžeme mluvit, a to na základě pravidel, která stanovíme nebo která stanovili jiní, již dříve. Určíme-li pravidla, máme k dispozici nástroje, které činí náš předmět poznatelným a identifikovatelným.
2. Výzkum se musí dopracovat k tomu, aby o předmětu našeho zájmu sdělil věci, které ještě řečeny nebyly, anebo aby se podíval novým pohledem na věci, které již řečeny byly. I kompilační dílo může mít určitý vědecký smysl, pokud ještě nic podobného v daném oboru neexistuje. Kompilátor shromažďuje a organicky spojuje názory, které byly vysloveny různými badateli na dané téma. Kompilace ovšem bývá (ve většině případů opodstatněně) jako vědecký produkt často zpochybňována.
3. Výzkum musí být užitečný a prospěšný pro ostatní.
4. Výzkum musí poskytnout předpoklady pro potvrzení nebo vyvrácení předpokladů, z nichž vychází. Nesmí znemožnit to, aby kdokoliv jiný mohl v uvedeném bádání pokračovat.
5. Vědecké dílo musí dodržovat terminologické standardy příslušného oboru. Jazyk díla by měl být živý, pestrý. Vyjadřovací styl však musí být věcný, seriózní, neurážející dobrý vkus.
6. Autor by měl dodržovat etiku vědecké práce, tj. soustavu mravních zásad. Cílem etiky ve výzkumu je zajistit, aby nikomu nebylo ublíženo a nikdo netrpěl důsledky našeho výzkumu.

PŘÍLOHA Č. 2

PŮVODNÍ ČLÁNEK V ODBORNÉM PERIODIKU (ČASOPISE)

Článkem se rozumí odborná studie zveřejněná v odborném periodiku bez ohledu na stát vydavatele. Prezentuje původní výsledky výzkumu, který byl uskutečněn autorem nebo týmem, jehož byl autor členem. Jedná se o celé texty prací s členěním podle požadavků vydavatelů periodika na strukturu vědecké práce (nejčastěji souhrn, úvod, přehled literatury, pramenný materiál a metody, výsledky, diskuse, závěr) s v časopise obvyklým (zpravidla předepsaným) způsobem citování zdrojů, nejčastěji v poznámkovém aparátu.

Odborným periodikem je vědecký časopis, který je recenzován, je vydáván jako periodická publikace v tištěné nebo elektronické podobě a má přidělen ISSN kód (mezinárodní standardní číslo seriálové publikace). Odborným periodikem není denní tisk ani populárně naučný časopis.

Článkem v odborném periodiku nejsou:

- reprinty, abstrakta apod., byť publikovaná v odborném periodiku, články informativního nebo popularizačního charakteru o výsledcích výzkumu;
- ediční materiály, opravy, recenze, rešerše a souhrny;
- článek typu „preprint“, tj. verze článku uveřejněná před recenzním řízením;
- pro *JoSt* články s nižším rozsahem než jsou 2 strany textu, přičemž platí, že do rozsahu stran se nezapočítávají fotografie, grafy, mapové přílohy, obrázky, tabulky a reklamy.

Doporučená struktura odborného článku:²

Název

Název článku by měl vyjadřovat obsah celé práce. Jedna ze základních rešeršních metod totiž je založena na vyhledávání klíčových slov v titulku.

Autoři

V práci se uvádí všichni autoři, kteří se rozhodujícím způsobem podíleli na daném výzkumném úkolu a sepsání článku. Uvádí se pracoviště autorů a kontaktní informace, vč. e-mailové adresy. Nedílnou součástí článku je uvedení grantové či jiné podpory včetně institucionální afiliace.

Abstrakt

Srov. samostatná příloha „Pokynů pro autory“. Abstrakt je vůbec nejdůležitější část publikace. Je to jakási miniatura celého článku. V abstraktu nesmí být obsaženo to, co není ve vlastním textu článku. Abstrakt by měl obsahovat všechna důležitá klíčová slova – usnadní se tak nalezení článku při jeho budoucím fulltextovém vyhledávání. Abstrakt se uvádí jak v českém, tak v anglickém jazyce.

Klíčová slova

Klíčová slova se uvádějí samostatně, jako obligatorní a nedílná součást abstraktu, a to v českém a anglickém jazyce.

Úvod

Uvést, na co se v článku navazuje, vymezit předmět výzkumu, proč je nutné jej řešit, co je cílem výzkumu, uvést stanovené hypotézy, z nichž se při výzkumu vycházelo.

---

2 Navrhnutá struktura umožňuje další variace v souladu s tématem a požadavky redakce.

Stav výzkumu a pramenů, použité metody

Analýza literatury by měla představovat kritickou rešerši; analýza pramenů částečně stanoví metody výzkumu. U metod obecně známých stačí zmínka, u méně běžných je nutný odkaz na odbornou literaturu a zvlášť je popsat, rovněž tak jako metody vzácné nebo námi modifikované.

Výsledky

Přehledně zpracované rezultáty všech analýz, pokusů a pozorování. Nedílnou součástí by měly být prostředky vizuální komunikace (tabulky, grafy, statistiky). Třebaže je to nesmírně těžké, uvádí se i výsledky, které nepodporují naši hypotézu. Jednak je to mravné, jednak to paradoxně přispěje evaluaci validity naší práce ze strany kolegů odborníků.

Diskuse

Diskuse slouží ke konfrontaci námi dosažených výsledků s tím, co uvádí dosavadní vědecká teorie a praxe. Máme zde možnost vysvětlit i případné výše uvedené „záporné“ výsledky. Diskuse by měla končit potvrzením (úplným, částečným, podmíněným) nebo naopak nepotvrzením původní hypotézy.

Seznam pramenů a literatury

Jedná se o citování informačních zdrojů. Na seznam primárních pramenů navazuje seznam literatury. Uvádíme české i zahraniční autory, kteří mají nějaký významný vztah k probíranému problému a z jejichž prací jsme čerpali nebo přímo citovali. Ze seznamu by mělo být na první pohled patrné, jakou pozornost jsme věnovali přípravě řešení – jak jsme obeznámeni s dosavadním stavem v daném oboru, jaký prostor věnujeme i opozičním názorům, atd. Formální úprava citací vychází z požadavků redakce.

Dalšími částmi klasického článku může být **obrazová příloha, seznam použitých zkratk** aj.

PŘÍLOHA Č. 3

ABSTRAKT

Abstrakt spolu s názvem vědecké práce a seznamem klíčových slov slouží k prvotní informaci o vědecké práci, odborném článku či studii. Sděluje, jaký je stanoven cíl, jaký byl zvolen způsob jeho dosažení a jaký je přínos práce k řešenému tématu (tj. co z dané problematiky předkládaná práce pokrývá, co nikoli a co je v ní původní). Autor může vyjádřit účel svého textu i v jedné nebo dvou větách o několika slovech. V tomto případě platí, čím stručněji, tím lépe. Nutné je vyhnout se vágním formulacím. Koncipování abstraktu autorovi pomůže ujasnit si podstatné momenty v textu a smysl své vědecké práce.

Doporučená struktura abstraktu:

Abstrakt vědecké práce se zpravidla skládá ze čtyř částí, přičemž každá část má jednu až tři věty a třetí část se obvykle prolíná se čtvrtou částí. Tyto čtyři části nabízejí stručné odpovědi na následující čtyři otázky: 1. **Jaký problém se řeší?** 2. **Jaké řešení práce nabízí?** 3. **Jaké jsou přesné výsledky?** 4. **Jaký je význam práce?**

Na začátek abstraktu je možné vložit stručné uvedení do kontextu, ve kterém se problematika odehrává. Není to však nutností:

Práce/článek/studie je řešena v kontextu...

Práce/článek/studie staví na ... výsledcích... (odkaz na aktuální historiografii)

I. část – Jaký se řeší problém? Jaké je téma? Jaký je cíl?

Tato práce/článek/studie řeší...

Cílem této práce/článku/studie je...

Práce/článek/studie se zaměřuje na...

II. část – Jak je problém řešen? Jak je dosaženo cíle?

Zvolený problém je řešen za pomoci ... / aplikací...

V řešení bylo použito ... metody / ... postupu / ... analýzy...

Při zpracování dat bylo použito ... nástrojů...

Provedeno bylo ... vyhodnocení...

(možno charakterizovat použité prameny)

III. část – Jaké jsou konkrétní výsledky? Jak dobře je problém vyřešen?

Během výzkumu byl vytvořen systém, který...

Nabízené řešení poskytuje ... možnosti...

Provedeným výzkumem bylo zjištěno...

IV. část – Čím jsou výsledky práce užitečné.

Přínosem této práce/článku/studie je...

Hlavním zjištěním je...

Hlavním výsledkem je...

Na základě zjištěných údajů je možné...

Výsledky této práce/článku/studie/analýzy umožňují...

REDAKČNÍ RADA

---

prof. Ing. IVANA BOHÁČKOVÁ, CSc.
Česká zemědělská univerzita v Praze
Kamýčká 129
165 21 Praha 6 – Suchbátka
bohackiv@pef.czu.cz

prof. PhDr. JANA BUREŠOVÁ, CSc.
Katedra historie FF UP
Na Hradě 5
771 80 Olomouc
jana.buresova@upol.cz

PhDr. PAVEL DOUŠA, Ph.D.
Národní zemědělské muzeum, s. p. o.
Zámek Kačina
Svatý Mikuláš 51
284 01 Kutná Hora
pavel.dousa@nzm.cz

PhDr. EUDOVÍT HALLON, DrSc.
Historický ústav SAV
Klemensova 19
814 99 Bratislava
ludovit.hallon@savba.sk

PhDr. MILOŠ HOŘEJŠ, Ph.D.
Národní technické muzeum
Kostelní 42
170 00 Praha 7
milos.horejs@ntm.cz

prof. PhDr. IRENA KORBELÁŘOVÁ, Dr.
Slezská univerzita v Opavě
Filozoficko-přírodovědecká fakulta
Ústav historických věd
Masarykova třída 343/37
746 01 Opava
irena.korbelarova@fpf.slu.cz

Mgr. LUCIE KUBÁSKOVÁ
Národní zemědělské muzeum, s. p. o.
Kostelní 44
170 00 Praha 7
lucie.kubaskova@nzm.cz

prof. PhDr. EDUARD KUBŮ, CSc.
Ústav hospodářských a sociálních dějin FF UK
nám. Jana Palacha 2
116 38 Praha 1
eduard.kubu@ff.cuni.cz

doc. Ing. MICHAL PLAČEK, Ph.D., M.Sc.
Soukromá vysoká škola ekonomická Znojmo
Studijní středisko Znojmo
Loucká 656/21
669 02 Znojmo
placek@svse.cz

doc. Ing. MILAN JAN PŮČEK, MBA, Ph.D.
AMBIS vysoká škola
Lindnerova 1
180 00 Praha 8
milan.pucek@seznam.cz

PhDr. MIROSLAV SABOL, Ph.D.
Historický ústav SAV
Klemensova 19
814 99 Bratislava
Miroslav.Sabol@savba.sk

Ing. HELENA SMOLOVÁ, Ph.D.
Česká akademie zemědělských věd
Slezská 100/7
120 00 Praha 2
smolova.helena@gmail.com

doc. PhDr. JIŘÍ ŠOUŠA, CSc.
Katedra pomocných věd historických
a archivního studia FF UK
nám. Jana Palacha 2
116 38 Praha 1
doc.sousa@seznam.cz

Ing. HANA URBANCOVÁ, Ph.D.
Česká akademie zemědělských věd
Slezská 100/7
120 00 Praha 2
hana.urbanцова@cazv.cz

doc. PhDr. MIROSLAV VÁLKA, Ph.D.
Ústav evropské etnologie
FF Masarykovy univerzity
Arna Nováka 1/1
602 00 Brno
valka@phil.muni.cz

PhDr. JIŘÍ WOITSCH, Ph.D.
Etnologický ústav AV ČR, v. v. i.
Na Florenci 3
110 00 Praha 1
woitsch@eu.cas.cz

Ing. PAVLA VRABCOVÁ, Ph.D.
Česká zemědělská univerzita v Praze
Kamýcká 129
165 21 Praha 6 – Suchdol
vrabcovap@fld.czu.cz

AUTOŘI TEXTŮ

Ing. VOJTĚCH HOLUBEC, CSc.

Genová banka, Výzkumný ústav rostlinné výroby, v. v. i.
161 06 Praha 6
holubec@vurv.cz

Ing. EVA KARSKÁ

Česká akademie zemědělských věd
Slezská 100/7
162 00 Praha 2
karska@cazv.cz

Ing. FRANTIŠEK PAPRŠTEIN, CSc.

Výzkumný a šlechtitelský ústav ovocnářský,
Holovousy, s. r. o.
508 01 Holovousy
fpap@vsuo.cz

PhDr. JIŘÍ PETRÁŠ

Jihočeské muzeum v Českých Budějovicích
Dukelská 1
370 51 České Budějovice
petras@muzeumcb.cz

Ing. VENDULA PRJACHOVÁ

Česká akademie zemědělských věd
Slezská 100/7
162 00 Praha 2
vendula.prjachova@cazv.cz

RNDr. KAMILA SVOBODOVÁ, Ph.D.

Národní zemědělské muzeum, s. p. o., Valtice
Nám. Svobody 8
691 42 Valtice
kamila.svobodova@nzm.cz

Ing. HANA URBANCOVÁ, Ph.D.
Česká akademie zemědělských věd
Slezská 100/7
162 00 Praha 2
hana.urbancova@cazv.cz

Ing. PAVLA VRABCOVÁ, Ph.D.
Česká zemědělská univerzita v Praze
Fakulta lesnická a dřevařská
Kamýcká 129
165 00 Praha 6
vrabcovapavla@gmail.com

prameny & studie 70

Redakce:

Vedoucí redaktor: prof. PhDr. Eduard Kubů, CSc.

Výkonný redaktor: PhDr. Miloš Hořejš, Ph.D.

Redakční rada:

prof. Ing. Ivana Boháčková, CSc., prof. PhDr. Jana Burešová, CSc., PhDr. Pavel Douša, Ph.D.,
PhDr. Ludovít Hallon, SrSc., PhDr. Miloš Hořejš, Ph.D., prof. PhDr. Irena Korbelářová, Dr.,
Mgr. Lucie Kubásková, prof. PhDr. Eduard Kubů, CSc., doc. Ing. Michal Plaček, Ph.D., M.Sc.,
doc. Ing. Milan Jan Půček, MBA, Ph.D., PhDr. Miloslav Sabol, Ing. Helena Smolová, Ph.D.,
doc. PhDr. Jiří Šouša, CSc., Ing. Hana Urbancová, Ph.D., doc. PhDr. Miroslav Válka, Ph.D.,
Ing. Pavla Vrabcová, Ph.D., PhDr. Jiří Woitsch, Ph.D.

Adresa redakce:

Národní zemědělské muzeum, s. p. o.

Kostelní 44

170 78 Praha 7

E-mail: redakce@nzm.cz

Web: <http://www.nzm.cz/prameny-a-studie/>

Recenzovali:

Mgr. Bruno Jakubec

Prof. Dr. Ing. Boris Krška

Ing. Ivo Ondrášek, Ph.D.

Ing. Jiří Sedlák, Ph.D.

Mgr. Radoslav Vlk, Ph.D.

Ing. Lubor Zelený

Jazykové korektury: PhDr. Lucie Zikmundová

Návrh obálky: Pavel Cápál

Sazba a grafická úprava: Pavel Cápál

Překlady: Anna Pilátová, Ph.D.

ISSN 0862-8483

Vydalo: Národní zemědělské muzeum, s. p. o.

Tisk: ASTRON print, s.r.o.

Prameny a studie č. 70

2022

OBSAH

- Aleje ovocných stromů jako významná součást české kulturní krajiny

SEKCE PŘÍRODOVĚDNÁ

- Odrůdy ovoce pěstované v ovocné školce na ostrově v rybníku Porz u Mikulova v roce 1815
- Časopis Horticultural Science a jeho přínos pro globální výzkum nejen z oblasti ovoce a zeleniny
- Výzkum a konzervace krajových odrůd ovocných dřevin jako kulturního bohatství Šumavy a jako indikátorů původního osídlení

SEKCE SPOLEČENSKOVĚDNÍ

- Ovocnictví na chatkovském panství Nové Dvory u Kutné Hory ve třetí čtvrtině 19. století
- Potomci „peckařů“. Sonda do historie počátků zemědělského družstevnictví na Lhenicku po druhé světové válce
- Potřebuješ pomoci? Sílu najdeš v ovoci. Chceš se cítit skvěle, prima? Pomůže ti zelenina! Ohlédnutí za ovocnářsko-zelinářskými archivními soubory Národního zemědělského muzea

MATERIÁLY A ZPRÁVY

- Markel, Martin, Svobodný vinohrad. Historické kořeny terroir moravských vinic a vín, Mendelova univerzita v Brně 2020, 258 stran.

www.nzm.cz

ISSN 0862-8483

08628483